

HENRI ARVON

BUDACILIK

KÜLTÜR KİTAPLIĞI 30

DOST

BUDACILIK

HENRI ARVON

Türkçesi: İsmail YERGUZ

BUDACILIK İNANCINI VE UYGULAMALARINI ZAMANSAL VE EVRİMCİ BİR DİNSEL KÜLT OLARAK GÖRMENİN BATI DÜŞÜNCESİNİN ZAAFLARINDAN BİRİ OLDUĞU ARTIK KABUL GÖRÜYOR. MUTLAK OLANI KENDİ SONSUZ VAHDET FİKRİ İÇİNDE CİSİMLEŞTİREN BUDACILIK, ARTIK BİR KLASİK SAYILAN BU KÜÇÜK KİTABIN YAZARI ARVON'A GÖRE, YERYÜZÜNDEKİ TEK "ATEİST DİN" KAVRAMININ SIRRINI İÇİNDE TAŞIYOR. BU KISA ÇALIŞMA, BUDACILIĞIN DOĞUŞUNDAN SİYASAL VE TİNSEL ÖZÜNE, ORADAN UZAKDOĞU'NUN EN ÜCRA KÖŞELERİNDEKİ YEREL UYGULAMA VE KAVRAYIŞ PRATİKLERİNE KADAR UZANAN BİR DİNSEL VE TARİHSEL ÇERÇEVEYİ BÜTÜNLÜĞÜ İÇİNDE SUNUYOR.

Kültür Kitaplığı: 30; Din-Mitoloji: 4

D

KÜLTÜR KİTAPLIĞI: 30

D

Henri Arvon

Paris X Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışmış olan Henri Arvon, mistik dinler dışında anarşizm ve çalışma felsefesi üzerine de kitaplar yayımlamıştır.

Arvon, Henri
Budacılık
ISBN 975-298-214-X / Türkçesi: İsmail Yerguz
Mart 2006, Ankara, 144 sayfa
Kültür Kitaplığı: 30; Din-Mitoloji: 4

BUDACILIK

Henri Arvon

DOST

ISBN 975-298-214-X

Le bouddhisme
Henri Arvon

Birinci baskı, Mart 2006, Ankara

Türkçesi, İsmail Yerguz

Teknik hazırlık, Mehmet Dirican - DOST İTB
Baskı, Pelin Ofset Ltd. Şti.; Mithatpaşa Cad. No: 62/4, Kızılay/Ankara

Dost Kitabevi Yayınları
Meşrutiyet Cad. No: 37/4, Yenişehir 06420 Ankara
Tel: (0.312) 435 93 70 • Faks: (0.312) 435 79 02
www.dostyayinevi.com • bilgi@dostyayinevi.com

İÇİNDEKİLER

Üçüncü Kısım
BUDACILIĞIN ÖYKÜSÜ

GİRİŞ

Budacılığı anlatmanın temel bir farklılık gösteren iki biçimi vardır. Birincisi, Budacı öğretiyi bir *perennis philosophia* kalıbı içine sokmak ve doğurganlığı ve canlılığı yirmi beş yüzyıldan beri yalanlanamayan dinsel yazılarda onu bütün dinsel inançların bir müttefiki, hatta kardeşi durumuna getirecek evrensel ve sürekli gerçekleri aramakla ilgilidir. Doğrusunu söylemek gerekirse, bu araştırma yöntemi modern Hindistan'ın en yetkin düşünürlerinin öğretilerine denk düşmektedir. Bu tavır Ramakrişna'nın sloganı haline getirdiği Rig-Veda'nın çok eski sözünü benimsemeye götürür: *ekam sad vipra bahudha vadanti*: "Ebedi olan 'tek'tir ama birçok adı vardır." Gandhi'nin temel düşüncesini oluşturan Ebedi'nin birliği için mücadele etme anlayışı görülebilir burada. Bununla birlikte, hoşgörüsüzlüğü ve dinsel çatışmaları bitirebilecek evrensel bir maneviyatın oluşması bağlamında böyle bir yöntem ne kadar üretken olursa olsun, bunun sadece güçlü tarihsel temelleriyle ön plana çıkabilecek bir Hindistan'ın dinsel yaratıcılığına uy-

gulanması bir kuşku, bir sıkıntı doğurabilmektedir. Gerçekten de, Budacılık Hint düşüncesinin tüm çevre çizgilerini silikleştiren yoğun sisten doğmuştur, öyle ki, Hint tarihçileri için kronolojik bir sınır işlevi görür; sonsuz değişim içindeki ve sadece kendisine benzeyen bir ülkenin, en geniş ve en cüretli senkretizmlere adanmış tüm düşünsel etkinliklerin içinde yüzdüğü belirsizlik ortamının dışındadır.

Buna karşılık, ikinci yöntem Budacılığa gerçek tarihsel ufkunu vermekle ilişkilidir. Bir dini cismani ve evrimci özellikleriyle düşünmek Batı düşüncesindeki bir deformasyondur belki de. Bununla birlikte, şunu da belirtmek gerekir ki, Budacılığın doğuşunu sadece bu yöntem açıklayabilir, öğretisinin özgünlüğünü sadece o belirginleştirebilir ve bu dinin Uzakdoğu tarihindeki çok önemli rolünün hakkını gene sadece o verebilir.

Hiçbir tarafgirlikten esinlenmeyen ve sadece yazarın Mutlak'ı kavramak isteyen tanrıtanımaz bir dine ve ateizme ilginç bakışından doğan bizim araştırmamız kesin "tarihsel yöntem"in rasyonel gerekliliklerine uymaya çalışacaktır. Birinci kısımda Budacılığı doğuran siyasal ve manevi temele değineceğiz; ikinci kısımda öğretinin ilk halini göstermeye çalışacağız; nihayet, üçüncü kısımda da uçsuz bucaksız Asya'daki çeşitli dönüşümlerini ve şaşırtıcı biçimde yaygınlık kazanmasını anlatacağız.

BİRİNCİ KISIM

BUDA ÖNCESİ HİNDİSTAN

I. Bölüm

VEDACILIK VE BRAHMANCILIK

Veda Dönemi

Kuzeydoğu Hindistan'da (Mohenjo Daro'da) gerçekleştirilen kazılar Hindistan'ın kronolojik sınırlarını İÖ III. binyılın ilk yarısında İndus Vadisi'nde gelişmiş bir kent uygarlığının keşfedilmesiyle gerilere götürse de, Hindistan'ın günümüze kadar hiç kesilmeden ve duraklamadan gelen dinsel gelişiminin, kaba çizgileriyle, Âri uygarlığının daha sonraki gelişmesinin tarihine denk düştüğü kesindir.

İÖ XVII. yüzyıla doğru İran'dan gelen Âriler Pencap'a (İndus'un beş büyük kolunun kat ettiği bir alan olduğundan "beş ırmak" ülkesi denmiştir bu bölgeye) yayılmışlardır. Fatihler, daha sonraki yüzyıllarda tüm İndus havzasını, daha sonra Ganj havzasını ve nihayet Dekhan'ın kuzeyini işgal etmeyi başarmışlardır.

İÖ 1500-1000 arasında Veda şiirleri ortaya çıkmıştır; bu şiirler istilacı Âriler'in henüz çok basit ve nahif düşüncelerini yansıtırlar.

Veda (=bilme) dört 'samhita'dan (=derleme) oluşur. Birincisi olan Rig Veda, hiç kuşkusuz, en eskisidir bunların çünkü bu ilahilerde sadece Âriler'in işgal ettiği ilk bölge olan Pencap bölgeleri yer alır: 1028 ilahi ve kurban şarkısından oluşan on kitap; ikincisinde, Sama-Veda'da yer alan 585 kıta çeşitli ayin melodilerinin müzikal notalandırılmasını içerir; üçüncüsü olan Yajur-Veda'da ise çeşitli kurbanlar (ölü rühları kurbanları, ateş kurbanları, yeni ay ve dolunay kurbanları vb.) için gerekli formüller bulunur; dördüncüsü Atharva-Veda (adını ateş kültü rahiplerinden alan derleme) ise dualardan ve büyülü sözlerden oluşur.

Vedalar ve Hindistan'ın tüm kutsal edebiyatı Sanskritçe yazılmıştır. Bu dil, hiç kuşkusuz, Farsça'ya çok yakın bir Hint-Avrupa dilidir. İS ilk yüzyıllara kadar kullanılan bir dildi. Tüm kültürlü Hintliler'in öğrendiği bu kutsal dilin Hindistan'daki rolü ancak Ortaçağ'da Batılılar için Latince'nin rolüyle karşılaştırılarak anlaşılabilir. Seçkin ve kibar bir dil olan Sanskritçe (sanskrita "tamam, eksiksiz, bilinçli bir şekilde yapılmış, kutsal" anlamına gelir) halk dili 'prakrit'in (prakrita "doğal" demektir) zıddıdır.

Vedalar'ın en belirgin özelliği, hiç kuşkusuz, kurbana çok fazla önem vermesidir. Veda dini Romalılar'ın bu sözcüğe verdikleri anlam doğrultusunda bir dindir: insanların bağışlara boğdukları tanrıların bu insanları

korumaları ve onlara yardımcı olmaları gerekir. Ölümlülerin kaderini etkileyen ve hatta belirleyen, tanrılara sunulan kurbanlardır. Kurbanın gücü o kadar yüceltilmiştir ki bu sadece bireysel yazgının değil bütün evrenin temel yasası olmuştur. Doğa düzeninin ve insanlık düzeninin sürmesini ve iyileşmesini sağlayan kurbandır. Bu herkes tarafından yapılan ve herkes için geçerli kozmik bir eylemdir. Bu bağlamda en önemli unsur ilk varlığın öyküsüdür kesinlikle: Puruşa ya da Prajapati (=İnsan; bilindiği gibi Adem de sadece "insan" anlamındadır). Tanrılar saldırır ve parçalarlar onu; böylece farklı insanlar doğarlar. Kurbanın amacı ilk insanı yeniden oluşturmak ve böylelikle dağınık ve birbirlerinden ayrı insanları ilksel birliklerine kavuşturmaktır.

"Prajapati canlı varlıkları yarattığında eklemleri dağılmıştır. Prajapati aslında 'yıl'dır. Onun eklemleri gündüz ve gece, dolunay, yeni aydır, mevsimlerin başlangıcıdır. İnsan ayağa kalkamazdı çünkü eklemleri dağınıktı. Ve tanrılar onu sungular aracılığıyla iyileştirdiler. Agnihota'yla (süt ve sıcak su sungusu) iki şafağı birleştirerek bir iyileşme sağladılar. Darsupurnamasa-isti'yle (pirinç ve arpa sungusuyla) yeni ay eklemlenmesi gerçekleşmiştir; 'caturmasyani'lerle (başka bir pirinç ve arpa sungusu) ise mevsimler eklemlenir. Böylelikle gerçekleştirilen eklemlenme onarımlarıyla Prajapati kendisine sunulan yiyecekleri almaya gelir. Bunu bilen insan bu dönemde (dolunay) oruç tutar: Prajapati'nin eklemlemesinin iyileştirdiği, kendisine destek olduğu dönem."

Kurban olgusu ihtişamının onu gerçekleştirmekle görevli rahiplere yansıması kaçınılmazdı. Âriler Ganj Vadisi'ne ulaştıklarında Brahmaların elinde bulunan dinsel hegemonya daha da güçlenmiş görünür. Bir yandan, Âri kanını (en aşağı düzeyi Brahmin annenin ve Çudra babanın gayrı meşru çocukları 'candala'lardan oluşmuştur) korumaya yönelik olan, öte yandan da, büyük olasılıkla, rahip kastının ayrıcalıklarını savunmaya yönelik olarak onun kuruluşunun temel nedeni olan kastlar düzeni de gene bu döneme doğru gelişmiştir.

Belli başlı dört kast vardır ve bunların ilk üçünü Âriler, dördüncüsünüyse yerliler oluşturur: 1. Brahmalar (rahipler); 2. Ksatriyalar (savaşçılar); 3. Vaiçyalar (zanaatkârlar, çiftçiler ve tüccarlar); 4. Çudralar (hizmetkârlar).

Kısa bir özetini verdiğimiz ünlü Puruşa ilahisi kastların doğuşunu şöyle anlatır: Puruşa tanrılar tarafından getirildiğinde "ağzı brahma oldu, kolları kraliyet özellikleri taşıyordu (ksatriyalar), baldırları vaiçya oldu ve ayaklarıyla çudra olarak doğdu".

Veda döneminde lütuf ve dua etkinliklerinde eşlik edilen tanrılara bir sungu gibi düşünülen kurban yavaş yavaş metafizik bir karakter kazanır. Etkili olan kendi içinde bir kurban eylemi değil, ona eşlik eden ve sadece 'brahma'ların bildiği ritüel formül "Brahman"dır. Eksiksiz bilim, mutlak güç olan bu formülün (*brahmavidya*) bilinmesi, mükemmel yaşam formülünün talimatlarına (*brahmacarya*) uymaktır. Oysa, bu doğaüstü gücün kıskanç bekçisi din adamları kas-

tıdır. Bu dinsel tekel, gerçekten de, Brahmaları üstün insanlar durumuna getirmiştir: sadece öteki kastlara egemen değildirler, tanrılar da "brahma"ya boyun eğmek zorundadırlar. Böylece, kurbanın dinselleşmesiyle 'brahma'lar mutlak gücün anahtarını ellerinde bulundururlar.

Brahmaların uyguladıkları bu teokrasinin pratikteki yansımaları nasıl olmuştur? "Brahman" gizemlerini öğrenmeleri yasak olan öteki kastların 'brahma'ların sömürüsüne teslim edilmiş oldukları düşünülebilir. Öte yandan, bunlar da sadece kendilerinin bildiklerini iddia ettikleri gizem kaçakçıları olarak bir paralı asker tavrını benimseme eğilimi içindeydiler. Daha sonra, Hint edebiyatında herhangi birinin onun herhangi bir entelektüel ve spiritüel üstünlüğünden çıkar sağlamayı düşünmemesi konusu üstünde çok fazla durulmuş olmasının nedeni, büyük olasılıkla, Brahmancılığın bu istismarına kesinlikle tepki gösteren Budacılığın elindeki önemli silahı almaktır.

Brahman düşüncesi İÖ IX-VIII. yüzyıllarda oluşturulan Brahmana'larda ve Upanişadlarda anlatılmıştır.

Brahmana'larda özellikle kurbanla ilgili kuramlar yer alır.

Upanişadlar özellikle bir guru'nun ("brahma" gizemleriyle ilgilenen üstad) çevresinde düzenlenen toplantılardır. Bu toplantılarda alınan eğitim yayılır. Upanişadlar tamamlanmış kitaplardan çok el kitaplarıdır; ama aynı zamanda eşsiz metafizik düşünceler barındırırlar içlerinde.

Dört veda, Brahmana'lar ve Upanişadlar aydınlanma kitapları kabul edilir ve Şruti'nin (sözcük anlamı duyulmuş 'olan'dır) bütününü oluşturur.

Upanişadlardaki düşüncenin zenginliğini Batı dünyasına ilk tanıtan, bir Fransız bilimadamı olan Anquétil Duperron'dur. Duperron Upnek'hat'ı, yani Moğol prensi Dara Şekoh'un 1656'da Hindu âlimlerine hazırlattığı elli Upanişad'ın Fransızca versiyonunu çevirmiştir. 1801-1802 yıllarında yayınlanan yapıt Avrupa felsefesine yeni ufuklar açmıştır. Bu yapıtın özellikle çok heyecanlandırmış olduğu Alman filozof Schopenhauer bir başucu kitabı yapmıştır onu.

İÖ VI. Yüzyılda Hindistan

Çok zengin ve tükenmeyen bir öze sahip olan Hint düşüncesi sürekli çeşitlendirmeye çalışmıştır kendisini. Bununla birlikte, büyük olasılıkla İÖ VI. yüzyılda, yani Budacılığı yarattığı dönemde özel bir hareketlenmeye sahne olmuştur bu düşünce. Neredeyse kendiliğinden bir biçimde birçok okul ve tarikat türemiştir bu dönemde; bu okullar bu düşüncenin ruhunu kapmaya çalışmışlar ya da ülkenin son derece hoşgörülü zihniyetine uygun olarak paylaşmışlardır onu. Hayal edilebilecek en okşayıcı tablodur bu. Söz konusu düşünce en determinist maddecilikten en yüce idealizme kadar çeşitlilik gösterir. Çeşitli öğretiler arasındaki ilişkilerin anlam ve içeriğini kesinlikle belirlemek zor, hatta olanaksızdır. Bununla birlikte, Budacılığın oluşmasında kesinlikle çok etkili olan ikisinden söz etmek istiyoruz bu bağlamda: Samkhya öğretisi ve Caynacılık.

Samkhya Öğretisi

Samkhya sözcüğü "sayı, hesap" anlamına gelen '*sankhya*'dan gelir. Bu sistemin en büyük çabası aslında belirli bir kavramı oluşturan bütün unsurların belirgin ve etkili bir dökümünün yapılmasıdır. Yerli düşüncesinin bütünleyici ve modern teozofi anlayışlarında, ayrıca Rudolph Steiner'in antropozofisinde bulunan parçasından görkemli bir kozmogoni doğmuştur. Ama onun daha çok içeriğini aydınlatan başka bir ad da taşır bu öğreti: *satkaryavada*. Samkhya ürünlerin (*karya*) gerçekliğini (*sat*) kabul eden bir teoridir (*vada*).

Bunun anlamı nedir? Ptakriti denen ebedi bir hammadde vardır. Bunlar üç unsurdan oluşur ve bir ipteki üç ipliğe (*gunas*) benzetilebilir: 1. Sattva (=doğru olma olgusu), yani aydınlık, saflık, iyilik ilkesi; 2. Rajas (=renk) yani etkin ilke, sevgi, arzu, dünya zevkleri peşinde koşma; 3. Tamas (=karanlık) yani kötülük ve acı doğuran cehalet. İdeal durumda bu üç Gunas nötralize olur ve dengelenirler. Ama bireyin 'Karma'sı (=eylem) devreye girer girmez ayrılma ve dengesizlik ortaya çıkar.

Brahman monizmini bırakan Samkhya, Prakriti'nin yanında Puruşa denen bir yığın madde dışı ruh olduğunu kabul eder.

Karma'nın Prakriti'yi sarsmasından sonra insan şu şekilde oluşmuştur. Üç bölüm söz konusudur: 1. Öldükten sonra dağılan ham bir beden; 2. Maddenin sonsuzluğuna katılan ve ruhgöçünden ruhgöçüne ona eşlik eden tam, eksiksiz ve görünmez bir beden; 3. Çeşitli dönüşümlere

uğrayan ama Karma yasalarına teslim olmayan madde dışı unsur Puruşa.

İnsanın acı ve istikrarsızlıktan oluşan maddi dünyadan kaçabilmesi için bedenin hafif, yüce olması ve Prakriti'ye dönmesi gerekir, tıpkı Puruşa'nın ancak maddi unsurdan ayrıldıktan sonra huzur bulması gibi. Bu denge durumuna dönüş, insanın psişik ruh diyebileceğimiz yüce unsuru, sonunda, Puruşa'nın kendisine göre özgür olduğunu ve Prakriti'ye yabancıolduğunu anlamasıyla gerçekleşir. Bu cehaletin (*avidya*) bitmesi, bilinçsizliğin (*aviveka*) bitmesidir ve insanı özgürlüğe götürür.

Böylece, samkhya, ender görülen bir açık seçiklikle "Kurtuluş Yolu" sorununu ortaya koyar ve aynı zamanda muhteşem bir çözümünü sunar bu sorunun. Aynı yöne giden Budacılık olağanüstü bir biçimde oluşturulmuş bu öğretiden çok büyük ölçüde yararlanmıştır.

Caynacılık

Samkhya öğretisi Brahmancılıktan ayrılmaz, tersine, onun esas felsefi yapısını oluşturacak kadar içine girer ancak baştan beri sapkın bir inanç karakteri gösteren Caynacılık farklıdır. Gerçekten de, Caynacılığın kökenleri Brahmancılıkta değil, savaşçılar kastındadır. Şruti'nin şaşmazlığı yoktur onda.

Caynacılık Buda'nın çağdaşlarından Mahavira (=büyük kahraman) tarafından kurulmuştur. Mahavira, Buda gibi, onursal "cina" (=muzaffer) unvanına da sahipti. Bu

nedenle öğrencilerine Caynacı denir. Caynacılık Hindistan'da günümüze kadar gelmiştir. Bu öğretiyi benimseyenlerin çoğunluğu tüccardır. 1973'te yapılan bir istatistiğe göre sayıları 2.600.000'dir.

Özellikle özgürlükle ilgilenen Caynacılar, Samkhya öğretisindeki gibi, Karma'yı çok fazla önemserler. Cehennemi ve sürekli ruhgöçleri çevrimi içinde kalmış olmamızın nedeni odur. Karma "makinenin kullanıldığı ölçüde kirlenmesidir ya da eklem ağrılarının kaynaklandığı eklemlerimizdeki ürik asit kristallerinin birikmesidir; eski faaliyetlerin bıraktığı birikintilerden gelen bir güçsüzlüktür bu kesinlikle".

Bu kaçınılmaz yasadan kurtulabilmek için, Caynacılar, Budacılığı ve bütün Hint düşüncesini etkileyecek olan bir kavram geliştirmişlerdir: ahimsa, şiddet karşıtlığı.

Hims'in anlamı "öldürmek istemek, zarar vermek istemektir". Dolayısıyla, ahimsa öldürmek ya da zarar vermek eğiliminden kesinlikle vazgeçmektir.

Bu kavram bazı belirsizliklere yol açabilir. Ahimsa'yı esinleyen merhamet değildir; o sadece Karma'nın zorlayıcılığına neredeyse bencilce bir tavırla son verme ve dünyanın sürükleyiciliklerinin dışında kalma çabasıdır. Böylece, şiddet karşıtlığı eylemsizlikle eşdeğer olur. En azından ilk Budacılar böyle yorumlamışlardır onu.

Bununla birlikte, ahimsa büyük bir ahlak düşüncesidir ve Budacılığın önemli kollarından biri olan Mahayana çok yoğun biçimde geliştirmiştir bu düşünceyi.

Gandhi 'ahimsa'yı siyasal eylemlerinin yüce emirlerinden biri yapmıştır. Şöyle tanımlar onu:

"Şiddete karşı olmak kötülüğe karşı her türlü mücadeleden vazgeçmek değildir. Benim anladığım şiddet karşıtlığı, tersine, kötülüğe karşı yozlaşmaya, sapkınlığa yol açmak gibi bir etkisi olan kısasa kısas yasasından daha etkin ve daha gerçekçi bir mücadeledir. Ahlaksızlığa karşı mücadele için zihinsel ve dolayısıyla ahlaksal bir muhalefet düşünüyorum. Zorbanın kılıcını bütünüyle körletmeyi düşünüyorum ama bunu daha keskin bir çelikle değil, benden fiziki bir direniş bekleme beklentilerini boş çıkararak yapmayı düşünüyorum. Kuşatmasından kurtulacak bir ruh direnişi bulacaktır bende. Bu direniş onu önce kör edecek, daha sonra da eğilmek zorunda bırakacaktır. Ve eğilen saldırgan böylelikle küçülmüş olmayacak, yükselecektir. Hatta bunun ideal bir durum olduğu bile iddia edilebilir. Ve tavırlardan sadece biridir bu."

Bu modern ahimsa yorumunun Caynacılar'ın ve Budacılar'ın ilk anlayışlarıyla çok az bağlantılı olduğunu eklemeye bile gerek yoktur. Başkasına zarar vermek, onlar için, kaçınılmaz Karma aracılığıyla kendine zarar vermekle aynı şeydi.

II. Bölüm

DİNSEL TEMELLER

Budacılık, en azından başlangıç döneminde, Brahman egemenliğine karşı yöneltilmiş bir reform hareketi olduğundan, bu karşıtlığın bir sapkınlıkla, yani Brahmancılığın dinsel yapısında açılan bir gedikle yansıması kaçınılmazdı.

İki temel tez Brahma düşüncesini billurlaştırıcı kutup işlevi görür: bunlar gelmiş geçmiş bütün Hint düşüncelerinin altında yatan değişmezlerdir. Tüm Brahman mistiğini koşullayan bireysel ruhun ve evrensel ruhun özdeşleşmesi, *Atman-Brahman* ve ruhgöçü *Samsara*: bu öğreti gizemli halk inançlarından çıkmış ama Brahmalar tarafından kendi öğretilerine dahil edilmiştir.

Budacılık bu iki temel düşünceye göre tanımlanır; birincisini reddeder ve ikincisini geliştirir. Dolayısıyla, öğretisinin nedenini ve nasılını anlayabilmek için esas olan Brahmancılığın bu iki temelini aydınlatmaktır.

Atman-Brahman

Brahman, bilindiği gibi, özellikle bir kurban sırasında kullanılan büyülü formüldür. Kurban eylemini yönlendirir ve kutsal bir karakter kazandırır ona. Ama Brahma yavaş yavaş özerk bir güç olmuş ve Tanrılara hizmet edeceğine emirler vermiştir onlara. Upanişadlarda Brahma büyük kozmik güç ve evrensel psişik güç olarak, gerçek Varlık (*sat*) gibi yüceltilmiştir. Böylece, Brahma metafizik Varlık ilkesi düzeyine yükselir ve yeri tüm sınırların ve belirlemelerin dışındadır.

Atman öznel kökenli bir kavramdır. "Ben" her türlü yaratığın en gizli yerinde bulunur ve 'Evrensel'le ilişkilidir. Dolayısıyla, psikolojik bir terim değildir, metafizik bir terimdir; tam anlamıyla özerkliğine inanan bireysel bilinç değil, bütün insanların ve bütün nesnelerin ortak özüyle ilişki kurma olanağı veren ruhtur.

"Atman" sözcüğünün Latince "anima" ve Almanca "atem" sözcükleriyle ilişkilendirilmesi mümkündür. Bu durumda, "yaşam soluğu" anlamına gelir. Ama bu etimoloji tartışmalıdır.

Atman ve Brahman'ın özdeşleştirilmesi Brahman mistiğinin gerçek temelini oluşturur. Gerçekten de, bu teori çok önemli perspektifler getirmiştir. Bir yandan, Birey ruhani bir anlam kazanır, evrensel ruh yaşamın bütün alanlarında ortaya çıkar, bütün evren derin bir tinsellik içinde yüzer; öte yandan, her birey, her nesne evrensel bir değer kazanır, çünkü ırmakların sonunda denize dökülmesi gibi bireysel ruhlar da evrensel ruh içinde kaybolur.

Özellikle Upanişadlar çok çarpıcı bu imgelerin getirdiği düşünceyi barındırırlar içlerinde. Evrensel ruh Brahman konusunda belirgin özellikli iki gözlem aktarıyoruz:

"Aslında bütün varlıkları doğuran ilke, doğan bütün varlıkları yaşatan ilke, öldüklerinde içine girdikleri ilkeyi tanıman gerekir: Brahman'dır bu."

"Yaratıkların ruhu tektir ama her varlıkta bulunur; hem birlik hem çokluktur, sularda yansıyan aya benzer."

İşte, Atman'ın bir ateşten sıçrayan ve gene ateşe düşen bir kıvılcıma benzetildiği başka bir gözlem:

"İşte gerçek: nasıl ki bir ateşten bu ateşe benzeyen binlerce kıvılcım sıçrarsa, ebedi varlıktan da gene kendisine dönen çeşit çeşit varlık doğar."

Brahman'ın 'evrensel ruh'a dönme güvencesi şu etkileyici sözde bulur ifadesini: *tat twam asi*, *"sen bu'sun"*. Kendini ne kadar mutsuz ve yalnız hissedersen hisset, evrensel ruhun bir parçasısın.

Bu güzel ve verimli düşünce genel bir katılım kavramıyla evrensel yakınlığa ve insan sevgisine açılabilirdi. Ama 'brahma'lar bu düşünceyi soyut ve çoğu zaman sert ve katı teorinin gerçekdışı dünyasında saklarlar. Öğretilerinde şu gözleme yer veriyorlar:

"Atman şu ya da bu biçimde (*neti, neti*) ifade edilemez; tutulması, yakalanması zordur çünkü sürekli kaçar; yok edilmesi mümkün değildir; tutulamaz çünkü bağlı olduğu bir şey yoktur; serbesttir ve sağlamdır, hiçbir şey zarar veremez ona."

Kolayca anlaşılacağı gibi, bu son derece kuramsal ve ancak çok yükseklerde uçan ve soğuk bir teoriyle yakala-

nabilecek Atman-Brahman anlayışı 'brahma'lar tarafından geliştirilmiş basit bir hayal gibi görülebilmiştir.

Samsara

Sıradan bir ruha kapalı olan Brahman mistiğinin tersine, samsara, yani ruhgöçü öğretisi, ortaya çıktığı andan itibaren Hint düşüncesine egemen olmuştur.

Sar' ın anlamı "akmak"tır; dolayısıyla, samsara 'evrensel akış'tır. Guénon'a göre, bir varlığın bir dizi belirsiz değişme durumudur, her durumun kendini özgü koşulları vardır ve bunlar birey için varoluşlardan meydana gelen bir çevrimdir; birey bunları ancak bir kez kat edebilir ve dünyanın varlığı, hatta genel olarak bedensel varlık birçok varlık arasında özel bir durumdur.

Sadece Upanişadlarda görülen ruhgöçü öğretisinin ilkel Hindistan kavimlerinin dinsel inançlarından gelmiş olması mümkündür. Samsara karamsarlığıyla açıkça çelişen Veda dininin temel iyimserliği böyle bir hipotezi destekler.

Hint düşüncesinde sonsuz ruhgöçü korkusu takıntısı vardır. İnsan kendini ağır ve çok uzun bir zincirin halkaları gibi birbirine eklenen bir yeniden doğuş çemberi içinde terk edilmiş bulur. Maddi dünyanın esiri olan ruh özgürlük (*moksa*) peşinde koşar. Hint düşüncesi kurtuluşu tasarlarken olgu dünyasının bir hayalden (*maya*) başka bir şey olmadığını düşünmeye başlar; bu dünyanın uçuculuğunu fark edebilmek için halüsinasyonların ağır bastığı belirgin özelliklerini deşmek yeterlidir.

Ruhgöçünün kaçınılmaz bir biçimde karamsar bir yaşam anlayışına bağlı olup olmadığı sorgulanabilir. Her durumda, yeniden doğuş korkusu sadece doğuya özgü değildir. Antikçağ'ın bilinmezcisistemlerinde de vardır bu düşünce. Sözgelimi, Dionysos gizemcilerinin amacı tanrı Zagreus'la doğrudan ilişki kurarak yeniden doğuşlar çevriminden kaçabilmektir.

Rahip Nagasena Yunan kralı Milinda'ya (Meandros) Samsara'nın kaçınılmazlığını şöyle anlatıyor:

"Nagasena, Samsara'dan söz edip duruyorsun, nedir bu Samsara?"

"Bir insan bu dünyada doğar ve bu dünyada ölür; burada ölür, başka bir yerde yeniden doğar ve orada ölür vb. İşte Samsara."

"Bir benzetme yap!"

"Bilge biri hintkirazı yer ve çekirdeğini eker; bu çekirdekten meyve veren büyük bir hintkirazı ağacı büyür; bir insan bu meyvelerden yer ve çekirdeğini eker, bu çekirdekten bir hintkirazı ağacı büyür vb. Bu zincirin hareket noktası bilinmiyor. Aynı şekilde Samsara'nın da."

Karma

Karma öğretisi samsara öğretisinin vazgeçilmez tamamlayıcısıdır. Sürekli yeniden doğuş tezinin benimsenmesinden sonra, aslında, söz konusu olan, insanın niçin bu metafizik cehenneme kapatılmış olduğunun açıklanması ve bu cehennemden hangi olanaklarla kurtulmayı umut edebileceğidir.

Bu bağlamda, Karma'nın verdiği çok isabetli ve yaratıcı cevap özgürlükle determinizm ve kurtuluş acısını bağdaştırır.

Kar'ın anlamı "yapmak"tır. Vedalar'da Karma özellikle kurban eylemini açıklar; Karma Brahmana'larda ve Upanişadlarda eylem anlamındadır çünkü bu kavramın aşkın bir özü vardır. Karma, deyim yerindeyse, suya atılan ve etkisi özellikle düştüğü noktayı çevreleyen dalgaların eşmerkezli halkalarıyla hissedilen bir çakıltaşına benzer.

Dolayısıyla, her varlık yukarı doğru ya da aşağı doğru bir dizi yaşamı kat eder; bir 'candala'nın bedeninden ya da bir hayvanın bedeninden, Tanrıya uzanan Yakub'un merdiveni gibi bir merdivenden çıkar ya da iner. Bizim özel durumumuz Karma'ya bağlıdır; daha önceki yaşamlarımızda gerçekleştirdiğimiz eylemlerin sonucudur. Upanişad bu nedenselliği şu ifadeyle onaylıyor: "İnsanın gerçekleştirmiş olduğu eylem onun gelecek yaşamıdır." Böylece, Karma aynı zamanda adalet dağıtır. Ödüller ve cezalar artık tek bir yaşamda yoğunlaşmazlar ve bu sorunun çözümünün Doğulu din adamlarını ne kadar uğraştırdığı bilinmektedir; peş peşe gelen birçok yaşama dağılmışlardır. Bize göre çok talihli bir yanıttır bu, çünkü bağlı olduğumuz açık determinizmin derin etiğinin damgasını taşır.

Buda öğretisini öğrenme açlığı içindeki Yunan kralı Milinda, "Nagasena, niçin insanlar birbirlerine benzemez?" diye sorar. "Niçin bazı insanların yaşamları uzun, bazılarınınki kısadır? Niçin bazıları uzun, bazıları kısa, bazıları güzel, bazıları çirkindir? Etkileyici, silik, varlıklı, yoksul, soylu, aşağı sınıftan, aptal ya da akıllı olanlar var. Nereden geliyor bu ayrımlar?"

"Peki, yüce kral, niçin bütün bitkiler birbirine benzemez? Niçin türlerine göre acı, tuzlu, ekşi, asitli, tatlı ya da kabızlık vericidir bunlar?"

"Herhalde taneleri farklı olduğundan."

"Aynı şekilde, insanlar da eylemlerinin farklılığıyla farklıdırlar birbirlerinden. Buda şöyle der: 'İnsanların mirası 'karma'dır; insanlar 'karma'larının mirasçıları, torunları, yakınları vasallarıdır. İnsanları üstler ve madunlar diye pay eden 'karma'dır.'"

Atman-Brahman ve Samsara Uyuşmazlığı

Brahmalar aynı özden ve aynı zamanda farklı kökenden bu iki düşünceyi bağdaştırmaya ve tutarlı bir sistem içine oturtmaya çalışıyorlar. Evrensel ruhun bireysel ruhla özdeşliğinin kabul edilmesi kastlarıyla ilişkilidir. Samsara'ya bağlı olarak aşağı kastlar 'brahma'lar gibi doğmadan önce çok sayıda ruhgöçü yaşamak zorundadırlar.

Ne var ki, yeniden doğuş çevrimi sıkıntısı Hint ruhuna egemen oldukça bu uyum yetersizleşiyor ve yapaylaşıyordu. Evrensel ruhla birleşme bütünüyle kuramsal, doğrudan ve nedensizdir; buna karşılık Samsara kesin bir neden-sonuç zincirlenmesine tabidir. Ayrıca, Brahman monizmi yaşamların çokluğunu nasıl açıklayabilir? Tek bir nedenin tek bir sonucu olmalıdır; oysa, dünya çıkış noktasını bilemeyeceğimiz birçok çevrimsel nedenden oluşmuştur.

Buda öğretisi Brahman öğretisi içindeki bu çelişkiyi günışığına çıkarır. Buda'ya göre, bireysel ruhun evrensel

ruhla özdeşleştirilmesi, ruhgöçü sorununa bir çözüm getirmek şöyle dursun, özgürlük yolundan saptırır. Kurtuluşumuz Karma'nın nedenselliğine bağlı olduğundan metafizik varsayımlara teslim olmak anlamsız, hatta zararlıdır. Bize Karma'yı açıklayanlar duyularımızla gelen deneylerimizdir; bu ampirik bilgiye sahip olduktan sonra zihnimizin kurtuluşun pratik yolunu bulması çok kolaydır. Buda evrensel ruhu reddeder ve bireysel ruhtan habersizdir; bu anlamda, Buda'nın ateist ve materyalist olduğu söylenebilir.

Budacı kilise babaları çoğu zaman öğretilerinde kesinlikle yüce varlık olmadığından söz ederler. Büyük Budacı filozof Asanga'nın (İÖ V. yüzyıl) öğrencisi şöyle der: "Varlıkları yaratan ne Tanrı, ne Ruh ne de Madde'dir." Bu görüşünü yeniden doğuşlar çevrimiyle doğrular: "Ama Budacılar'ın çocukları bu görüşü dünyanın evriminin bir başlangıcı olmadığı şeklinde anlamışlardır."

Buda'nın öğretmiş olduğu Budacılığa din demek mümkün müdür? Yüce bir varlığın olmaması ve kutsal geleneğin (şruti) reddedilmesi Buda ve öğrencilerini her türlü dinsellikten ve kurban olgusundan kurtarır. Kesinlikle esinlenme ve mistik unsur yoktur. Hint düşüncesinin 'samsara'nın dayanılmaz kaderciliğini keskin bir biçimde hissettiği dönemde, Buda, bütün çabaların tek bir amaca yönelmesi gerektiğini savunmuştur: kurtuluş. Öğretisi tek bir araştırmayla sınırlıdır kesinlikle: Kurtuluş yolunun araştırılması.

Din kadar iddialı olmayan ve bir felsefeden daha kapsamlı olan Budacılık, Vallée-Poussin'in isabetli tanımıyla bir disiplindir. Buda'yı ilgilendiren sadece Kurtuluş'tur;

çabası oraya götüren 'yol'la sınırlıdır. Kendisini böyle bilinçli bir şekilde sınırlaması onun hem gücü hem zaafıdır. Bir disiplin herhangi bir dinsel çerçeveyle kolayca uyuşur: Asya'da Budacılığın güçlü bir biçimde yayılmasının temel nedeni budur büyük olasılıkla. Ama insan ruhunun dinsel gereksinimleri için sadece bu yeterli değildir ve Hindistan'da Budacı özelliklerle zenginleşmiş olan Brahman geleneği sonunda Budacı ayrılıkçılığı kesin olarak yenmiştir.

İKİNCİ KISIM

BUDACILIK

I. Bölüm

BUDA'NIN YAŞAMI

Güçlü olmayan hafızalarda belirgin anıları kalmayan ama yüzyıllar boyunca insanüstü boyutlar kazanan olgular gibi, tarihsellik sorunu Buda konusunda da gündeme gelmiştir. Buda gerçekten yaşamış mıdır yoksa daha çok mitsel ya da efsanevi bir kişilik midir?

Hintbilimcilerin düşünceleri çok farklıdır bu konuda. Kern onun yaşamının çeşitli olaylarını astronomik ilişkilere indirgemiştir. Sénart daha çok bir güneş miti transkripsiyonuna inanıyordu. Araştırmaları yüzyıl başına dayansa da çok önemli kabul edilen Oldenberg, tersine, tarihsel bir Buda kişiliğini kabulleniyor. Buda geleneğinin ülkesi, ailesi ve öğretisi konusunda söylediklerini özellikle inanılmaya değer buluyor.

Arkeoloji bu son tezi destekleyen ciddi ve neredeyse kesin argümanlar getiriyor. Nepal'de, bir Piprava kutsal eşya sandığında keşf edilen bir yazıta göre, Buda kutsal eşya kültü İÖ III. yüzyıla kadar gitmektedir. Aynı şekilde, Be-

nares'in kuzeyinde doğduğu kentin gerçek yeri bulunmuştur.

Gerçek Buda kişiliğinin üstünün sürekli efsanevi özeliklerle örtülü olmasını kimse yadsımıyor. Dolayısıyla, tarihçi, girişimi önceden başarısızlığa mahkûm gibi görünse de, bu özden Budacılığın kurucusunun gerçek yüzünü çıkarmayı isteme hakkına sahiptir. Ne var ki, böyle bir girişimin tarihsel gerçekliği aydınlatmaktan çok sakatlaması da mümkündür. Buda'nın sıradan yaşamı ve öğretisi birbirlerinden ayrılmaz. Bu bağlamda, yaşamın yansıttığı öğreti midir ya da daha çok Buda'nın seksen yıllık yaşamında biriktirdiği deneyimlerin toplamı öğreti içinde bir araya mı getirilmiştir? Önemli değildir bunu bilmek. Kesin olan şudur: Buda'nın yaşamı, öğretisinin en güzel ve en çarpıcı örneğidir. Buda'nın yaşamının geleneksel versiyonuna dokunmamak, aynı zamanda, öğretisinin kesin vizyonunu da korumaktır. Dolayısıyla, bu biyografiyle ilgili olarak eleştirel düşünceyi bir yana bırakalım ve bir yaşamın, Buda'nın yaşamının evrelerini kat edelim; öğretisine göre bu yaşam herkesin yaşamı olmalıdır, yeter ki son derece insani bir yaşam olsun bu.

Gençlik ya da Maya Deneyimi

Buda'nın ana-babası Çakyas klanından Kraliçe Maha Maya ve Kral Şudhodana'ydı. Babası Himalaya'nın Hint tarafındaki küçük prenslik Kapilavastu'yu yönetiyordu.

Metinlerde Buda farklı adlarla tanıtılır: doğduğunda aldığı adın dışında: Siddharta: amacını gerçekleştiren. Soyadı

Gautama, Çakyamuni: Çakyas ailesinden gelen bilge: Bhagavat: mutluluğa sahip olan, Bahtiyar. Tatagata: amacına ulaşmış olan, mükemmel. Jina: Muzaffer. Ve özellikle Buda: uyanık olan, aydın.

Efsaneye göre, Buda ana rahmine küçük bir fil biçiminde düşmüştür. Kapilavastu yakınlarındaki Lumbini bahçesinde dünyaya gelmiştir. Maya bir incir ağacı dalına dayanarak ayakta durmuş ve bu sırada bir tanrı karnından çıkan çocuğu bir beze sarmıştır. Bu sahne sanatçılar tarafından sık sık taklit edilir.

Bütün Hintbilimciler Buda'nın doğum tarihi olarak İÖ 560'ı kabul ederler; seksen yıl yaşadığına göre 480'e doğru ölmüştür.

Annesi doğumundan kısa süre sonra öldüğünden, genç prens teyzesi Mahaprajapati tarafından büyütülmüştür. Babası oğluna çok sevecen davranmış ve onu mutluluğunu karartabilecek her şeyden uzak tutmaya çalışmıştır. Verdiği emirle insan acısı görmek saraydan atılmıştır ve delikanlı sarayından çıktığında kral onun hiçbir kötülük görmemesi için gerekli önlemleri aldırmıştır.

Bu arada, Prens de olağanüstü bir kuvvete ve zekâya sahip olduğunu gösterir. Altı yaşındayken bir ok atma yarışında büyük başarı gösterir ve attığı ok yedi ağacı birden deler, kuzini Yaşodara'yla evlenir.

Ne var ki, bu huzurlu ve mutlu yaşam birdenbire gölgelenir. Gautama yaşadığı gölgesiz mutluluğun aldatıcı ve hayali olduğunu anlar. Maya esinlemiştir onu.

Ünlü dört gezisi sırasında, bir gün zevkler bahçesine gitmek üzere arabasıyla kentten geçerken, yaşlı bir adam,

bir hasta, bir ceset ve nihayet elinde sadaka torbasıyla dilenen bir rahip görür şaşkınlık içinde. Gautama, o zaman, insan acısının ne olduğunu anlar ve rahibin dinginliği sayesinde bu acıdan kurtulmanın ilk yolunun ne olduğunu da anlar. Dördüncü gezisinden dönüşte eşinin kendisine bir erkek çocuk verdiğini öğrenir. Çocuğun adını Rahula koyarlar. Bu haber dilenci keşiş olma kararını vermesinde daha aceleci davranmasına neden olur. "Rahula doğdu, demirlerimi dövdüm," diye haykırır.

O gece, karısından ve yeni doğan çocuğundan sessiz sedasız ayrılırken atı Kanthaka'yı çağırır yanına ve sadık seyisi Şandaka'yla birlikte saraydan ayrılır. Ormana girdikten sonra ipek giysilerini çıkarır ve ağaç kabuklarından giysilere bürünür. Efendisinin gidişiyle kahrolan seyisi ölür. Gautama yirmi dokuz yaşında yeni yaşamına başlar.

Çilecilerin Yanındaki Yaşamı ya da Brahman Deneyimi

Gautama yedi yıl boyunca Brahman çilecilerinin öğütlerini dinler. Onlar gibi Brahma'yla ilişki kurmak ister, oruç tutar ve çileye girer.

Bu aşırı çilenin yansımaları Buda'nın söylevlerinde görülür. Gautama tinsel yoğunlaşma adına oturmaktan vazgeçer ve topuklarının üstüne çömelir. Yatağı tahtadır. Gündelik besini kimi zaman tek bir pirinç tanesidir.

Ne var ki, Gautama bütün çabalarına rağmen Kurtuluş'u bulamaz. Gücü tükenmiştir, bedeni iskelet haline gelir ve

düşüncesi bulanıklaşır; sonunda, anlar ki, kendine işkence yapmak boş ve anlamsızdır. Mahrumiyet yaşamı daha önce sürmüş olduğu zevk yaşamından daha değerli değildir. O zaman "orta yol"un önemini kavrar.

Benares vaazında şöyle der: "İki uç vardır, rahipler ve tinsel yaşama ağırlık verenler bu uçlardan kaçmalıdır. Nedir bu iki uç? Biri zevk ve hazza adanmış bir yaşamdır; bu yaşam iğrenç, aşağı, insan ruhuna ters, boş ve onursuzdur. Ötekisi çile yaşamıdır: bu yaşam da hüzünlü, boş ve onursuzdur. Rahipler, mükemmel insan bu iki uçtan korunmayı, uzaklaşmayı bilendir ve orta yolu keşfetmiş olandır: gözleri ve zihni açan, huzura, bilime, aydınlığa, Nirvana'ya götüren yol.

Ruha Dolan Işık

Gautama, Patna'nın güneyinde, Uruvela köyü yakınlarında, bir incir ağacının dibinde otururken özgürlüğe ve kurtuluşa götüren bilgi kendiliğinden, esinlenme olarak gelir ona.

Gautama Buda'nın ruhuna dolan ışıktan sonra Gaya adını alan Uruvela, Budacılar'ın en büyük hac merkezlerinden biri olmuştur. Orada, 1876'ya kadar Mahabodi Tapınağı'nın terasında, Buda'ya esin geldiği sırada altında oturduğu incir ağacı gösterilirdi. O tarihte, ağaç kurumuş olduğundan, yeni bir incir ağacı veren dallarından biri ekilmiştir.

Bir çiftçinin kızı olan Sujata adak adamıştır: bir banyanın ruhuna her yıl bir şey bağışlar ve o gün bir tahta çanak içinde sütlaç getirir. İncir ağacının dibinde Gautama'nın oturduğunu görünce ona verir sütlacı. Gautama sütlacı ye-

dikten sonra çanağı ırmağa atar ve çanağın akıntıya karşı yüzdüğünü görür. Bu doğaüstü olay, yakında içine büyük bir ışığın doğacağının işaretidir.

"O zaman, geleceğin Buda'sı ırmak kıyısında, sık çalılar arasında uyur. Gece olduğunda ve çiçeklerin sapları büküldüğünde kalkar, bir aslan gibi gerinir ve tanrıların örttüğü, sekiz usabha genişliğindeki bir yoldan kutsal incir ağacına doğru gider.

"Yılanlar, cinler, periler, kuşlar ve birçok başka varlık semavi kokularla, çiçeklerle ve başka bağışlarla saygılarını sunarlar ona; ve gene semavi korolar ilahi bir müzik dinletirler, öyle ki, on bin dünya bu çiçeklerle, bu kokularla ve bu alkışlarla dolar."

Bütün evrenin alkışladığı bu esinlenme nedir peki? Samsara'nın ve onun acımasız nedenselliğinden kurtulma olanağı veren yolun öğrenilmesidir. Bunlar dört kutsal gerçektir: evrensel acı, bu acının kökeni, yok edilmesi ve yok edilmesine giden yol. Gautama, Bodisatva, yani Buda düzeyine ulaşmayı isteyen biriyken, Buda, yani aydınlanmış, uyanmış biri olmuştur.

Bud'un anlamı "uyanmak"tır; dolayısıyla, Buda "uyanmış olan" ve bodi de "uyanma, aydınlanma"dır.

Benares Vaazı

Böylece, çok arzu ettiği amaca ulaşan Buda, gene de, kendisine gelen esini yayma konusunda duraksar. Öğretisine başlamadan önce bazı dış ve iç dirençlerin üstesinden

gelmesi gerekir. Buda'nın kendi imparatorluğundan kaçmasına öfkelenen Mara (Buda şeytanı) kendi ordusuyla saldırır ona, karanlıklarla, ateşle, taş, kum, kül yağmuruna boğar onu. Tanrılar kaçarlar, Buda'yı düşmanının gazabına terk ederler. Ama Buda bilgeliğiyle yenilgiye uğratır onu. "Bodisatva'nın mükemmelliklerinin gücü Mara'nın ordusunun hakkından gelir."

Ama Buda kuşkularla dolar. Hayatın çarkına dalmış, arzularla ve açgözlülüklerle kendilerinden geçmiş insanlar öğretisini anlayabilecekler midir? Kendi yitimlerine doğru koşmaktan başka bir şey düşünmeyen insanları kurtarmaya çalışmak boş bir çaba değil midir?

"Amansız mücadeleler içinde fethettiğim şeyleri dünyada keşfetmek ne işe yarar?"

"Arzu ve nefretle dolu insan için gerçek gizlidir."

"Anlamak istemeyen için gerçek zahmetli, sırlarla dolu, derinlerde kalmış bir şeydir."

"Dünya zevklerinin düşüncesini karanlıklarla kuşattığı biri göremez onu."

Ama tanrı Brahma'nın ısrarlarıyla Buda sonunda gerçeği anlatmaya karar verir. Risipatana'da, Ceylanlar Bahçesi'nde dinin çarkını harekete geçirir.

Dinin çarkı Buda inancının ve hatta Buda'nın kendisinin sembolü olmuştur. Sanatçılar Buda'nın görkemini anlatabilmek için çoğu zaman sadece Dinin Çarkını bir tahta yerleştirmekle yetinirler.

Bu ilk vaazdan, ünlü Benares Vaazı'ndan –Buda öğretisinde döneceğiz bu konuya– sonra beş keşiş onun öğretisini benimser; bunlar vaktiyle Buda'nın umutsuz çilesinin ta-

nıkları olmuşlar ve Buda daha besleyici gıdalar almaya başladığında yüz çevirmişlerdir kendisinden.

Katılmalar

Buda yaklaşık kırk yıl bir havari gibi dolaşır, diyar diyar dolaşarak öğretisini yayar ve sadece yağmur mevsiminde ara verir bu faaliyetine. Yandaşlarının sayısı hızla artar. Bunlar arasında özellikle Buda cemaatine büyük bağışlar yapan Magada (bugünkü Bihar) Kralı Bibisara'yı, son günlerinde yanından hiç ayrılmayan gözde çömezi Ananda'yı ve oğlu Rahula'yı anmak gerekir.

Buda cemaati Buda'nın ve çömezlerinin, ama özellikle de onların davranışları ve tutumları sayesinde genişler. Bu konuda keşiş Çariputra'nın Budacı olması son derece karakteristik özellikler taşır.

Çariputra Rajagaha sokaklarında dilenirken soğukkanlılığı ve rahatlığıyla kendisini büyük bir şaşkınlığa düşüren Buda rahibi Asaji'yi fark eder ve şöyle der kendisine: "Dostum, yüzün son derece dingin, aydınlık ve temiz. Seni bu dünya hevesinden vazgeçiren kim? Kimin öğretisini yayıyorsun?" Asaji efendisinin Buda olduğunu ama henüz acemi olduğundan onun öğretisini anlatabilmesinin zor olduğunu, ancak sadece işin özünden bahsedebileceğini söyler. Ve Çariputra'nın isteği üzerine kendisine bu dinginliği ve huzuru kazandıran öğretiyi anlatmaya çalışır: "Bir nedenden kaynaklanan olaylar ve bu olayların nedenini ve nasılını Mükemmel İnsan'ın açıklayabilmesi; büyük Sama-

na'nın öğretisidir bu." Çariputra'nın Buda'nın düşüncesini kavraması için daha fazla söze gerek kalmaz: doğmuş olan her şey sonunda kaybolacaktır, ve o da gecikmeden ruha huzur, yüreğe dinginlik veren bu öğretiye katılır. Asaji'ye şöyle der: "Öğreti sadece bundan ibaret de olsa, artık hiç acı çekmediğin bir duruma gelmiş gibisin, çok uzun zamandan beri insanların yaşamadıkları bir şeydir bu."

Budacılığın başarısının bütün sırrı son derece etkileyici bir saflığı olan bu öyküdedir. Hint ruhu Buda öğretisinin yumuşaklığında ve verdiği huzurda samsaranın onu boğan sıkıntılarına karşı etkili bir avuntu bulur.

Nirvana

Buda seksen yaşında, Gorakhpur bölgesindeki Kusinara'da (bugünkü Kasia) ölmüştür.

Ölümüne Pava'da demirci Çunda'nın kendisine ikram ettiği domuz eti sebep olmuştur. Buda'nın et yemesi hayvan öldürmeyi yasaklayan 'ahimsa'nın emriyle nasıl bağdaşıyor? Bu bağlamda, dinsel kurallarla ilgilenen yazarların sıkıntısı çok büyüktür. Kimileri Buda'nın ölüm nedenini sessiz sedasız geçiştirirler, kimileri de yorum yapmazlar bu konuda. Avrupalı Hintbilimcilere göre, söz konusu yemeği belirtmek amacıyla kullanılan sözcük "yaban domuzu neşesi" adı takılan mantar da olabilir pekâlâ. Belki de, Buda'nın öğretisinin ilk şekli ahimsa konusunda Caynacılar'ınki kadar katı değildi. Günümüzde bile Seylan Buda rahipleri çanaklarına et konmasını kabul ediyorlar.

Buda'nın ölümü, birçok bakımdan, *Phaidon*'da anlatılan Sokrates'in ölümünü hatırlatır. Ölüme çok yaklaşmış olan Buda, sade ve kararlı bir tavır içinde, çevresini saran çömezleri Biksus'larla (dilenci rahipler) konuşur ve onlara nasihat eder. Aynı şekilde, Sokrates de öğrencilerine ölümüne ağlamalarını yasak eder ve kendilerine öğrettiği felsefeyle teselli bulmalarını ister onlardan; Buda da öğrencilerinden umutsuzluğa düşmemelerini ister ve kendi ölümüyle bir kez daha doğmuş olan her şeyin öleceğinin kanıtlandığını, bütün çabalarını kesin kurtuluş uğrunda harcamaları gerektiğini anlatır: "Ve şimdi, rahipler, sizden ayrılıyorum. Varlığın bütün unsurları geçicidir. Kurtuluşunuz için var gücünüzle çalışın." Bunlar onun son sözleri olmuştur. Daha sonra, yavaş yavaş yükselerek Nirvana'ya girer. Cenazesi krallara layık bir törenle yakılır. Prensler ve soylular kemiklerini aralarında paylaşırlar ve bunlardan stupalar (kutsal kalıntıların saklandığı anıtlar) oluştururlar.

II. Bölüm

BUDA ÖĞRETİSİ

Budacılığın dallanmaları ne kadar fazla olursa olsun, bunların ortak gövdesini oluşturan Buda'nın anlattığı ilk öğretinin ne olduğunu anlamak hiç zor değildir. Tümevarım, geleneğin doğruladığı bir sonuca ulaşır: Buda öğretisinin can alıcı noktası evrensel acıdır; bu acı ünlü "Benares Vaazı"nın temelini oluşturan dört kutsal gerçek içinde sergilenmiştir. Budacılar için sahip oldukları bilgiler en değerli mallarıdır. Bu onların '*credo*'sudur ve onun aracılığıyla Buda'nın sözlerinden henüz etkilenmemiş olanlardan farklı olduklarını anlarlar. Dolayısıyla, dört kutsal gerçeği Buda öğretisinin gerçek temeli gibi görmek gerekir, bu öğretiyi anlamak isteyen biri için gerekli hareket noktasıdır bu gerçekler.

Dört Kutsal Gerçek

Buda acının evrenselliğini, kökenini, acının yok edilmesini ve acının yok edilmesine götüren yolu şöyle anlatıyor.

"İşte, rahipler, acıyla ilgili Kutsal Gerçek: doğum 'acı'dır, yaşlılık acıdır, hastalık acıdır, ölüm acıdır, insanın sevmediği birisiyle birlikteliği acıdır, insanın sevdiği birinden ayrılması acıdır, arzularına kavuşamamak acıdır; kısacası, Ben'i oluşturan beş unsur (beden, duyumlar, tasavvurlar, eğitim ve bilgi) acıdır.

"İşte, rahipler, acının kökeni üstüne Kutsal Gerçek: yeniden doğuştan yeniden doğuşa götüren açlıktır (yaşama açlığı); bu açlıkla birlikte şurada burada zevk bulan zevk ve açlığı söz konusudur: zevk açlığı, yaşama açlığı, kalıcı olma açlığı.

"İşte, rahipler, acının yok edilmesiyle ilgili Kutsal Gerçek: bu açlığın arzunun tamamen yok edilmesiyle, arzunun kovulmasıyla, arzudan vazgeçerek, ondan kurtularak, ona yer bırakmayarak saf dışı edilmesi.

"İşte, rahipler, acının yok edilmesine götüren yolla ilgili Kutsal Gerçek: sekiz kollu kutsal yoldur bu: tam bir inanç, eksiksiz bir irade, katıksız bir dil, saf eylem, saf yaşam olanakları, katıksız bir pratik, tam bir hafıza, tam anlamıyla derin düşüncelere dalma."

Dinciler tarafından sürekli yinelenen ve yorumlanan bu metin Buda öğretisinin gerçek anlamda özünü anlatır. İlk Kutsal Gerçek bu öğretinin ontolojisi diyebileceğimiz yanını özetler, çünkü varlığın karakterini belirtir; ikinci ve üçüncü Kutsal Gerçekler varlığın farklı özelliklerini geliştirir; bu bir metafizik ya da daha doğrusu fenomenolojidir; nihayet, dördüncü Kutsal Gerçek pratik bir kurtuluş yolu gösterirken bir etiğin çerçevelerini taslaklandırır. Dolayısıyla, Budacılığı bu üçlü görünümüyle, ontolojik, fenomenolojik ve ahlaksal özellikleriyle ele alacağız.

Deneyimleri Buda'ya her yaşamın acılı olduğunu göstermiştir. Şu bir gerçek ki, yaşam sadece acı vermez, zevk de verir. Dayanılmaz olan, hiçbir şeyin değişmemesidir. Doğum, yaşlılık ve ölüm... İşte her canlı varlığı kaçınılmaz biçimde bekleyen üçlü ritim. Ve bu ilke sadece beden için değil ruh için de geçerlidir. Her varlıkta geçici barınağı bireysel Ben olan ve her an Brahman'a dönebilecek olan kutsal bir kıvılcım (Atman) bulunduğunu kabul eden Brahmancılığın tersine, Budacılık, Ben'i insanı oluşturan fiziksel ve ahlaksal beş unsurun karşılıklı işbirliğinden kaynaklanan anlık ve rastlantısal bir yaratık durumuna indirger. Budacılık'ta Ben dağılır, parçalanır ve sadece "bir parça, bir ad, uygun bir işaret ve bir sözcük olur".

Ben'in gerçek olmaması Kral Milinda'nın Buda rahibi Nagasena'yla yaptığı bir konuşmaya konu olmuştur. Kral ona adını sorduğunda, adının Nagasena olduğunu ama bunun içerikten yoksun bir sözcük olduğunu söyler. Bu tezine destek olarak da araba örneğini verir: özel bir bütün olduğu kabul edilemeyecek bir derleme ve düzenleme. Aynı şekilde, Nagasena da beş unsurdan oluşan ama mutlak biçimde var olmayan bir yığındır. "Nasıl ki 'araba' sözcüğü bir araya gelen parçaların bir bütün olduğu anlamına gelirse, beş grup ortaya çıktığında da 'canlı varlık' ifadesini kullanıyoruz."

Sadece duyuların tanıklığına inanan derin bir karamsarlık, insanın kalıcı, sürekli, sonsuz bir şeye inanmasını yasaklar. Bununlabirlikte, kesinlikle bir boyun eğme doğurmayan bir karamsarlıktır bu. Hint düşüncesinin samsara

düşüncesiyle büyülenmiş olması ve yaşamı sadece bir değişmezlik açısından görmesi gibi, onun için tek kurtuluş yolu bireyin gerçekdışı, uçucu bir şeye indirgenmesidir. Ben'in karşısındaki Budacılık şöyle der: "Bu benim Kendi'si değildir." Onu sürekli yaşamların gelgitinden koparan ve ona kaçış ve özgürlüğü garanti eden olumsuzlama.

Bununla birlikte, Ben'in tözden yoksun olması ürkütücü bir sorun ortaya çıkarmaktadır. Bireysel bilincin bozulmaya ve ölüme mahkûm olduğu doğruysa Karma'nın nedensel sürekliliği nasıl doğrulanacaktır? Ruhgöçlerini belirleyen, ödüller ya da cezalar getiren iyi ya da kötü eylemler... Daha önceki yaşamların mirasçıları olan insanların bu ödülleri ya da cezaları almaları için süreklilik arz etmeleri gerekmez mi? Doğrusunu söylemek gerekirse, Budacılık, samkhya öğretisinin tersine, etiği tümüyle tartışmaya açan bu çok temel soruya doyurucu bir yanıt getirememiştir kesinlikle.

Buda rahibi Nagasena sorunu alev meseliyle çözmek ister. Bir lambanın alevi kesinlikle aynı alev değildir, çünkü sürekli yenilenen bir yakıtla beslenir, aynı şekilde, insan da kendini Karma yasasına göre dağılan beş unsurdan oluşmuş yeni bir birlikle sürekli yeniler. Böylece, bir insan ölür, bir başkası yeniden doğar ve birincisinden farklı olan ikincisi ona bağımlıdır.

İkinci ya da Üçüncü Kutsal Gerçek ya da Buda Fenomenolojisi

İkinci kutsal gerçek acının kökenini araştırır ya da, daha doğrusu, bütün yaşam acı olduğundan varoluşun kökenini

arar. İnsanların tüm mutsuzluğu sonsuz bir yaşama arzusundan kaynaklanır: ya ölümsüz olduğumuza inanarak büyük bir zevk duyarız bundan ya da asla tam anlamıyla huzura kavuşamayacağımızı düşünerek sürekli bir korku içinde yaşarız. Oysa, yaşamın nedeni bu iradeyse eğer, yarattığı sonucu yok etmek için bu iradeyi ortadan kaldırmak yeterlidir. Üçüncü Kutsal Gerçek'in anlamı budur işte. İnsan kaderi tümüyle bu iki önermede yatar.

Bununla birlikte, bu çok kısa kalıp ne bu yaşam arzusunun nedenini gösterir ne de yeniden doğuşlar zincirinin farklı halkalarını. Öte yandan, çok eski dinsel metinlerden beri bu iki gerçeği ünlü '*on iki neden kuramı*'yla tamamlamak ve hatta kimi zaman yerlerini doldurma gereksinimi ortaya çıkmıştır. Birinci nedenden on ikincisine inildiğinde yaşamın sürekli doğumuna tanık olunur; buna karşılık, on ikinci nedenden birincisine doğru çıkıldığında yaşamın nedenleri bir bir yok edilir ve sonunda kurtulur insan.

Neden ve sonuç zincirlenmesini gösteren bir metin:

Eğitim cehaletten gelir, bilgi eğitimden gelir, ad ve beden bilgiden gelir, altı alan adlardan ve bedenlerden gelir, ilişki (duyular ve nesneler arasındaki) altı alandan gelir, duyum ilişkiden gelir, açlık (ya da arzu) duyumdan gelir, ilgi (yaşama karşı) açlıktan gelir, yaşam ilgiden gelir, yaşlılık ve ölüm, ıstırap ve yakınma, acı, hüzün ve umutsuzluk doğumdan gelir. Acının tüm egemenliğinin kökeni budur.

Bu anlaşılması zor formülle ilgili olarak, Buda'nın kendisi de aydınlanma ve uyanış anında insanların anlamını

kavrayamayacaklarından korkmuştur. Bu bağlamda, Buda yorumcularının çoğuna göre, eski, mevcut ve gelecek yaşamı temsil eden bir üçleme söz konusudur. Bunlar yaşam hareketinin on iki basamağıdır ve Samsara'ya göre geçmişi, şimdiyi ve geleceği kapsar. Dolayısıyla, bu üçlemenin unsurlarını tek tek inceleyelim.

Önceki yaşamda cehalet ve eğitim vardır. Zincirlenmenin birincil nedeni cehalet kesinlikle bilimsel bilgilerin yokluğu anlamına gelmez çünkü gerçekdışı ve özü itibariyle sürekliliği olmayan yaşamı yöneten yasaları bilmek boş hatta zararlıdır. Bu, kesinlikle dinsel bir cehalettir yani dört Kutsal Gerçeğin çizdiği Kurtuluş Yolu'nu bilmemektir. Eğitim Karma sürecini, yeni bir ruhgöçünü belirleyecek aşkın eylemleri belirler.

Şimdiki yaşam aşağıdaki dört nedenden oluşur. Bilgi yeni kişiliğin manevi çekirdeğidir, ad ve beden kişinin kendisi, beş duyu duyumsal algının ve düşüncenin beş organı, ilişki dış dünyaya sahip olma, duyum bu ilişkinin sonucu, susuzluk cinsel çekim, ilgi insanın yaşamı boyunca gösterdiği çaba, nihayet yaşam da yeni bir ruhgöçünün hareket noktasını oluşturacak olan Karma'dır.

Gelecek yaşam yeniden doğumun, yaşlılığın ve ölümün acımasız ritmine göre gelişir.

Bu sistem, soyut gelişmesi içinde, aşırı dogmatik ve nedensiz görünebilir. Öte yandan, kurtuluş sorununu açık seçik biçimde ortaya koymamış olduğu da bir gerçektir. Kölelik yolu cehaletle başlıyorsa eğer, kurtuluş yolunun da bu cehaletin ortadan kalkmasıyla birlikte bulunmuş olduğu açıktır. Dört Kutsal Gerçeğin bilinmesi kurtuluşun temel koşuludur.

Dördüncü Kutsal Gerçek ya da Buda Etiği

Dördüncü Kutsal Gerçek "Sekiz Erdemin Soylu Yolu"nun farklı safhalarını sıralar. Buda etiğinin skolastik karakterli safhalarını adım adım izlemeyeceğiz kesinlikle, biz varış noktasına doğru, "saf derin düşünce"ye doğru ilerleyeceğiz.

Fenomen dünyasının gerçekdışılığı ve insanın özellikle bu eksikliğin farkına varması ölçüsünde kurtuluşa yaklaştığı kabul edildiğinden, Budacılığın yüce erdemini oluşturan şeyin "saf derin düşünce" olması da doğaldır.

Bu derin düşünce saftır çünkü her türlü nesnel ve öznel farklılıktan ayrılır, zira nesnelerin boşluğuna ve kaçıcılığına inanmıştır, kendisini bütün arzulardan soyutlamayı bilir ve her türlü yaşama arzusundan vazgeçer.

Bununla birlikte, "saf derin düşünce"ye doğrudan ulaşmak mümkün değildir. Böyle bir hipotezi kabul etmek gerçek anlamda etikle çok az ilgilidir. Ayrıca, Budacılık, özgürlüğünün bu doruk noktasına ulaşmadan önce, insana uzun sürecek bir iç huzur arayışı dayatır. İnsan bu son aşamaya iyilik ve bütün canlı varlıklar için iyi niyet ve hayırseverlik sayesinde ulaşır.

Ayrıca, Budacı metinlerde çoğu zaman İncil'e özgü bir iyilik ve bağışlayıcılık özellikleri görülür. Prens Kunala'nın güzel ve etkileyici öyküsüne bir göz atalım.

Olağanüstü güzel gözleri Kunala kuşunun gözlerine benzediğinden bu adı taşıyan Kunala'ya üvey annesi kraliçe âşık olur; ama o kendisini derin düşünceye adadığından

bütün tekliflerini reddeder. Kraliçe kralın yokluğundan yararlanarak krallık mührünü eline geçirir ve prensin gözlerinin çıkarılması için emir verir. Prens işkenceye soğukkanlılıkla direnir ve kör olduktan sonra daha güçlü bilgelik gözlerine sahip olacağını söyler. Kendisini bu dünyayla ilgili tüm ilişkilerden kurtardığı için kraliçeyi kutsar ve karısıyla birlikte dilenci olarak yollara düşer. Sonunda babası gerçeği öğrenir ve kraliçeyi öldürmek ister. Ama Kunala şöyle der babasına: "Kralım, ben acı çekmiyorum, bana reva görülen bu işkencelere rağmen bir öfke ateşi yok içimde. Kalbim gözlerimin oyulması için emir veren anneme karşı iyilik hisleriyle dolu. Eğer gerçeği söylüyorsam, gözlerim tekrar eskisi gibi olsun." Ve Kunala ansızın görmeye başlar ve gözleri eskisinden daha fazla parlar.

Bununla birlikte, Budacılık, ilk ilkesine sadakat göstermek istemediği takdirde, aktif, pratik bir etiğe doğru yönlendirmez. Acıma duygusunun etkili olabilmesi için İyilik ve Kötülüğün sürekli mücadele ettiği ve bu mücadelenin tanığı ve amacı olan insanın İyiliğin zaferi için mücadele ettiği gerçek bir dünyanın varlığının kabul edilmesi gerekir. Bu dünyayla ilgili her şeyi gerçeklikten soyutlayan ve sadece derin iç düşünceyi özgürleştirici bir kaçışın temel koşulu yapan Budacılık yalnızca pasif bir etiği salık verebilir. Onun etiği emirlerden değil savunmalardan oluşur. İnsana iyilik yapmaktan çok kötülük yapmama emri verir. Bunun sonucu derin ve hayranlık verici bir soğukkanlılık, rahatlıktır ama insanın bu durumu çoğu zaman başkalarının mutsuzluklarına karşı kayıtsızlığa yakın bir soğukkanlılığa dönüşerek şaşırtır.

Gerçekten de, birçok Buda metni bilge kişinin duyarsızlığını yüceltir; bu bilge kişi dünya işlerine karşı olması düşüncesini doğruladığını görür böylelikle. İşte, sözgelimi hoppa Vasavadatta'nın öyküsü.

Güzel bir kadın olan Vasavaddatta, Upagupta adlı birine âşık olur. Ama Upagupta kendisine hizmetçisiyle haber gönderen bu hoppanın bütün tekliflerini geri çevirir. Bu arada, bir zanaatkâr loncasının şefiyle birlikte yaşayan bu kadına zengin bir tüccar talip olur. Açgözlü kadın sevgilisini öldürür ve tüccarla birlikte olur. Cinayet açığa çıkar. Kral Vasavaddatta'nın ellerinin, ayaklarının, kulaklarının ve burnunun kesilmesini ve daha sonra kendisinin mezarlığa bırakılmasını emreder. Upagupta kadının yanına gider. Vasavaddatta şaşırır. "Bedenim bir lotus çiçeği kadar güzelken, ziynetlerle ve değerli giysilerle süslüyken, herkesin bakışlarını çekerken seni göremediğim için mutsuzdum. Bugün niçin bana bakmaya geliyorsun? Gözleri bakışlara dayanamayan, artık oyunu, zevki, neşeyi, güzelliği bırakan, kan ve çamur içindeki bu korkunç bedeni seyretmeye niçin geliyorsun?" Upagupta ise şu cevabı verir: "Ben senin yanına gelmedim kardeşim, zevk peşinde değilim ben; insan zevklerinin sefil araçlarının gerçekten ne olduğunu görmeye geldim."

Nirvana

Nirvana kavramı Buda öğretisinin yapısını taçlandırır. Anlamı karmaşık olan bu sözcüğün özelliği, belki de, özel-

likle her türlü analize direnmesidir. Bununla birlikte, Nirvana'nın öncelikle Budacı bağlamdaki anlamını belirginleştirmemiz gerekir. Brahmancılık'ta Nirvana bireysel ruh evrensel ruhla birleştiğinde gerçekleşir ve Caynacılığa göre de Nirvana durumu, her ikisi de ebedi olan ruh ve madde birbirlerinden ayrıldığı andan itibaren dengelerine yeniden kavuşmalarıyla gerçekleşir, Budacılık'ta ise Nirvana ruhgöçlerinin sonuncusudur.

Nirvana "kaybolma, yok olma, sönme" anlamına gelir. Gerçekten de, Buda Nirvana'nın anlamını yakıt olmadığından sönen ışık örneğiyle belirginleştirir. Tutku ateşlerini beslemeyen insan "söner"; yaşamında hiçbir ruhgöçü olmaz, bir kez söndükten sonra ateşini aktaramaz artık.

Dolayısıyla, Buda 'nirvana'sı oluşum ve evrimin kaçınılmazlığından kaçan bir durumdur. Bununla birlikte, bu oluşum ancak bireysel bilincin hareket ettirici gücüyle mümkündür, dolayısıyla, Nirvana'ya her düşüncenin, her iradenin, her duyumun yok olması, bitmesi, "sönmesi"yle ulaşılır.

Ne var ki, Budacılık Nirvana'nın ne olmadığından hareketle bilgi verse de onun pozitif tanımını veremez ya da vermek istemez. Nirvana bir mutluluk durumu mudur yoksa hiçlik midir? Eğer sonsuz mutluluk saltanatıysa bundan kimin yararlanacağı pek açık değildir çünkü 'ben' gerçekdışı ve geçicidir. Buna karşılık, eğer hiçlikse Nirvana'ya yaşarken ulaşmamızın mümkün olduğunu söyleyen Budacı öğretinin pek iyi kavranamadığı anlamına gelir bu. Buda'nın kendi öğrencilerinin hocalarına sorduğu sıkıntı verici bir sorudur bu anlamda. Ama Buda bu bağlamda bilinmezcilik siperinin arkasına sığınmıştır. Ona göre, insanın

kurtuluşu için Nirvana'yı araması gereklidir, buna karşılık, Nirvana'nın herhangi bir yaşama ya da tam bir yokoluşa denk olup olmadığını bilmenin bir anlamı yoktur.

Buda kendi konumunu aşağıdaki meselle örneklendirir. Malunkyaputta adlı öğrencisi Nirvana'yla ilgili sorular sorar kendisine. Tatagat (=mükemmelliğe ulaşan kişi) Nirvana'da yaşamayı sürdürür mü yoksa hiçlik içinde kaybolmuş mudur? Buda bu soruya cevap olarak bedenine zehirli bir ok saplanan bir insanın durumundan söz eder. Kendisinin soylu biri, bir brahma, bir vaiçya ya da çudra olduğunu söyleyinceye kadar bekleyecek midir tedavi? Sonuç ne olur bu durumda? Yaralının ölümü. Samsara'dan kurtulması gereken insan için de aynı şey söz konusudur. Dolayısıyla, dört Kutsal Gerçek'le yetinmesi gerekir. Gerisi boştur ve kurtuluşu geciktirme riski taşır.

Schopenhauer karamsarlığının Nirvana öğretisine ne kadar yakın olduğu bilinir. Bu Alman filozofu için de insanı çivilenmiş olduğu İksion çarkından kurtarmaktır söz konusu olan. Dünya onun için evrensel bir acı, sürekli bir akış, "mahrem bir utanç"tır. Bu dünyasadece kör bir yaşama arzusuyla sürüp gittiğinden "irade"yi düşünceyle yok etmek söz konusudur. Budacılığın Nirvana adını verdiği ve Schopenhauer'in "İrade ve Tasavvur olarak Dünya" adlı yapıtında anlattığı şey, özellikle her türlü arzunun yok edilmesinden gelir; Schopenhauer'in bu konuyla ilgili saptaması şudur: "Hiç gölgelenmeyen bir huzur, derin bir dinginlik, çok içten yaşanan tutkulardan arındırılabilmiş bir yaşam, gerçeklik ya da hayalimiz sunduğunda istemeye engel olamayacağız bir durum; çünkü bize göre tek doğrudur bu, bizi

gerçek anlamda yükselten tek doğru; ve meleklerimiz oraya davet eder bizi: Sapere aude."

Buda'nın kendi sözlerine göre Nirvana durumuna hemen ulaşabilmek mümkün değildir. Oraya ulaşabilmek için birçok yaşamdan oluşan uzun bir çıraklık dönemi geçirmek gerekir. Bu bağlamda, Buda'nın teşhisi şudur: eğer Nirvana'ya ulaşmak sadece her duyumun ve her düşüncenin yok edilmesine bağlı olsaydı, sağırlar, körler ve aptallar kendiliklerinden, hiçbir çaba harcamalarına gerek olmaksızın ulaşırlardı o noktaya.

Bununla birlikte, Budacılığın temelini oluşturan, talihsizlere vaat edilen Samsara'nın sıkıntılarından kurtarılma vaadi, çömezlerinde Nirvana'ya götüren yolu kısaltma eğilimleri doğuracaktır. Şöyle der Buda: "Rahipler, büyük bir denizin tek bir tadı vardır, tuz tadı; aynı şekilde, rahipler, bu öğreti ve bu cemaatin de tek bir tadı vardır: kurtuluş ve özgürlük."

Dolayısıyla, Budacılığın, öğretisinin kaçınılmaz gerekliliği doğrultusunda, ölümden ve yeniden ölümden önce kavuşulan yakın bir kurtuluşa doğru hızla yol alması yeni ufuklar açmıştır ona. Zihinler kısa sürede bu dünyadaki bir Nirvana umuduna tutunmuşlardır. Tutkularından kurtulan insan sağlığında Nirvana'ya ulaşır; yaşarken kurtulmuştur (*jivanmukta*).

Bir yığın Buda metninde, sağlığında çalkantılı tutkular denizini aşmayı başaran güvenli dinginlik limanına sığınmış ermiş insanların gururlu coşkusundan söz edilir.

"İyi eğitilmiş atlar gibi duyuları dinlenmeye çekilmiş insan, kendini her türlü ben düşüncesinden kurtarmış olan

insan, her türlü günahtan arınmış olan insan (...) Tanrılar bile kıskanır onu."

Bu zor yol herkes için tehlikelidir. Uzaklardaki ve belirsiz bir Nirvana arayışının getirdiği sürekli gerilim bu dünyadaki Nirvana düşüncesiyle ilginç bir biçimde azalmış, hatta yok olmuştur. Bencil bir yararcılığa bağlanma düşüncesi, yani "yaşarken kurtulmuş olma"yı iddia edebilmenin mutluluk veren rahatlığı içine gömülmenin yeterli olduğuna inanmak son derece ayartıcıdır. Gerçekten de, bu durum bu öğretinin düşmanlarının başlıca eleştirisidir; Budacı rahiplere sürekli yöneltilmiş bir eleştiridir bu ve çoğu zaman da doğrulanmıştır, çünkü bu rahipler Nirvana anlayışını Buda'nın yükseltmiş olduğu yerde tutmayı bilememişlerdir.

Yoga

Budacılık da bütün inançlar gibi Nirvana'ya yaklaşmaları kolaylaştırmak amacıyla eskiden beri Yoga'yı tavsiye eder.

Yoga'nın anlamı "boyunduruk"tur. İçimizdeki yönlendirici bireyselliğimize bir disiplin dayatır. Rig-Veda "söyleneni anlayan bir at gibi kendi kendisi koşulan insan"dan söz eder. Daldığı derin düşüncelerden hiçbir fiziksel gereklilikle rahatsız edilmeyecek şekilde her türlü kas hareketinden sıyrılmaya yönelmiş 'yogin'in konumu çok ünlüdür: oturmuş durumda, gövde dik, bağdaş kurmuş, destek oluşturan beden çevresinde bir "derin düşünce ipi".

Yoga her şeyden önce bir disiplindir. Budacılık boşluk düşüncesine çok fazla önem verdiğinden, yoga, bu düşünceye olgusal bilincin mutlak Boşluğa kenetlenmesinin en güvenli yolu gibi görünür. Bu inanç kabullenildiğinde, nesnel ve öznel hiçbir farklılığın olmadığı bilindiğinde, Yoga, Nirvana'nın kayıtsız birliğine doğru götürür.

Yoga –yanlış anlamalara meydan vermemek için bu nokta üstünde durmak gerekir– bir tür mistisizm değildir, en saf haliyle bir kendinden geçme durumu da değildir. Kesinlikle pasif bir konum değildir, aktif ve denetimli bir yöntemdir. Yogin için söz konusu olan, bedensel ve ruhsal pratikler sayesinde gerçek bir teorik merdiveni tırmanmaktır.

Kendisini sürekli gündemde tutan dinsel geleneğe göre, Buda, dört derin düşünce düzeyini aştıktan sonra aydınlanma mertebesine ulaşmıştır. Dört Kutsal Gerçeklik'e denk düşen bu dört düzey Buda yogasının gelişmesini belirler. Birinci düzey duyuların denetimi, ikincisi hayal gücünün denetlenmesi, üçüncüsü duyarlığı yok etme ve nihayet dördüncüsü de bu tinsel gerçekliğin meyvelerinin toplanmasıdır.

Doğal olarak, hazırlık uygulamaları da söz konusudur bu bağlamda ve bunların özellikleri çok farklı olmakla birlikte hepsi tinsel yoğunlaşmayı kolaylaştırmaya yöneliktir. Sözgelimi, yogin bakışlarını yuvarlak bir vazonun içindeki suya dikmeye çalışır ya da tavandaki bir delikten sonsuz gökyüzünü seyretmeye çalışır. Ama en büyük çaba solunumun kesin biçimde denetlenmesi üstünde yoğunlaşır. Yogin ancak solunum ritmini denetlemeye başladıktan sonra tinsel alıştırmalara geçebilir.

İlk Dönem Budacılığının Belli Başlı Özellikleri

Özet olarak, Buda öğretisi iki amaca yönelmiştir. Bir yandan, Buda her türlü açık gerçekliği reddeder: Tanrıyı ve onun yansıması ya da bir parçası olan ruhu kabul etmez. Öte yandan, bilinçli ve belli bir amaca yönelik bir ampirizmi yaymaya çalışır. Dört Kutsal Gerçek ve on iki neden teorisiyle yaşam deneyiminin keşfettirdiği şeyleri anlatır: insanlığın trajik durumu ve sorumlusu olduğu neden-sonuç zincirlenmesi. Buda ne peygamber ne de Tanrıdır, olağanüstü entelektüel ve ahlaksal çabaları sayesinde insan kaderinin gizemine girebilmiştir. Onun öğretisi insan zihnine son derece güçlü temeller sunar. Ama su ve sıcaklık isteyen bir tohum gibi açmak ve artık hiçbir biçimde kendisine benzemeyen bir bitkiye dönüşmek zorundadır, Buda'nın özgün öğretisi insan ruhunun doyumsuz bıraktığı dinsel ve mistik gereksinimlerin baskısıyla farklı Budacılıklar doğurmuştur ve bunlar da ilk dönemin tanrıtanımaz ve agnostik Budacılığını ancak belli belirsiz hatırlatırlar, ama gene de onun olağanüstü yaratıcılığına tanıklık ederler.

III. Bölüm

CEMAAT

Buda ilk konuşması "Benares Vaazı"nda kitleye değil beş rahibe hitap etmiştir. Bu ilginç olgu baştan beri ilk dönem Budacılığının gerçek karakterini belirler. Kitlenin onayını almak isteyen bir öğreti değildir, Buda'nın söylemleri ancak çok ender durumlarda laiklere hitap ederler; bir manastır kuramının anlaşılmasına ve uygulanmasına yönelik bir söylevdir bu. Buda'nın bütün çömezleri aktif yaşamı bırakmışlardır. Sürekli dolaşan efendilerinin peşinden ayrılmazlar ve yağmur mevsiminde (haziran ayından eylül ayına) kentlerden uzak bahçelerde ve 'vihara'larda da yanından ayrılmazlar, derin düşüncelere dalarlar; bununla birlikte, yaşamlarını sürdürebilmek amacıyla dilenmek için toplumdan pek fazla da uzaklaşmazlar. Dolayısıyla, cemaat (*sanga*) Buda hayattayken oluşur. Hiçbir dinsel etkinliği olmayan ama örnek yaşamlarıyla kurtuluş yolunu gösteren dilenci keşişlerden oluşan bir cemaattir bu.

Cemaat ve Kastlar

Brahman öğretisinin tersine, Buda, öğrenci seçerken kesinlikle kastları dikkate almaz. Nirvana manastır yaşamının katı kurallarına uyabilen herkese açıktır; hangi kasttan olurlarsa olsunlar herkes bu öğretiyi benimseyebilir.

Buda'nın kastlar rejimini yıkmak istediğini söylemiş olması çok yaygın bir yanılgıdır. Tam tersine, Buda'ya göre kastlar cismani yaşamın gerekli temelini oluştururlar. Sadece Karma'dan kurtulmak isteyen keşiş bu sosyal determinizme tabi değildir.

Rütbeler

Budacılık'ta iki tür rütbe vardır. Birincisi olan *pravrajya* (=cismani yaşamdan gelen) aceminin laiklerin dünyasından ayrılma kararı vermesi ve artık yaşamını Buda öğretisine adamasının kutsallaştırılmasıdır. Bunun için gerekli asgari yaş 16'dır. Efendisinin refakatinde ve laik kıyafetleri içinde ama kucağında sarı dilenci-keşiş kıyafeti taşıyan keşişler meclisinin karşısına çıkar ve onlardan kendisini acemi çırak kabul etmelerini ister. Önce sadece "üç sığınağı" bulunduğunu ve başka sığınakları olmadığını kabul eder: "Buda'ya güveniyorum. Onun dinine güveniyorum. Onun cemaatine güveniyorum." Daha sonra cemaatin on emrine kesinlikle uymayı taahhüt eder: "Yaşamına zarar vermeme; çalmama; her türlü bedensel hazlardan ve

iffetsizliklerden uzak durma; yalan söylememe; soyluluğuna leke getirecek içkilerden uzak durma; uygun olmayan zamanlarda yemek yememe; her türlü eğlenceden, müzikten, oyundan uzak durma; taçlarla, çiçeklerle, kokularla, yağlarla süslenmekten ve güzelleşmekten uzak durma; yüksek ya da geniş yataklar kullanmama; altın ve gümüşten uzak durma.

Efendisine eşlik etmeye başlayan acemi sarı kıyafeti giyer: iki iç gömleği ve bir uzun elbise bütün bedenini örter, sağ omzu açıktadır ve sadaka çanağı da elindedir. Sabahtan öğleye kadar dilenir ve beslenir; öğleden sonra bahçelere ya da zengin laiklerin Buda'nın çömezlerine tahsis ettiği manastırlara ya da ormanlara gider, efendisinin yönlendirmesinde kendini öğrenmeye ve derin düşüncelere adar. Kısa ya da uzun ama hiçbir zaman yirmi yaşından önce bitmeyen bir eğitim döneminden sonra acemi ikinci rütbeyi ister: *upasampada* (=tarikata giriş). Aday biri zorunlu olarak efendisi olan iki sorumlu eşliğinde sınavdan geçirilir ve adayın tarikata kabul edilebilecek düzeyde olduğunu kanıtlaması gerekir. Bunun için gerekli nitelikler şunlardır: bulaşıcı bir hastalığı ya da sakatlığı olmamak, tamamen özgür olmak, yani serf, borçlu, rüştünü ispat etmemiş, asker olmamak, ailesinden izin almış olmak, yirmi yaşını tamamlamış olmak, üç kıyafete sahip olmak ve sadaka çanağına sahip olmak.

Aday bu sorulara olumlu yanıtlar verdikten sonra biksu niteliği kazanır. Bu rütbe çok belirgin bir statü değildir. Biksu istediği zaman tarikattan ayrılabilir ya da büyük bir hata yaptığında tarikattan çıkarılabilir.

Törenler

Biksu'ların dinsel yaşamlarında yeni ay ve dolunay günlerinde ayda iki toplantı yapılır. Katılanlar hep birlikte sekiz bölümden oluşan tarikat ritüelini okurlar: Sorular, giriş, büyük günahlar, geçici dışlamayla cezalandırılan günahlar, belirsiz günahlar, kesin ihraca götüren günahlar, günah çıkarma ve bağışlanınayı gerektiren 92 günah ve nihayet günah çıkarmayı gerektiren dört günah. Anında ihraca götüren dört günah şunlardır: cinsel ilişki, hırsızlık, cinayet, sahtekârlık.

Bir Buda tarikatının dinsel etkinlik tablosunu tamamlayan üç şenlik daha vardır: yağmur mevsiminin sona ermesinin kutlandığı toplantı pravarana, Buda'nın Nirvana'ya ulaşmasının yıldönümü kabul edilen vaişaka (nisan-mayıs) ayının yeni ay günü ve ilkbaharda da Buda'nın kötü Mara'yı yenilgiye uğratmasının kutlanması.

Rahibeler

Buda'nın, öğretisinin gereği olarak, kadınlara karşı derin bir kuşku içinde olması gerekiyordu. Yaşamın bir yığın ayartıcılığını uzaklaştırmaya çalışırken özellikle insanlar üzerinde çok etkili olan ve her varlığın da kaynağı olan cinsel ayartmayı ifşa etmesi gerekmiyor muydu? Buda çömezlerini kadınların zararlı kurnazlıklarına ve tuzaklarına karşı sürekli uyarmıştır. Kendisine "Bir kadına karşı tavrımız ne olmalıdır?" diye bir soru soran Ananda'ya şu

cevabı vermiştir: "Görmekten kaçının!" "Ama efendim bir kere görmüşsek ne yapmamız gerekir o zaman?" "Konuşmayın onunla, Ananda!" "Ama ya konuşmuşsak efendim!" "O zaman kendinize dikkat etmeniz gerekir, Ananda!"

Dolayısıyla, Buda'nın kadınları tarikata kabul etme kararını uzun duraksamalardan sonra vermiş olmasında şaşırtıcı bir şey yoktur. Ayrıca, bu önlemi annesi öldükten sonra kendisine bakan teyzesi Maha-Pajapati için almaya razı olması gerekmişti.

Buda Kapilavastu'ya döndükten sonra teyzesi Maha-Pajapati kendisini ziyarete gelir ve ona "Tatagata'nın Öğreti ve Disiplini'nin himayesine" girip giremeyeceğini sorar. Buda kesinlikle reddeder bunu. Buda kısa süre sonra tekrar Vesali'ye hareket eder. Maha-Pajapati saçlarını kestirdikten ve sarı kıyafetler giydikten sonra bazı kadınlarla birlikte onun yanına gider. Şaşıran ve sıkılan Ananda, Buda nezdinde onun arzularına tercüman olur. Buda, rahibelerin tam anlamıyla bağımlılıklarını öngören çok katı sekiz kural saptadıktan sonra, nihayet kabul eder öneriyi ve bir yandan da bu kararla Budacılığın içine yıkıcı bir tohum attığını düşünür. Sonunda şu saptamayı yapmıştır Buda: "Ananda, eğer kadınlar Tatagata'nın Öğretisi ve Disiplini adına, evsiz barksız bir yaşam adına ev kadınlığını bırakmamış olsalardı, dinin ömrü daha uzun olurdu. Ama, Ananda, eğer bugün kadınlar ev kadınlığını bırakıp Tatagata'nın Öğreti ve Disiplini altında yersiz yurtsuz bir hayatı tercih etmişlerse, dinin ömrü uzun olmayacaktır. Bu doğru öğreti sadece beş yüz yıl sürecektir, Ananda. Haydutların kolayca egemen olduğu çok sayıda kadından ve çok az erkekten oluşan aileler gibi, şimdi

din de uzun ömürlü olmayacaktır. Hastalık bulaşan bir pirinç tarlası nasıl uzun ömürlü olamazsa, şimdi din de uzun ömürlü olamayacaktır. Suyun taşmaması için su kenarlarına bentler inşa ettiren ihtiyatlı biri gibi, Ananda, yaşam boyu ihlal edilmemesi gereken sekiz katı kural koydum."

Buda'nın kadınlara tanıdığı ayrıcalığın yanında birçok kısıtlama da vardı. Tarikata kabul edilmişlerdi ama tüm manastır yaşamında önceliği rahiplere bırakacaklardı. Şöyle der Buda: "Bir rahibe yüz yaşında da olsa bir 'rahip'e saygı gösterecek, onu gördüğünde ayağa kalkacak, ellerini kavuşturarak selamlayacaktır kendisini, o gün tarikata girmiş bir rahip de olsa saygılarını sunacaktır ona." Bir rahibenin bir keşişi resmen kınamaya hakkı yoktur ama tersi mümkündür.

Ayrıca, büyük olasılıkla, çok fazla Buda rahibeleri cemaati olmamıştır. Bizim için hayır işlerini ve tam bir sadakati temsil eden dişi unsur Buda öğretisi entelektüalizmine yabancıdır. Buda, yanında son anını daha rahat geçirmesine yardımcı olabilecek bir kadın bulunmadan ölmüştür. Bu açıdan, Buda'nın ölümü Sokrates'in ölümüne benzer. Hapisteyken kendisiyle vedalaşmaya gelen karısının varlığından sıkılan Sokrates öğrencisi Kriton'a şöyle der: "Aman, Kriton, biri şu kadını eve götürsün!"

Laiklik

Buda cemaatini bir manastır cemaati gibi görmüştür ve neredeyse tüm vaazları sadece keşişlerle ilgilidir, ancak

sadakayla yaşayan keşişlerin, geçimlerini üstlenmek isteyen laiklerden vazgeçememeleri de doğaldır. Ayrıca, Buda metinlerinde de çok erken dönemde Buda'nın yanında laik sadıklarının (*upasikas*) bulundukları belirtilmiştir.

Bunların bir yandan cismani dünyada kalarak, bir yandan belli ölçüde Buda'nın derslerini izledikleri kesindir. Ama onları gerçekten öğretiye bağlayan hiçbir dogmatik ve tinsel bağ yoktu. Buda'nın ve öğrencilerinin kendilerinde buldukları en büyük erdem, hiç kuşkusuz, hayırseverliktir; ancak bu hayırseverlik yoksulların sefaletiyle ilgilenmez, Buda rahipleriyle ilgilenen bir hayırseverliktir. Buda metinleri cemaate her türlü ev, giysi ve sadaka bağışı yapanların cömertliğini yüceltir. Bol bol semavi mükâfat vaat edilir. Ama laikler bu öğretinin hayır işlerine katılmazlar gerçek anlamda. Tanıyabildikleri tek lütuf yeni bir ruhgöçünde yeniden dilenci-keşişler olarak doğmaktır. Kurtuluşa giden yol sadece dünyadan tam anlamıyla el etek çekmedir.

Ama Budacılık kitlelere yayıldıkça kurucusunun yüceltilmesiyle ilgili dış biçimler de gündeme gelmiştir. Bu bağlamda oluşturulan gerçek bir kült halk dindarlığının geleneksel biçimlerine bürünmüştür.

Kutsal Eşya Kültü

Buda'nın cenazesinin yakılmasından sonra ateşten kurtulan kemiklerin dine uygun bir şekilde toplandığı ve 'stupalar'da korunduğu biliniyor.

Anma anıtları olan stupalar dikdörtgen bir yapıdan oluşur, üstlerinde yarım küre biçiminde, küçük ve kraliyet sembolü stilize bir güneşlikle süslenmiş bir kümbet bulunur.

Birçok kent, inananların önlerinde sungular bırakmak için yarıştıkları, ilahiler söyledikleri ve dualar ettikleri kutsal eşyalara sahip olmakla övünür.

"Bin Buda'lı kent" Rangoon, Buda'nın saçlarına sahip olmakla övünür; Buda bu saçları daha sonra Rangoon kentini kuracak olan öğrencisi Ta Pau'ya vermiştir. Saçlar ünlü Shwe Dagon Pagodası'nın en yüksek kulelerinden birine konmuştur.

Ayrıca, Seylan'daki ünlü Dent Tapınağı'ndan da söz etmemiz gerekir; burada da içinde Buda'nın bir dişi bulunan bir kutu (5 cm. uzunluğunda, 1.5 cm. çapında) vardır. 1560'ta Portekizliler'in eline geçmiştir bu kutu ve Goa başpiskoposu onu bir havanda ezdirip denize atmıştır. Bununla birlikte, Sri Lankalılar'a göre, atılan bu diş Buda'nın gerçek dişi değildir ve onlar bugün de olağanüstü bir coşkuyla kutsarlar bu kutsal eşyayı.

Heykel Kültü

İlk dönem Budacılığı, büyük olasılıkla, tüm Buda tasvirlerini bilinçli olarak yasaklamıştır. Üstat, Nirvana'ya ulaşma anında şöyle demiştir öğrencilerine: "Benim öğrettiğim ve size salık verdiğim öğreti ve disiplin ben bu dünyadan gidince sizin üstatlarınız olmayacak mı?" Buda tasviri o kadar önemli değildi; sadece öğretisini izlemek önem-

liydi. Ayrıca, sanatçılarda onu öğretisi içindeki sembollerle betimleme alışkanlığı vardı: aydınlandığı incir ağacı ve öğretisinin çarkı vb. Buda tasvirleri ancak İÖ I. yüzyıldan itibaren başlamıştır.

Buda tasvirinin ortaya çıkışı sadece ilk dönem Budacılığının dinsel geleneğinden bir kopuş değil, özellikle yeni bir sanatın doğuşudur. Buda tipi tuhaf, abartılı, şaşırtıcı biçimleri olan bir Hint modeli değildir, tersine, sanatçılar bu bağlamda, ağırbaşlı, ölçülü ve sağlam tasvirlere yönelmişlerdir. İndus Vadisi'ne kadar İskender'in fetihlerinin beklenmedik bir sonucudur bu. Yunan plastik sanatı Budacılığa sanatsal anlatım yollarını sağlamıştır. Buda gerçekten Apollon'un oğlu gibi gösterilir: sapkın görünümü altında Yunan tanrılarına özgü dalgalı saçlar, düzgün bir profil ve uyumlu beden ölçüleri. Asya halklarına uzak Yunanistan'dan gelen bir tanrı dayatan tarihin tuhaf kaprisi.

Buda-Yunan sanatı Kabil ve Pencap'ta doğmuştur büyük olasılıkla. İsa'dan sonraki dönemin başında bu bölgelerde hüküm süren Kuşanalar'ın Hint-İskit hanedanı döneminde –Yunanca yazılarla birlikte– Buda tasvirli paralar basılmıştır.

Eski Gandara (Peşaver) ve Hadda'da (daha batıda) gerçekleştirilen kazılarda yüzlerce Apollonvari Buda tasviri bulunmuştur. Guimet Müzesi'nde belli sayıda vardır bu tasvirlerden.

Yunan özellikleri taşıyan Buda tipi, Asya düşüncesinin çarpıtıcı eğilimlerine çok iyi direnmiştir. Onu ritüel özelliklerle süslemekle yetinilmiştir: büyük bir kafa, bir tür topuzlu saç (*uşnişa*), kaşlar arasında parlak bir kabarcık

(*urna*), ayaktayken eller dizlere dokunacak kadar uzun kollar, perdeli ayaklar ve eller, her ayağın tabanında binlerce çizgili bir yuvarlak.

Tapınakları dolduran binlerce Budacı bu heykeller önünde secde eder. Buda bu tür bir tapınmayı kabul etmezdi kesinlikle. Ama, itiraf etmek gerekir ki, Buda heykelleri laiklere göstermek istedikleri ideale kesinlikle ihanet etmemiştir. Uzun gözkapakları gözleri hayali bir gerçeğe karşı koruyan, çizgileri uyumlu, kendi içine kapanmış gibi gözüken, kendini dingin bir seyre adamış bu Tanrı öğretiyi kendi imgesiyle öğretmeyi sürdürür.

Hac Ziyaretleri

Budacılığın ilk dönemlerine kadar gittiğine göre en eskisi olan başka bir dindarlık biçimini de analım burada: Buda'nın yaşamının önemli olaylarını hatırlatan yerlere doğru hac ziyaretleri. Bir dinsel metne göre, görülmesi gereken dört yer vardır: Kutsal Buda'nın doğduğu yer, kendisine yüce esinin geldiği yer, dininin çarkını harekete geçirdiği yer, Nirvana'ya ulaştığı yer. Dolayısıyla, belli başlı hac merkezleri Buda'nın doğduğu kent Kapilavastu, içine ışığın doğduğu yer Bodh-Gaya, ilk vaazını verdiği, Benares yakınlarındaki Sarnat ve öldüğü yer Kusinara'dır.

Özellikle Buda'nın gösterdiği yerleri ziyaret etmek amacıyla Hindistan'a giden Çinli hacılar son derece ilginç öyküler bırakmışlardır. Fa-Hien İÖ 400'e doğru gitmiştir oraya, Hiuan-Tsang ise iki yüz yıl sonra gitmiştir. Her ikisi de

o dönemde kutsal yerlerde yaşanan coşku ve heyecan üstünde durmuşlardır.

Buda Cemaatinin Zaafları

Buda cemaati bizim dini cemaat tasavvurumuza uygun mudur? Bize göre, bir inancın sürdürülmesi için gerekli unsurlara, sağlam bir yapıya ve bir merkezi ruhani iktidara sahip olmamıştır hiçbir zaman. Hiç kuşkusuz, bu ikili ilke öğretiyle uyuşmuyordu ama onu dahil etmeye karşı çıkma Budacılığa çifte bir sapmaya, dağılma ve kirlenmeye mal olmuştur. Manastır tarikatlarının içlerinde hiçbir hiyerarşi merdiveni ve üstlerinde de hiçbir merkezi örgütlenme yoktu ve sürekli bölünme tehdidi altında yaşıyorlardı. Keşişlerden sadece ayrılmakla kalmayan, ayrıca onlar tarafından tanınmayan laikler asla özel bir dine tabi olma duygusu içinde olmamışlardır. Buda'nın öğretisine yakınlık duymakla birlikte öteki dinlerin ayinlerine katılmaya ve bayramlarını kutlamaya da devam etmişlerdir. Sadece ahimsa tarafından yasaklanan kanlı kurban olaylarına katılmazlardı. Budacılık, en azından laiklerin Budacılığı, öteki inançları kolayca özümser ve gene bu inançlar tarafından kolayca özümsenir; onun sınırlı başarısını açıklayan da budur, çünkü hiçbir yerde ilk dönemin saflığını koruyamamıştır; ayrıca, kaybolması da görelidir, çünkü sözgelimi Hindistan'da silinip giderken bile binlerce kalıntı bırakmıştır.

ÜÇÜNCÜ KISIM

BUDACILIĞIN ÖYKÜSÜ

I. Bölüm

ÜÇ TAŞIT

Kurtuluş pratiğiyle doğrudan ilgili olmayan bütün sorunları askıda bırakan Buda öğretisi geleceğin bütün bölümlerinin tohumlarını barındırıyordu içinde. Buda'nın ölümüyle birlikte sıkıntılar da baş göstermiştir: Budacılığın gelişmesinin anlatıldığı metinlere göre, İÖ III. yüzyıldan başlayarak Buda'nın müritleri 18'e bölünmüşlerdir.

Sonunda, yüzyıllar boyunca üç büyük kol oluşmuştur: küçük taşıt (Hinayana), büyük taşıt (Mahayana) ve tantra taşıtı (Vajrayana).

Yana "yol" anlamına gelir; Budacı yana sayesinde ruhgöçleri ırmağını aşar ve Nirvana kıyısına ulaşır.

Küçük taşıt, kesinlikle, büyük taşıt taraftarlarının Buda öğretisine çok sıkı biçimde bağlı olanlara, dindarlık ve etiğin damgasını taşıyan dinin kurallarını biraz esnekleştirmeye yanaşmayanlara verdiği bir addır. Tantra taşıtı elmas taşıtı (*vajra*) olarak nitelenir, çünkü bu taşıta göre –büyülü

yöntemler sayesinde– bu değerli taş kadar bozulmaz ve yıpranmaz olan ebedi ilahi güce ulaşmak gerekir.

Çoğu zaman belirsiz, dogmatik sınırları olan bu üçlü, aynı zamanda, özellikle Hindistan'da Budacılık bittiğinde ve öğretinin coğrafi dağılımında büyük bir uçurum oluştuğunda iyice belirlenmiş coğrafi sınırlarda iç içe geçmiştir.

Gerçekten de, küçük taşıt güney Budacılığını oluşturur; Seylan, Birmanya, Tayland ve Vietnam'da yaygınlaşmıştır. Aynı zamanda Endonezya'ya da yayılmış ancak XV. ve XVI. yüzyıllarda İslam ve Brahmancılığın etkisiyle dışlanmıştır bu bölgelerde.

Büyük taşıt kuzey Budacılığını oluşturur; özellikle Çin, Kore ve Japonya'da etkili olmuştur.

Nihayet, tantra taşıtı Tibet ve dış Moğolistan'ın gizemli bölgelerinde hüküm sürmüştür.

Tüm dogmatik farklılıklar bir yana bırakılırsa, üç taşıtın güncel özellikleri çok büyük ölçüde bu coğrafi farklılıklara bağlıdır. Güney Budacılığının sevimli, hoş ve yumuşak özellikleri kuzey Budacılığının katı etiği ve erkeksi eğitimiyle çelişir ve Tibet Budacılığının katılığı ve sertliğiyle hiçbir ortak yanı yoktur. Safran rengi, ince giysileri içindeki Sri Lanka 'biksu'su ve aba kumaştan giysiler içindeki fanatik ve savaşçı Tibet laması arasında bir dünya vardır adeta.

Bu üç Buda disiplininin incelenmesi aynı derecede önemlidir ama farklı özellikler taşır. Tarihsel bir olgu olarak Budacılık üstünde durulduğunda, ilk dönem Budacılığının özelliklerini korumuş olan küçük taşıt ön plandadır. Buna karşılık, eğer Budacılık özellikle dinsel bir olgu olarak

değerlendirilirse ve tinsel değeri öteki evrensel dinlerle karşılaştırılırsa büyük taşıtın üretken ve canlı etiği üstünde durmak daha doğrudur. Nihayet, tantra taşıtı modern teozofi aracılığıyla neredeyse ilginç bir biçimde geleneksel dinlere sırt çevirdiği ölçüde agnostisizm ve okültizm arasında gidip gelen çağımızın din tarihi içinde yer alır.

1888'de Hélène Blavatsky Londra'da "The Secret Doctrine" adlı yapıtını yayınlamıştır; modern teozofinin bu temel yapıtının başlıca esin kaynağı Tibet keşişlerine ait olduğu söylenen mektuplardır. Blavatsky'nin "Mahatma Letters"ı kendisinin kaleme almış olduğu iddia edilmiştir. Her durumda, teozofi bir yandan kitlelerin Budacılık'la ilgilenmesini sağlarken, bir yandan da bu öğretiyi tanıtmaktan çok zararlı olmuştur ona. Buda "Büyük Ergen" değildir. Her türlü ezoterizmi reddeden bir öğreti varsa o da onun öğretisidir.

Küçük Taşıt

Buda, Nirvana'ya ulaşmadan önce, müritlerinden vaaz ettiği öğretiye sıkı biçimde bağlanmalarını istemiştir. Ölümünden hemen sonra, Rajagriha yakınlarında bir mağarada, merhum üstadın öğretisi ve manastır yaşamıyla ilgili kuralları belirlemek amacıyla 500 keşişten oluşan bir konsil toplanır. Geleneklere göre, bu konsilde öğretinin kurallarının ilk yazımı gerçekleşmiştir büyük olasılıkla. Büyük ihtimalle, Buda'nın gözde müridi Ananda üstadın vaazlarını kaleme almış, Upali manastır disiplininin kurallarını

belirlemiş, Kacyapa da öğretinin yayılması sorumluluğunu üstlenmiştir.

Yüzyıl sonra Vaiçali'de ikinci bir konsil toplanır. Bu konsilin başlıca amacı bir anlamda mahayana öğretisinin öncüleri olan 'mahasangika'ların (büyük cemaat üyeleri) sapkınlığını ifşa etmektir. Bölünme bu dönemde başlamıştır çünkü 'mahasangika'lar bağnaz yaşlıların ('*stavira'lar*) kararlarını kabul etmek istemezler.

Özellikle 'stavira'lardan oluşan bir üçüncü konsil de İÖ 245'lerde Açoka İmparatorluğu'nun yeni merkezi Pataliputra'da toplanır. Kurallarla ilgili kesin pali (metin) bu konsilde belirlenir.

Buda'nın kendisi bir Magada bölgesi ağzı olan Magadi dilini konuşurdu. Sri Lanka geleneğine göre, pali (sözcük anlamı "metin") Magadi dilinin kendisidir aynı zamanda. Ama küçük taşıt ülkelerinin kutsal dili olan pali, kökeni Kuzeydoğu Hindistan olan bir diyalekttir muhtemelen. Pali Sanskritçe'ye yakındır ama bu dilin zarafeti ve esnekliği yoktur onda.

Öğretinin kuralları üç sepete (Tripitaka) bölünmüştür. Birinci "sepet" "Disiplin" (Vinaya) sepetidir, yani keşişlerin yaşamıyla ilgili talimatları kapsar ve altbölümlere ayrılır: Patimokha (günahların açıkça itiraf edilmesi), Mahavaga ve Şulavaga (gündelik talimatlar), Sutavibanga (günahların yorumu), Parivara (bir tür din kuralları kitabı).

İkinci "sepet" Buda'nın vaazları sepetidir (Sutras). Beş Nikaya'dan (koleksiyon) oluşur: Digna Nikaya (uzun metinler koleksiyonu), Majima Nikaya (orta uzunluktaki metinler koleksiyonu), Samyutta Nikaya (çeşitli koleksiyon-

lar), Angutara Nikaya (numaralandırılmış koleksiyon), Kudaka Nikaya (içlerinde Buda'nın özdeyişlerinden oluşan Damapada'nın da bulunduğu 15 derleme içeren küçük koleksiyon).

Üçüncü "sepet" Buda öğretisinin sunumudur (Abidama). Yedi metafizik yapıtından oluşan bir bütündür. Katavutu adı verilen üçüncüsü özellikle önemlidir, çünkü küçük taşıtı oluşturan farklı okulların çelişkili özdeyişlerini sıralar.

İlk dönem Budacılığını anlatan bu öğreti dışındaki metinler arasında Milindapanha (Milindana'nın Soruları) özel bir önem taşır. İÖ 125-95 arasında Baktriana'da hüküm süren Yunan Kralı Milinda (Menandros) Budacılığa büyük bir sempati besliyordu. Sarayına bir Budacı keşiş getirmiş, Nagasena adlı bu keşişe birçok soru sormuştu. Nagasena verdiği çok yerinde ve makûl cevaplarla kralı Budacı yapmayı başarır. Kralın bu öğretiyi benimsemesinin öyküsü, büyük olasılıkla, İsa'dan sonraki dönemin başlarına tarihlenir.

Küçük taşıtın en büyük figürü, hiç kuşkusuz, *Budagosa*'dır. İÖ IV. yüzyılın ikinci yarısında Budacılığın kutsal mekânı Bodh-Gaya'da bir brahmalar ailesinde dünyaya gelmiş, Budacı olmuş ve Seylan'a gitmiştir. Orada, adanın o dönemde en verimli dinsel araştırma merkezi kabul edilen Mahavihara'ya (Büyük Manastır) yerleşir. Bu alanda günümüzde de bir kaynak yapıt kabul edilen büyük Buda dogması ansiklopedisi *Visudimaga*'yı (İffetin Yolu) yazmıştır. Kendisi Çinhindi Budacıları tarafından en büyük kilise babası kabul edilir.

Büyük Taşıt

İsa'dan sonraki dönemin başlarında Budacılık'tan yeni bir hareket doğar ve öğretiye daha geniş, ayrıntılı ve verimli bir yorum kazandırması dolayısıyla öğretinin ilk dönemi-nin dar ve sınırlı küçük taşıtına karşıt olarak büyük taşıt denir bu harekete.

Bununla birlikte, küçük taşıtla ilgili derlemelerde daha geniş ve daha insancıl bir öğretinin gelişini haber veren ve hazırlayan metinler vardır. Ünlü Purna efsanesiyle de-ğerlendirebiliriz bunu.

Purna adlı varlıklı bir tüccar öğretiden etkilenir. Buda'nın yınına gider ve Çronaparantaka ülkesinde gönüllü olarak öğretiyi yaymak istediğini söyler. Buda şöyle der kendisine: "Ama o insan-lar, Çronaparantakalılar heyecanlı, çok sert, vahşi, öfkeli, küstah-tır. Sinirlendikleri zaman aşağılarlar ve hakaret ederler sana. Biliyor musun bunu?" – "Böyle bir durumda, bana kötü, kaba sözler söyleyen, küstah davranan ama elleriyle vurmayan ve bana taş atmayan insanların kesinlikle iyi, hoş insanlar olduklarını düşü-neceğim." – "Oranın insanları sert ve çok öfkelidir. Ya sana elleriyle vururlarsa veya taş atarlarsa ne yapacaksın?" – "Bana sopayla vurmadıklarına veya kılıç çekmediklerine göre iyi insanlar oldukla-rını düşüneceğim." – "Ya sopayla vururlarsa veya kılıç saplarlarsa?" – "Beni yaşamdan bütünüyle mahrum etmediklerine göre onların iyi ve temiz insanlar olduklarını düşüneceğim." – "Ya seni bütünüy-le yaşamdan yoksun ederlerse, o zaman ne düşünürsün?" – "Şöyle düşünürüm. Çronaparantakalılar'ın kesinlikle iyi insanlar oldukla-rını düşünürüm. Beni pisliklerle dolu bu bedenden bu kadar az acı

vererek kurtaran bu insanlar mutlaka iyi insanlardır." – "Peki, peki Purna; sende bu sabır olduktan sonra bu vahşiler arasına gidebilir, orada çalışabilirsin. Git, Purna; kurtulmuşsun, kurtar; öbür kıyıya ulaşmışsın, öbürlerini de ulaştır oraya; teselli bulmuşsun, teselli et; Nirvana'ya gerçekten ulaşmışsın, ötekileri de ulaştır."

Bu yeni disiplin eskisini reddetmez –Sanskritçe metni küçük taşıtın 'pali'sinden tamamen farklıdır– ama eksik olduğunu söyler eski metnin. Âlimlerine göre, yazılı gelenek Buda öğretisinin sadece bir bölümüydü ve Gautama döneminde bilgeliği tam anlamıyla kavrayabilecek kadar olgun olmayan kitlelere yönelikti. Onu sözlü geleneğin hazineleriyle, yani Buda'nın az sayıda erginlenmişe (bunlar da kendi müritlerine aktarmışlardı bu bilgileri) verdiği vaazlarla zenginleştirmenin zamanı gelmişti. Dolayısıyla, büyük taşıt yazılarının tümü antik kökenlidir; Buda'nın ölümünden sonra gizlenmiştir ve bilinmez bunlar; büyük olasılıkla, Budacı kitlenin bunları anlayabilecek düzeye gelmesiyle ortaya çıkmıştır.

Büyük taşıtın küçük taşıtın öğretisini tamamlama ve bitirme iddiası en önemli *mahayana* yapıtında (*Sadarma-Pundarika* [*Doğru Yolun Lotüsü*]) bulunan müsrif çocuk meseliyle anlatılmıştır.

Bir delikanlı şansını dışarıda denemek üzere baba evinden ayrılır. Yazık ki, şans gülmez yüzüne. Aradan uzun bir süre geçtikten sonra, yoksul ve bütün gücünü yitirmiş bir durumda memleketine döner. Bu arada da babası zengin olur. Baba ve oğul kentte karşılaştıklarında baba yoksul ve hırpani, dilenci oğlunu tanır ama babasının şatafından et-

kilenen oğul kendisinin kral ya da kral vekili karşısında bulunduğunu sanır ve tutuklanmaktan korkarak kaçar. Babası karşısına getirtir onu ama bayılır çünkü hapse atılmaktan korkar. Babası onu yanına alır ve kolay işler verir kendisine. Çocuk iş bulduğu için çok mutludur. Patronu onun güvenini kazanmak için temiz kıyafetlerini çıkarır ve eski giysiler geçirir sırtına ve şöyle der: "Baban gibi bak bana. Niçin? Çünkü ben yaşlıyım, sen gençsin ve benim için önemli hizmetler yaptın, çöp atılan yerleri temizledin ve işini yaparken yalancılık, sahtekârlık, kötülük yapmadın, kibirli, bencil davranmadın, nankörlük etmedin (...) Şimdi benim gözümde benim sevgili, öz oğlumsun." Yirmi yıllık bir deney süresinden sonra patronu ona mülkünü yönetme sorumluluğunu verir. Mütevazı tavrını sürdürdüğünden, zenginliğe önem vermediğinden, babası onu nihayet oğlu ve mirasçısı olarak kabul eder.

Aynı şekilde, "Doğru Yol Lotüsü" azizleri, biz Buda'nın çocuklarıyız derler ve Buda da bugün şöyle diyor bize: "Siz benim çocuklarımsınız." Varlıklı adam da oğluna, "Sen benim oğlumsun," demiştir. Ama yoksul kimse gibi kendi değerimizle ilgili olarak hiçbir şey bilmiyorduk; bu nedenle Buda çöp atılan yere benzeyen bir yığın aşağılık ilke konusunda düşündürmüştür bizi (küçük taşıt); kendimizi buna adadık ve sadece Nirvana olan çabamızın karşılığını aradık ve bu karşılığın bizim için çok fazla olduğunu gördük. Bununla birlikte, Buda bizi yüce Budalar biliminin dağıtıcıları yapmıştır ve biz bu bilimi kendimiz için istemeden anlattık. Nihayet, Buda bize bu bilimin bizim bilimimiz olması gerektiğini ve hepimizin ona benzeyen Budalar olmamız gerektiğini anlatmıştır.

Büyük taşıtın ortaya çıkış nedenleri, hiç kuşkusuz, çok fazla ve çok çeşitlidir. Ama Buda öğretisinin gitgide daha ayrıntılı bir hale gelmesinin bu öğretinin gitgide yaygınlaşmasına denk düştüğü çok kesindir. Buda gözde müridi Ananda'ya şöyle demişti: "Ananda, bizim gösterdiğimiz Doğru Yol sadece beş yüz yıl geçerli olacaktır." Oysa, beş yüz yıl sonra, küçük Bihar eyaletinde doğan Budacılık bütün Hindistan'a yayılmış, ortaya çıktığı sırada kesinlikle hedef almadığı ırkları ve uygarlıkları etkilemiştir. Özümsemeyi amaçladığı dinsel özlemleri dikkate alması için değişiklikler gerekmiştir. Jalandara'da (Pencap'ta) ve Kundalavana'da (Keşmir) toplanan ve yeni disiplinin temellerini atan dördüncü konsilin yabancı bir Budacının, göçmen İskitler'in soyundan gelen Kral Kanişka'nın (İS 78-110) himayesinde gerçekleşmesi anlamlıdır.

Büyük Taşıt Etiği

Büyük taşıtın özgünlüğü ve değeri özellikle yeni bir etik geliştirmiş olmasındadır. Yüce amaç artık cehennemi ruhgöçleri çevriminden kaçmak (temelde bencil bir özlem) değil, insanlara bu kurtuluşa ulaşabilmeleri için yardımcı olmaktır. İdeal olan sadece kişisel Nirvana'sıyla meşgul olan Arhat (Aziz) değil, Nirvana düzeyine ulaşmış Bodisatva'nın arkasında bıraktığı ve hâlâ Maya'nın tuzaklarıyla mücadele edenlerin kurtuluşu için o yere girmeyi reddetmesidir.

Büyük taşıt metinleri özel olarak merhamet üstünde dururlar. Sanskritçe Sutra'lardan birinde (Sadarmapunda-

rika) üç taşıtın tanımlaması yapılmaya çalışılmıştır. Söz konusu metin küçük taşıtın bencilliğini dile getirdikten sonra Mahayanacıları şöyle anlatıyor:

"Her şeyi bilmek isteyenler, Buda'yı tanımak, mutlak bilgiye, koşulsuz bilgiye ulaşmak isteyenler sıradan bir rahatlığa ve mutluluğa kavuşabilmek için Tatagata'nın talimatlarına uyarlar ve bilgiyi, iktidarı ve Tatagata'nın kesin inancını anlamayı öğrenirler; bu bağlamda, amaç, ayrıca, genel olarak bu dünyaya, çıkara, insanların ve tanrıların sıradan rahatlıklarına ve mutluluklarına duyulan tutku, bütün insanlara tam bir Nirvana'ya ulaşma olanağı sağlama tutkusu söz konusudur. Denebilir ki, bu insanlar Büyük Araba'yı (Mahayana) ararken üçlü dünyadan kaçıyorlar. Bu nedenle onlara bodisatva-mahasativa deniyor."

Büyük taşıt, Bodisatva anlayışı aracılığıyla ilk dönem Buda anlayışıyla da ters düşmez; tersine, o öğretide gizli kalmış şeyleri açığa çıkarır sadece. Çünkü Buda da, aydınlandıktan sonra, uzun bir havarilik dönemi yaşayabilmesi için bir an önce Nirvana'ya kavuşması gerektiğini tavsiye eden Mara'nın ısrarlarına direnmişti.

Büyük taşıt, geleneksel yoldan özellikle Bodisatva'nın Buda'ya karşı büyük önem kazanmasıyla ayrılır. Buda'nın Bodisatva'dan üstün olduğu kesindir ama dünya dışı bölgelerde, ulaşılamayan ve uzak bölgelerde yaşadığından, Mahayanacı, sonsuz bir ilgi ve dikkat içinde mutsuzluklarına ve sıkıntılarına eğilen Bodisatva'nın aracılığına baş vurmayı tercih eder. Dahası, tutkusu o kadar şiddetlidir ki iyi eylemlerinin ve bununla bağlantılı olarak ödüllerinin bir bölümünü kendisinden isteyene vermeye hazırdır. Daya-

nılmaz bir gerekliliği olan Karma yasasında bir gedik açılır böylece. Bodisatva sadece kendi kurtuluşu için acı ve sıkıntı çekmeye razı olmaz, başka yaratıklar için de katlanır bunlara. Böylece, kendini kurban etme kahramanlığı yüceltilir. Artık Bodisatva ve Batılı aziz arasında önemli bir ayrım kalmamıştır. Mahayanacı büyük bir din adamı Bodisatvalar konusunda şöyle diyor: "Avişi cehenneminde günahlarının karşılığı olarak çeşitli işkenceler çeken bütün varlıkların acılarını kalplerinde güçlü bir sevgiyle düşünüyorlar; sınırları sonsuz olan bir cehennemdir bu ve orada her çeşit Karma yüzünden sonsuz bir sefalet çemberi mümkün olmuştur. Merhamet ve sevgiyle dolu olan Bodisatvalar bu sefil varlıklara duydukları sevgi nedeniyle kendileri de acı çekmek istiyorlar."

Büyük Taşıt Mitolojisi

Büyük taşıtla birlikte popüler bir din olan Budacılık tanrıtanımazlığı bırakır. Öğretinin ilk şeklinde özerk iradesiyle neden-sonuç zincirlenmesini değiştirebilen bir Demiurgos'a yer olmadığı bilinir. Hiçbir ilahi lütuf Karma'nın aşkın eylemine müdahale edemezdi. Ama büyük taşıtın yüce bir müdahale olasılığını kabul etmesiyle birlikte Buda'nın kişiliğinin tanrısallaştırılması kaçınılmaz olmuştur. Bu yeni olgu bir Buda'nın "üç bedeni" öğretisiyle açıklanır: insani, tanrısal ve kozmik özellikleri. Bundan böyle, Buda, yeryüzünde bulunduğu ve insani bir etkinlik içinde olduğu müddetçe yaratılmış bir bedene (*nirmana-kaya*) sahiptir;

dünya dışı bölgelere girdiğinde bir zevk bedeni (*samboga-kaya*), her türlü kişileştirmeden arındığında ve her şeyin temeli olan Mutlak'la karıştığında yasaların bedeni (*darma-kaya*) olur.

Bu "üç beden" kuramından kaynaklandığı biçimiyle tanrılaşma, kaçınılmaz bir biçimde, tarihsel Buda'nın kişisizleştirilmesini içerir. Küçük taşıt Buda Gautama'nın öteki Budalardan önce olduğunu iddia etmişti ama öncülleriyle ilgilenmemişti kesinlikle. Büyüt taşıtta tarihsel Buda sayısız Bodisatva içinde gitgide kaybolup gider ve her çağda yeni Budalar ortaya çıktığından bu bağlamda yeni bir dökümün yapılması gerekir.

Büyük taşıtın en ünlü yapıtı "Doğru Yol'un Lotüsü"nde (*Sadarma-Pundarika*) Çakyamuni en ön plandadır. Vaazını bir dağın tepesinden verir ve çevresinde yüz binlerce Buda ve 80.000 Bodisatva vardır. Kaşlarının arasındaki ışık saçan tomurcuk bütün evreni aydınlatır ve Buda'nın ihtişamına vurulan tanrılar çiçekler ve sandal ağaçları yayarlar.

Ama kısa süre sonra son derece hiyerarşize olmuş bir Buda panteonu Gautama Buda panteonunun yerini alır. Gautama'nın buradaki rolü ikinci plandadır artık. İşte ana hatlarıyla Mahayanacı Budabilim:

Bir ilksel Buda vardır; kendisi aracılığıyla var olan (*svayambhu*) ve dünyayı var eden Adibuda. Derin düşüncesiyle beş "derin düşünce Buda'sı"nı (*diyanibuda*) doğurmuştur. Bunlar aynı türetme süreciyle beş "derin düşünce bodisatva"sını (*diyanibodisatva*) üretirler. Nihayet, yeryüzünde derin düşünce Budalarının ortaya çıkışları olarak beş "insani Buda" (*manuşibuda*) görülür. Çakyamuni dör-

düncüdür bu bağlamda; arkasından evrimin mevcut çevriminin beşinci ve son Budası Maitreya gelir.

Mahayana göğünü dolduran bütün Budaların ve 'bodisatva'ların döküm ve tanımlamasına girişmeyi istemek boş bir çabadır. Sadece metinlerde binlercedir sayıları ama sanatçıların sürekli kopya ettikleri tapınaklarda da çoktur bunlar. Budacılığın şaşırtıcı ikonografisi içinde işaret noktalarına sahip olabilmek için çok bilinen birkaç tanesinden söz edebiliriz.

"Diyani-buda'lar" içinde sonsuz ışık Budası Amitaba önemli bir yere sahiptir. Belirgin özelliği kırmızı rengi, onu tanıtan lotüs ve eşlik eden tavuskuşu tasviridir. *Sukavati* denen Batı Cenneti'nde hüküm sürer. Mahayana'nın en tanınmış yapıtlarından biri olan *Sukavativyuha* (mutlu ülkenin ayrıntılı betimlemesi) bu efsaneyi anlatır bize. Darmakara adlı bir keşiş yetenekleri sayesinde Buda düzeyine gelir ama bu düzeyin saflarında yer almadan önce, sakinleri Nirvana'ya ulaşmadan evvel son derece mutlu yaşayan mutlu bir ülkede saltanat sürmek ister. Yaşarken Amitaba'ya derin bir sadakat gösterenlerin yeniden doğacakları mutlu ülkedir burası.

Başka bir "diyanibuda" Vairokana'dır: beyaz renklidir, işareti disktir ve bir ejderhayla birlikte görülür. Şingon tarikatının kendisini yüce bir Buda gibi kutsallaştırdığı Japonya'da büyük ilgi görür.

Diyani-bodisatva'lar içinde en yücesi Avalokit Çvara'dır. Amitaba yeryüzünde her türlü tehlike ve sıkıntıya karşı yanlarında olması için onu seçmiştir. Böylece, Avalokit Çvara bağışlayıcılığın tanrısı olmuştur; canlı var-

lıkları Samsara'nın dolambaçlarında yönlendirebilmek amacıyla Nirvana hakkından kesinlikle vazgeçmiştir. Mahayanacılar büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kaldıklarında ona baş vururlar. Kültü Buda kültünden aşağı değildir kesinlikle. Çin'de ve Japonya'da bir kadın kisvesi (Kuanyin ya da Kvanon) altında tapılır ona.

Büyük Taşıt Âlimleri

Büyük taşıtın önemi özellikle düşünürlerinin olağanüstü niteliğindedir. Hindistan'da felsefi düşüncenin en büyük canlılığını onlarla gösterdiği söylenmiştir ve Hindu filozofların en ünlüsü Sankara büyük taşıt âlimlerinin metafizik kuramlarını Vedanta'ya çevirtmiştir.

Büyük taşıtın kesinlikle en eski ama her duruma en önemli tarikatı Madyamika büyük filozof Nagarjuna'nın öğretisini referans alır.

Nagarjuna, büyük olasılıkla, İS 100'e doğru yaşamıştır. Yaşamöyküsüyle ilgili hiçbir bilgi yoktur neredeyse. Hakkında bilinenler sadece bir Brahma ailesine mensup olduğu, Berarlı olduğu ve altmış yaşına kadar yaşadığıdır. Çince'ye çevrilen çok sayıda metin yazdığı söylenir.

Bireysel ruha da evrensel ruha da düşman olan Buda'nın Ben'i geçici bir oluşturucu unsurlar (darma) kombinezonuna indirgediği bilinir. Nagarjuna çekingen ve eksik bulduğu bu agnostisizmle yetinmez. Süreklilikleri nedensellik kavramı için gerekli olan Dharmalar ona göre mutlak gerçeklikler değildir, çünkü biri olmadan öteki de olamaz. Böylece,

nesnelerin boşluğu öğretisine ulaşır. Her şey "boş"tur (*çunya*). Nagarjuna bu aksiyomda durur. Ne doğum vardır ne ölüm, ne birlik ne de çokluk vardır. Buda'nın ileri sürmeyi amaçladığı duyuların algılamasına kadar her şey yanılsamadır. Bu Nagarjuna'nın nihilizm öğretisini savunduğu, her türlü gerçeği yok ettiği ve sonuç olarak da her eylemi, her etiği yok saydığı anlamına mı gelir? Öyle görünmüyor; çünkü "ortalama bir öğreti"den (*madyamika*) yanadır o. "Boşluk" ne varlık ne yokluk olsa da hiçlik değildir; daha çok dinsel ilkelerin geçerli olduğu göreli bir gerçekliktir. Gerçekten de, Nirvana'yı kesinleyen "boşluk"un mükemmel biçimde tanınabilmesini umut edebilmek için bunların kesinlikle tamamlanması gerekir. Nesnelerin boşluğu öğretisinin dört kutsal gerçeğin, Buda'nın ve on iki neden dizisinin varlığına karşı olduğu eleştirilerine Nagarjuna aşağıdaki mantıkla cevap verir:

"Boşluğun gerçek anlamını ve gerçek yorumunu anlamayan sadece kuşkuculuk içinde bocalamaktadır. Buda'nın öğretisi gerçeğin iki türünün ayrılmasına dayanır: mutlak gerçek ve göreli gerçek. Bu konuda tam bir bilgiye sahip olamayanlar Budacılığın derin ve ince anlamını kavrayamazlar. Ama göreli gerçek olmadan mutlak gerçeğe ulaşılamaz ve mutlakgerçeğe ulaşılamadığında Nirvana'ya da ulaşılamaz."

Nagajurna'nın göreciliği birçok çelişkiyi de beraberinde getiriyordu. Büyük taşıt okuluna Mutlak kavramını yeniden getirmek isteyen özellikle ünlü filozof Asanga olmuştur.

Asanga İS V. yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. Gandara'da, Peşaver kentinde doğmuştur. Bir küçük taşıt tarika-

tına girdikten sonra çıkmış ve çok sayıda Mahayanacı tarafından benimsenmiş "vijnanavada" (düşünceyle birleşmiş gerçeklik) öğretisini geliştirmiştir. Çok ileri yaşta Rajgir'de ölmüştür.

Asanga da dış dünyayı yanılsama ve aldanma gibi görür. Ama onu "mutlak hiçlik" (*çunyata*) içine atmadan önce bilincimizin (*vijnana*) bir ürünü yapar. Böylece, olgusal dünya içimizde taşıdığımız tasarımların projeksiyonu olur. Bizi kuşatan dünyayla karşıtlaştıran bu sahte ikici anlayıştan kaynaklanan acıyı gerçekliği düşünceye indirgeyen monist "vijnanavada" anlayışına ulaştırmak önemlidir. Bu amaca coşku ve tinsel yoğunlaşma sayesinde ulaşılabilir.

Nihayet, İS VII. yüzyılın ortalarına doğru yaşayan ve en önemli yapıtı *Bodicaryavatara* İsa'nın taklit edilmesine benzetilen bilge şair Çantideva'yı da anmamız gerekir. Büyük taşıt için çok belirgin bir erdem olan "Büyük Merhamet"in heyecanlı ve ince sözcüsüdür o. Bununla birlikte, Hıristiyan mistiğinden çok farklıdır. Hıristiyan mistiği ben ve sen arasında sevgi gizemiyle aşmaya çalıştığı doğal bir ayrımı kabul ederken –merhamet duygusuna bütün değerini kazandıran da bu aşma çabasıdır– Mahayanacı Çantideva'nın hareket noktası 'ben'in yadsınmasıdır. Ben olmayınca ondan farklı bir sen de olamaz. Ben ve sen aynı belirsizlik içinde karıştığında kaçınılmaz biçimde iki sonuç çıkar buradan: başkalarına karşı duyulan bütün sevgiler insanın kendisini sevmesinden başka bir şey değildir (Brahman sayesinde tüm bireysel ruhların özdeşliğini sağladıktan sonra Upanişadlar böyle düşünürler) ya da iyi anlaşılan her kendini sevme başkasını sevmedir, yani gerçek bencil

özgeci gibi davranır (Çantideva böyle düşünür). Ben ve ötekinin birbirlerinin yerine geçebilmesi en olumlu özellikleri birçok açıdan Fransisken sevecenliğini hatırlatan Budacı bir tutkunun temelidir.

Çantideva'nın tüm yapıtlarında görülen merhamet soluğunu hissetme zevkine karşı direnmeyelim. Aşağıdaki bölüm bu konuda yaklaşık bir fikir verecektir:

"Kendisini ve başkalarını bir an önce kurtarmak isteyen büyük sırrı uygulamalıdır: ben ve ötekinin birbirlerinin yerine geçmesi."

"Ölçüsüz bir kendini sevme duygusu en küçük bir tehlikeyi bile çok abartır ve büyük bir korkuya dönüştürür: bir düşman kadar endişe verici olan bu 'ben'den nefret etmeyen, hastalıkla, açlıkla, susuzlukla mücadele arzusuyla kuşları, balıkları, dört ayaklıları katleder ve yaşayan her şeye düşman olur; bu 'ben' çıkarı için, saygınlık kazanmak için babasını, anasını bile öldürebilir ve Üç Mücevher'i bile ele geçirmeye kalkışabilir ve cehennemde yanabilir."

"Kendi bedeninden başka bir şey düşünmeyen, sadece kendi bedenini koruyan ve onun üstüne titreyen, onu bir gurur vesilesi yapmak isteyen biri nasıl bir insandır?"

"'Verirsem, ben ne yiyeceğim?' Bu bencillik seni bir canavar haline getirecektir. 'Ben yersem, verecek neyim kalır?' Bu cömertlik seni tanrıların kralı yapacaktır."

"Kendisi için başkasını sıkıntıya sokan, başkasına zahmet veren cehennemde yanacaktır, başkası için sıkıntı ve zahmet çeken bütün mutlulukları hak etmiştir."

"Sıkıntı verme tutkusunun öbür dünyada bedeli azap çekmek, bu dünyada ise utanç ve aptallık içinde yaşamaktır;

başkaları için sıkıntı çekmekse semavi bir mutluluk, şan, şöhret ve zekâ getirecektir."

"Başkasını kendisi için zorla çalıştıranın kazanacağı ödül köleliktir; başkası için çalışan birinin ödülüyse güç ve iktidar olacaktır."

"Bütün mutsuzlukların nedeni sadece kendi mutluluğunun peşinde koşmaktır; bütün mutlulukların kaynağında başkalarının mutluluğunu aramak vardır."

"Kendi rahatlığını başkasının sıkıntılarına tercih eden biri Buda'ya layık biri olamayacaktır kesinlikle, böyle bir insan ruhgöçü dünyasında da mutlu olamayacaktır."

"Öbür dünyayı bir yana bırakalım ve bu dünyayı düşünelim: hizmetçi işini yapmasa ya da efendisi ona hak ettiği parayı vermese bu insanların düzenleri bozulmaz mı?"

"Bu dünyada ve öbür dünyada mutlu olmanın ilkesi olan herkesin iyiliği için çalışmadan uzaklaşan insanlar kendilerine zarar verirler ve bu şaşkınlıklarının bedelini ağır sıkıntılar çekerek öderler."

"Bütün felaketlerin, bütün acıların, bütün tehlikelerin kaynağı 'ben'e olan aşırı bağlılıktır: o halde niçin yapıyoruz bunu?"

"Ben'den sıyrılamadığımız takdirde acıdan kurtulamayız, ateşten kurtulamazsak yanmaktan da kurtulamayız."

"Dolayısıyla, kendi acımı ve başkalarının acılarını dindirebilmek için kendimi başkalarına adamam ve başkalarını 'ben' gibi görmem gerekir."

"Başkasına ait olmak! Buna inanman gerekir yüreğim. Bundan sonra tek düşüncen bütün insanların çıkarı olmalıdır."

"Başkalarına ait olan gözlerin benim çıkarım için görmesi uygun olmaz; başkalarına ait olan ellerin benim çıkarım için çalışması uygun olmaz."

"Sadece insanların yararını ve iyiliğini düşüneceksin, kendi bedeninde bulduğun yararlı her şeyi başkalarının hizmetine vereceksin."

"Yoksul ve mütevazı insanları kendin gibi ve kendini de başkaları gibi görerek doğurabileceğin kıskançlıktan ve sahip olacağın gururdan utanman için bir neden yoktur."

Büyük Taşıtın Çifte Yüzü

Mahayanacıların genel eğilimi Nagarjuna göreciliğini ve Asanga mutlak idealizmini bu bağlamda Yasalar Çarkı'nın ikincisi ve üçüncüsü gibi görmektir; birincisi, bilindiği gibi, Buda'nın kendisi tarafından tamamlanmıştır. Bu öğretiler ilk dönem Budacılığının, cemaatin bilgilenme yolunda gerçekleştirdiği ilerlemeler sayesinde mümkün olan daha sonraki gelişmeleri gibi düşünülmüştür. Nagarjuna'nın müritleri 'madyamika'ları Sanga'nın müritleri 'vijnanavidin'lerden ayıran ve aslında çok önemli olan farklılıklara rağmen iki okul Buda'nın kendisinin çizdiği yolda kalmışlardır. Metafizik düşüncelerinden kaynaklanan tartışılmaz kuşkuculuğu ilk dönem Budacılığı dogmasıyla uzlaştırabilmek amacıyla insan zekâsının kendi gelişmesiyle aşılmış olan bir geleneği sürdürmek istediğinden sık sık hatırladığı dolambaçlı bir yola baş vururlar. İki gerçeklik saptarlar bu bağlamda: aşağı ve dış gerçeklik; üstün

ve iç gerçeklik. Dinsel kurallar, ritler –kısacası dogma– yanılsamalar dünyasında geçerli ve etkilidir. Bu dünya bizce acıdan rahatsız olduğuna göre, acıların bitirilmesine yardımcı olmak görevimizdir. Var olmayan bir yaşama dalma yanılsaması ama en azından üstün gerçekliğe ulaşamayanlar için yararlı ve hayırlı bir yanılsama.

Büyük taşıt muazzam popülaritesini bu ikili özelliğine, iç ve dış özelliklerine borçludur. Bu dünyada en yetenekli düşünürü de en ilkel dindarı da ilgilendirir. Bu okul en soyut kuramları da, boş düşünceler ve fetişizmlerle dolu en popüler inançları da içinde barındırır, çünkü Mahayanacı âlimler her dindarlık biçiminde kendi sistemlerine almak istedikleri özel, sembolik bir değer bulmak istemişlerdir.

Bununla birlikte, iki gerçekli bir öğreti oluşturmak, Budacılığı bulaşıcı tehlikelere atmak, aslında, onun ölüm fermanını imzalamaktı. Büyüt taşıtın onayladığı ve neredeyse desteklediği yabancı unsurların istilası Budacılık içinde onun özgün karakterini bütünüyle silecek derecede bir dönüşüm yaratmıştır. Daha sonra gene üstünde duracağımız, bu öğretinin Hindistan'da ortadan kalkması olgusu, büyük olasılıkla, büyük ölçüde kendisine büyük taşıtın çok büyük hoşgörüsünü kazandıran özgünlüğünü yitirmiş olmasına bağlıdır.

Tantra Taşıtı

Hindistan'da VII. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan Tantra taşıtı aslında büyüt taşıta bağlıdır. Onun senkretist eğilimlerini benimser ama daha büyük ölçülerde gerçekleşir

bu. Tantra taşıtında yüzyıllar boyunca Buda sapkınlığıyla kısmen saf dışı edilen Hinduculuk intikamını alır: Budacılığa en aşırı özellikleri, Tantracılık ve Saktacılığı paylaştırır.

Tantracılık

İS VI. yüzyıla doğru Hint dinsel yaşamında "tantra" (kitap) denen dinsel yapıtlar görülmeye başlar. Birçok insan bunların ilahi açınlamalar olduğunu düşünmüş ve onları öteki kutsal yazılarla aynı düzeyde görmüştür. Tantra literatürü çok geniş, içeriği de çok çeşitli olmasına rağmen bunların tümü az çok pratik rit el kitapları gibi kabul edilir. Tantralar dünyayı ve yaşamı teorik olarak açıklamaktan çok doğaüstü amaçları gerçekleştirme yolları sağlayan birtakım sihirli yöntemler verirler. Çıkış noktası en büyüğünden en küçüğüne kadar her şeyin var olduğu, yığınla olgu arasında sayısız ilişkinin bulunduğu bir evren anlayışı –Tantracılığa, bir açıdan çok tuhaf görünse de, soyluluk ve görkemli bir vizyon kazandıran anlayış– olan tantralar kurdukları benzerlikler, yakınlıklarla dünyanın gidişatını etkileyebilmişlerdir.

Mutlak'a ulaşabilmek için alçak sesle telaffuz edilmesi yeterli olan kutsal hecelere, 'mantra'lara büyük önem verilir. Buda inancının hatırlanmasının yerini dinsel ve çoğu zaman hiçbir anlamı olmayan bir kalıbın mekanik biçimde ezbere okunması almıştır.

Kutsal ritler de her türlü gerçek dinsel duygudan soyutlanmış ve tam bir büyüye yönelmiştir. Mutlak ve düşüncenin, sözün ve bedenin kaynaklarına çağrı yapan bir yoga

arasındaki gizemli ilişkilerin devreye girmesiyle yogi, tantralar ritüeli ergini doğaüstü güçlere sahip olur. Tantracılığın çok sevdiği fiziksel yöntemler arasında soluk alıp verme egzersizlerinin özel bir yeri vardır. Fizik çabaların ve ruhu mükemmelleştirme çabalarının dönüşebilirliğine inanan Tantracılar Buda'nın derin düşünce ve kendi iç dünyamızı tanımaktan oluşan sekiz kat daha değerli yolunu ihmal ederler ve sadece kendilerini solunum ritminin efendileri yapacak olan bir çileyi önemserler.

Saktacılık

Sonunda Budacılığı bütünüyle yozlaştıran öğreti Saktacılık (tanrıçalar kültü) olmuştur.

Buda'nın öğretisi içine her türlü dişi unsurun girişine karşı nasıl kuşkuyla baktığını biliyoruz. Kadınların Buda cemaatine katılmasına çok zor razı olmuştur; dahası, onların neredeyse aşağılayıcı bir bağımlılık içinde tutulmasını istemiştir. Buda'nın gözde müridi Ananda üstadına bu düşmanlığın nedenlerini sorduğunda Buda şunları söylemiştir kendisine: "Kadınlar kötüdür, Ananda; kadınlar kıskançtır, Ananda; kadınlar doymak bilmezler, Ananda; kadınlar aptaldır, Ananda."

Oysa, halk inançlarının önlenemez yükselişiyle, büyük olasılıkla Âri kökenli olmayan Sakta kültü özü kesinlikle eril olan Budacılığa girmiştir.

Hinducu Saktacılık hareketsiz, statik unsur, sakta, yaratıcı, dinamik güç Çiva'yla ilişkilidir; bu dinamik, hayal

gücü (*maya*) sayesinde olgu dünyasını doğurur ve bu ilişkiyi erkeği (*Puruşa*) kadına (*Prakriti*, sözcük anlamı "doğa") bağlayan cinsel ilişki biçiminde takdim eder. Aynı şekilde, Budacılık da sapkın Tantra taşıtı biçimi altında bütün Budaları ve 'bodisatva'ları, ebedi birliğe ulaşma amacıyla birleşmeleri gereken bir dişi karşılığıyla donatır.

Saktacılığın kutsal ritleriyle erginlenmiş bir dişinin cinsel ilişkisi, 'lotüs'e (*padma*) yıldırım (*vajra*) çarpması, Tantra Budacılığının hızla mükemmelliğe ulaşmak isteyen birine tavsiye ettiği en kısa yoldur.

Böylece, Budacılık mitolojisi her birine belli bir eril partnerin eşlik ettiği sayısız 'sakta'yla zenginleşir. Bunların en ünlüsü, hiç kuşkusuz, diyani-bodisatva Avalokit Çvara'nın yoldaşı kurtarıcı Târâ'dır. Beş renkle tasvir edilir; kırmızı, sarı ya da mavi olduğunda Hinducu sakta Kâli gibi korkunçtur ve insan kurbanlara susamıştır, beyaz ya da yeşil olduğunda iyi ve merhametlidir.

Karmaşık bir ezoterizm ve genellikle saçma bir erotik mistisizmin bireşiminden doğan Tantra taşıtı Buda'nın evrensel anlamda anlaşılabilir agnostisizminden tuhaf bir biçimde uzaklaşmıştır. Gerçekten de, Budacılık Hindistan'da kariyerini tamamlarken öğretinin bu son çarkında Budacı özellik olarak adı kalmıştır sadece. Bu okul içinde sadece ilk dönem öğretisinin terminoloji ve gelenekleri yaşamıştır.

II. Bölüm

HİNDİSTAN'DA BUDACILIK VE GÜNEY ASYA'YA YAYILMASI

Kesin kuralları belirlediği için en önemlisi olan üçüncü Buda konsili Kral Açoka tarafından toplanmıştır. Ayrıca, onu Budacılığın Constantinus'u gibi görebiliriz. Yeni öğreti bütün Hint kıtasına onun döneminde yayılmıştır.

Dindar Açoka

Yunanlı tarihçilerin Sandrakottos'u olan Açoka, Büyük İskender'in Pencap'tan geçmesinden sonra Ganj ve İndus havzalarını içine alan Maurya İmparatorluğunu kurmuş olan Çandragupta'nın torunu ve imparatorluğun sınırlarını Hindistan'ın güneyine kadar genişletmeyi başaran Kral Bindusara'nın oğluydu. Seleflerinin izinden giden Açoka işe fetih savaşlarıyla başlar. Ama Kalinga'nın (Hindistan'ın doğusunda bir bölge) fethi sırasında savaşın dehşetini görüp pişmanlık duyunca her türlü şiddetten nefret eder ve

Budacılığı esinleyen iyilik ve merhamete çevirir yüzünü. Yaşamını Buda öğretisini yaymaya ve halkı aracılığıyla Çakyamuni'nin evrensel iyiliğini egemen kılmaya çalışır.

"Tanrıların sevgili kulu, güzel yüzlü kral tarafından fethedilen Kalinga muazzamdır. Binlerce insan getirilmiştir oradan, 100.000'i cezalandırılmıştır, çoğu zaman yüz binlerce insan da ölmüştür. Ve Tanrıların sevgili kulu Kalinga'nın fethinden sonra yüzünü Budacılığa çevirmiş, Budacılığın gayret ve çabasını anlayabilmiş, bu öğretiyi yaymaya çalışmıştır, Tanrıların sevgili kulu Kral Kalinga'yı fethederken çok üzülmüştür."

Krallığında Budacılığı egemen kılmaya karar veren Açoka ülkesindeki birçok yerde kayalıklara Buda ahlakının anlatıldığı yazılar kazdırır. Bunlar Hindistan tarihi için çok önemli yazıtlardır: gerçekten de, Hint yazıtbiliminin şaheserleri olan bu yazılar Hint kronolojisi için çok değerlidir; ama bunlar aynı zamanda bize kadar ulaşan ilk Buda metinleridir ve daha sonraki metinlerde pek rastlanmayan olağanüstü nitelikli ve yüce düşünceler sergilenir bunlarda.

Uyruklarını ordularla ve silahlarla fetih yerine Buda'yla fethetmeyi öneren bu kralın barışın havarisi olduğunu ondan daha iyi anlatan kim vardır?

Silahlarla fethetmenin fetih sözcüğünü hak ettiğini sanmasın kimse; bu fetihler sadece şiddettir, yıkımdır. Sadece Buda'nın fetihlerinin gerçek fetih olduğu bilinmelidir. Bu dünya için de öbür dünya için de değerli olanlar bu fetihlerdir; bütün zevkleri Budacılığın zevkleri olmalıdır, çünkü hem bu dünyada hem öbür dünyada karşılığını göreceklerdir bunun.

Açoka bütün tarikatlara ve dinlere karşı hoşgörü gösterilmesi gerektiğini şöyle anlatıyor:

"Bütün tarikatlar bedene egemen olunmasını ve ruhun temizliğini öneriyorlar (...) İyilik bütün tarikatların özüdür (...) Gerçekten de, bütün tarikatların özünün gelişmesinin birçok yolu vardır. Ama hepsi için tek bir köken vardır: diline egemen olmak, kendi cemaatini ötekileri suçlayarak yüceltmeye kalkışmamak (...) Tersine, öteki tarikatlara da hak ettikleri değeri her durumda vermek gerekir. Bu tavrı benimseyen kendi tarikatını yüceltir ve öteki tarikatlara da yararlı olur. Herkesin bir diğerinin iyiliğini istemesi ve öğrenmesi gerekir."

Açoka yeni öğretiye sadece kendi uyruklarını çekmekle yetinmez, bütün komşu eyaletlere Budacı misyonerler gönderir. Bu öğretiyi yayma etkinlikleri çok başarılı olur: Seylan ve Birmanya Buda inancını benimserler ve büyük olasılıkla Budacı bazı düşünceler Akdenizli Yunan krallıklarına, Suriye, Mısır ve belki de Makedonya'ya kadar ulaşır. Açoka'nın misyonerlik faaliyetleriyle Budacılık evrensel bir din olur.

Bundan böyle Budacılığın gelişmesini durdurabilecek bir güç yok gibidir. Özellikle Hindistan'ın kuzeybatısında, Keşmir'de, hatta Brahmancılığın merkezi gibi kabul edilen Afganistan'da büyük ilgi görmüştür Budacılık.

Yunan-Buda Hindistan'ı

Maurya İmparatorluğu Açoka'nın ölümünden sonra uzun süre yaşamaz. Hindistan'ın kuzeybatısı yeniden Yu-

nanlı fatihlerin eline geçer. Sonunda Budacılık ve Buda öğretisine yeni bir güç veren ve bir Yunan-Buda sanatının yaratılmasıyla yaygınlaşmasını sağlayan Hellenizm arasında sıkı bir ilişki kurulur.

Yunanlı hükümdarlar Buda inancına yakın ilgi gösterirler ve hatta kimileri benimser bu inancı: keşiş Nagasena'yla konuşmaları, bilindiği gibi, küçük taşıtın en tanınmış yapıtlarındın birinin temasını oluşturan Menandros (Milinda) örnek gösterilebilir bu bağlamda.

İskit istilası Hindistan'ın bu bölgelerindeki Yunan egemenliğine son verir. Bununla birlikte, yeni efendiler Yunan-Buda uygarlığını kendileri sahiplenirler. Başkenti Peşaver olan Kuşana Hint-İskit hanedanı da Buda öğretisine yakınlık besler. Özellikle bu soyun en büyüğü Kral Kanişka Buda keşişlerine büyük ilgi gösterir. Bu konularla ilgili olarak kendisine danışmanlık yapan, Budacı büyük şair ve düşünür Açvagoşa'dır. Büyük taşıt öğretisinin doğduğu dördüncü konsili toplayan da odur.

Hindistan'da Budacılığın Gerilemesi

Elimizde neredeyse hiç Hint belgesinin bulunmaması, İS ilk yüzyıllarda Hindistan'da Budacılığın tarihini adım adım izleyebilmemize olanak vermiyor. Ama, bereket versin ki, kutsal yerleri görmek ve kutsal metinleri ve eşyaları derlemek amacıyla Buda'nın memleketine giden Çinli hacıların öykülerinden haberdarız. İS 400'e doğru Hindistan'a giden Fa-Hien'i Budacı öğretinin olağanüstü gelişmesi çok

şaşırtmıştır. Dolayısıyla, Hint Budacılığı, büyük olasılıkla, İS V. yüzyıla doğru doruğuna ulaşmıştır. Bununla birlikte, bütün Hindistan kıtasına yayılan bu öğreti öteki iki dini, Caynacılık ve Hindu dinini saf dışı edememiştir. Hiuan-Tsang oraya 630'a doğru gitmiş ve Budacılığın gayretli koruyucusu Kral Harşa tarafından görkemli bir biçimde ağırlanmıştır. Ama öğreti, bu tarihten başlayarak, sapkınlık gibi gördükleri bir inancı yok etmek isteyen Brahmaların saldırılarına uğrar. Kral Harşa da onarın entrikalarına karşı koymaya çalışır. Nihayet, elli yıl sonra, oraya giden Yi-Tsing büyük bir gerilemenin birçok işaretinden söz etmiştir. VIII. yüzyılda başlayan Brahman karşı reformu Budacılığın yok olma sürecini hızlandırmaktan başka bir işe yaramaz.

İS IX. yüzyıldan başlayarak, Budacılık sadece bir devlet dini ayrıcalıklarından yararlandığı bölgelerde, yani doğduğu Bihar'da ve Bengal'de ayakta kalabilmiştir. Pala hanedanı bu öğretiye sadık kalmış ve hatta Ganj kıyısında ünlü Vikrama-Çila Üniversitesi'ni kurmuştur; bu üniversitede verilen Tantra eğilimli Budacı eğitim Tibet'in dinsel eğilimi üstünde gerçekten belirleyici olmuştur. Budacılığa ölümcül darbeyi vuran Müslüman istilası olmuştur. 1193 yılında İhtiyarüddin Muhammed Bahtiyar Bihar'ın başkentini ele geçirir, manastırları yıkar ve keşişleri öldürür. Yaklaşık on beş yüzyıla yayılan Hindistan Budacılığı son bulmuştur böylece.

Günümüzde Hint Budacıları'nın sayısı son derece düşüktür. 1973 sayımına göre 548 milyonluk bir nüfus içinde 3.800.000 Budacı vardır: yüzde 0.6. Bunların büyük çoğunluğu Tibet etkisinin Budacılığı büyük ölçüde desteklediği

Kuzey Bengal'de yaşar. Ayrıca, Assam'da da çoğu Birman kökenli birkaç bin Budacı vardır. Geri kalanlar konusunda özellikle Sri Lanka kilisesinin yoğun misyonerlik etkisiyle Budacılığa kazandırılan sempatizanlardan söz edilebilir.

Budacılığın Hindistan'dan Silinmesinin Olası Nedenleri

Budacılığın yazgısı şaşırtıcıdır: doğduğu ülkede neredeyse tamamen yok olmuş ama çölleri ve denizleri aştıktan sonra Uzakdoğu'nun neredeyse tüm ülkelerinde büyük bir atılım gerçekleştirmiştir. Paradoksal görünen bu olguyu açıklayabilmek için birçok neden gösterilmiştir ve bunların her biri kendi içinde kesinlikle geçerlidir ama farklılıkları insan aklının tam anlamıyla çözemeyeceği tarihin gizemlerinden biriyle karşı karşıya olduğumuzu gösterir.

Bu durumdan kısmen Buda rahiplerinin sorumlu olduğu söylenebilir. Brahmaların egemen olduğu Hindu edebiyatına saldırıları çok fazla önemsememek gerekse de, Budacılığı karakterize eden felsefi kuşkuculuğun belli bir Epikurosçuluğu hazırladığı kesindir. Buda bir orta yol göstermiştir, çileciliğe ve zevke eşit uzaklıkta bir yaşam önermiştir ve insan doğasının ne kadar zayıf olduğu dikkate alınırsa çok zordur bu yolu izlemek; Buda rahipleri bu öğretiden sadece çileciliğin reddini almışlardır. Hindu dramlarında Buda rahibini obur ve şehvet düşkünü gösterme eğilimi ağır basar, oysa Buda rahibesi kendini çöpçatanlık işlerine vermiştir.

Ama temel nedeni öğretinin gelişmesinde aramamız gerekir büyük olasılıkla. Halk inançlarını en geniş biçimiyle kabul eden Budacılık Hinduculuğa gitgide daha fazla yaklaşır. İlke olarak, kaynaşmanın Budacılığın da yararına olması gerekir. Ama bir yandan kastlar rejimini savunduğundan Hindistan'ın sosyal örgütlenmesine dayanan, öte yandan da Vedaların halk nezdindeki otoritelerinden güç alan Hinduculuk aktif yaşamın dışında yer alan ve Hindistan'daki kutsal geleneklerden habersiz olan Budacılık'tan daha iyi silahlanmıştı mücadele için.

Ayrıca, büyük olasılıkla, Budacılar'ın da kurbanları olduğu kanlı işkenceler hipotezi de ileri sürülmüştür. Brahmaların ayrıcalıklı konumlarını tehlikeye düşürecek bir öğretiyle mücadele etmekten kaçınmayacakları da bir gerçektir. Ama bunun kanlı bir savaştan çok ideolojik bir mücadele olduğu kesindir. İslam istilası gerçek anlamda son Budacılar'ın katledilmesi olarak kabul edilmez. Aynı felaket Hinduculuğun üstüne de çökmüştür. Hinduculuğun daha güçlü bir direnç gösterebilmiş olmasının nedeni Hindistan'a daha güçlü bir biçimde kök salmış olmasıdır, oysa Budacılık artık sadece bir kalıntıydı ve Pala hanedanının iradesiyle ayakta durabiliyordu. Bu hanedanın son bulmasından sonra varlık nedeni kalmamıştır Budacılığın.

Budacılığın Hinduculuk Üstündeki Etkisi

Yüzyıllar boyunca Hint düşüncesi üstünde büyük bir egemenlik kuran Budacılık düşüncesi bu ülkede derin izler

bırakmadan silinemezdi. Vedanta egemenliğinde gerçekleşen Brahman karşı-reformu da bu öğretinin bazı yönlendirici düşüncelerinden esinlenmiştir. Bu saptama o kadar doğrudur ki en büyük Hindu filozof, Vedanta'nın öncüsü Çankara genellikle "gizli bir Budacı" olarak nitelenir. Büyük taşıtın büyük âlimleri gibi Çankara da ikili bir gerçeği kabul eder: kutsal geleneği ve halk inançlarını doğrulayan bir aşağı bilgi ve dünyanın gerçekdışılığını kavrayan bir üst bilgi. Öte yandan, bireysel ruh kavramını da reddeder ve bunun bir maya yaratımı, evrensel yanılsama yaratımı olduğunu söyler. Caynacılık'la rekabet halinde olan Budacılık, aynı zamanda, hayvanlara bile şiddet uygulanmasına karşı olan ahimsa düşünceleriyle, Hindu inancıyla da yakınlaşmıştır.

Güney Asya'da Budacılık

Budacılık XII. yüzyılın sonuna doğru Hindistan'dan silinmiş olsa da Güney Asya'nın birçok ülkesinde küçük taşıt biçimiyle, yani en saf haliyle yaşamış ve gelişmiştir: Seylan, Birmanya, Tayland, Kamboçya ve Laos.

Endonezya da Budacılığın yayıldığı bir alandı. İS VIII. yüzyıldan başlayarak "büyük taşıt" öğretisi birçok yandaş bulmuştur bu ülkede. Ama XIV. yüzyılda İslam'ın etkisiyle Budacılık ve Hinduculuk bu bölgeden de silinmiştir. Cavalı son müritler Bali Adası'na sığınmış, onların torunları bu adada tutunabilmeyi başarmış ve bozulmuş biçimiyle, eski inanç biçiminde de olsa sürdürmüşlerdir bu öğretiyi. Ca-

va'da Buda geçmişinin tanıklığı olarak Borobudur Buda dağ-tapınağı yükselir (850'ye doğru inşa edilen görkemli stupa).

Seylan'da Budacılık

Seylan'da Budacılık Açoka'nın misyoner etkinliğiyle yayılmıştır. Gerçekten de, Açoka oğlu ya da kardeşi Mahendra'yı Kral Tissa'ya göndermiş, Tissa da bütün halkıyla birlikte üçlü sepet mesajını kabul etmiştir. Seylan yaklaşık iki bin yıldır sürekli Budacılığın en etkin merkezlerinden biri olmuştur. Pali kuralları Sri Lankalı keşişler tarafından belirlenmiş, daha sonra önce Sri Lanka, daha sonra Pali dilinde yazılan yorumlar gelmiştir.

Görkemli mabetler Lion Adası sakinlerinin dinsel coşkusuna tanıklık eder: bunların en ünlüsü Dent Tapınağı'dır: bu tapınakta Buda'nın kutsal, sarı dişinin gömülü olduğu, eski, mermer bir köşk vardır.

Birmanya'da Budacılık

Buda öğretisini Birmanya'ya sokanlar da Açoka'nın gönderdiği misyonerlerdir. Budacılık Pâgân Kralı Anuruda döneminde (İS XI. yüzyıl) ülkenin resmi dili olmuştur. Kutsal metinleri tanımak ve Pegu Mon krallarının elinde bulunan kutsal eşyaları ele geçirmek isteyen Anuruda istediği

eşyalar kendisine gönderilmeyince bir sefer düzenler ve Mon kralını, kutsal metinleri, kutsal eşyaları ve sayısız keşişi Pâgân'a götürür.

Budacılığın günümüzde de Birmanlar'ın yaşamı üstünde derin etkisi vardır. Her laik ergenlik çağından önce bir manastırda staj yapmak zorundadır. Rangoon "1.000 Budalı kent" nitelemesini hak etmiştir. Birmanya başkentini süsleyen çok sayıda tapınak içinde en ünlüsü, dünyanın en güzel tapınağı kabul edilen Shwe Dagon Tapınağı'dır. Özel bir kült düzenlenir bu tapınakta, çünkü dört Budanın kutsal eşyalarının, Gautama'nın saçlarının, sadaka çanağının, üç selefinin kıyafetlerinin ve bastonlarının orada bulunduğu söylenir.

Tayland'da Budacılık

Tayland tarih sahnesine girer girmez (İS XIII. yüzyıla doğru) Buda öğretisini benimsemiştir. Öğreti bu ülkeye büyük olasılıkla Seylan'dan gelmiştir. Tayland Budacılığı, kendisine mal edilen resmi karakteri ve onu yöneten bir kraliyet sarayının varlığı sayesinde, birçok boş inanç ve halk inancı barındırmasına rağmen özel bir ihtişam içinde parlar.

Kamboçya'da Budacılık

Kmerler ülkesi Kamboçya İS ilk yüzyıllardan başlayarak Hint uygarlığıyla ilişki kurmuştur. Yaklaşık on yüzyıl bo-

yunca Brahmancılık ve Mahayanacı özellikleriyle Budacılık birlikte var olmuşlardır bu ülkede. XIV. Yüzyılda, Tayland etkisi, günümüze kadar Kamboçya'nın özel dini olarak kalmış olan küçük taşıt Budacılığını ön plana çıkarmıştır.

Kmer uygarlığının Buda ikonografisi üstünde kesin etkisi vardır. Bu uygarlık, XII. yüzyıla doğru, heykelciliğin doruğa ulaştığı bir dönemde, gizemli bir gülüşe sahip Buda tasvirini yaratmıştır: dünya yanılsamalarından kaçabilmiş ve yüce Nirvana mutluluğuna ulaşmış bir tanrı. Bugünkü Angkor'un merkezinde bulunan Bayon Tapınağı da bu döneme aittir: tapınağın üstünde Mahayanacı Bodisatvaların en ünlüsü Avalokit Çvara'nın dört kat büyüklüğünde gülümseyen yüzlü heykeli vardır.

III. Bölüm

TİBET VE MOĞOLİSTAN'DA BUDACILIK

Budacılık en büyük zaferini Tibet'in gizemli bölgelerinde, 5.000 m. yükseklikte kazanmıştır. Burada halkın olağanüstü dinsel coşkusuna dayalı bir teokrasi doğurmuştur bu öğreti. Beş Tibetli'den biri manastır yaşamına adamıştır hayatını: dolayısıyla, her ailenin tarikatlarda üyeleri vardır.

Doğrusunu söylemek gerekirse, Tibet'te kitlelere egemen olan Tantra taşıtı Budacılığı en fazla bozulmuş Budacılık'tır. Üstüne üstlük, Budacılığa Tibetliler de büyülü ritler ve eski "Boen" inancı büyücülüğünü katmışlardır. Bununla birlikte, doğanın dünyanın dışına taşıdığı ve bütün uygarlıklardan uzaklaştırdığı, olağanüstü bir dinsel atılırnla kutsal yazıların bekçisi durumuna gelen ve dokunaklı bir güzelliğin özgün sanatının yaratıcısı bu ulus şaşırtır bizi.

Tibet Budacılığının Tarihi

Efsaneye göre, Budacılık Tibet'e Kral Srong-tsan-gampo döneminde (İS VII. yüzyıl) girmiştir. Bu kral biri Nepalli,

öbürü Çinli iki Budacı prensesle evlenmiştir. Budacılık bu prenseslerin etkisiyle saray çevrelerinde hızla yayılmıştır.

Ama öğretiyi halka tanıtan özellikle Hintli keşişlerdir. İS 750'ye doğru Karlar Ülkesi'ne Tantra taşıtının mesajını götüren "guru" Padmasamhava ("Lotüsünoğlu") gider. Eski kırmızı Lama mezhebinin öğretisel temelini onun öğretisi oluşturmuştur ve bu tarikat günümüzde de tanrı olarak yüceltir onu.

1050 yılına doğru, dekadan Hint Budacılığının son merkezi Vikramaşila Üniversitesi, hocalarından birini Tibet'e gönderir; oraya mistik Kalaçarka (Zamanın Çarkı) öğretisini götüren ünlü Bengali Atiça'dır bu hoca. Bu bölgede Budacılık kısa sürede o kadar etkili olur ki cismani iktidar keşişlerin eline geçer. Kırmızı mezhep mensuplarının evliliği kabul etmeleri –ilk dönem Budacı öğretiye tamamen terstir bu– ve böylece iktidarı babadan oğula aktarabilmeleri bu evrimi kolaylaştırmıştır.

XIV. yüzyılda, Tsong-ka-pa (daha sonra Ku-mbum Manastırı'nın inşa edildiği soğanlar vadisinden) dinin buyruklarından gitgide kurtulan bir Tibet manastır kurumuyla birlikte güçlü bir reform gerçekleştirmiştir. Kırmızı mezhebe karşı evliliği yasaklayan Sarı mezhebi kuran odur. Faaliyetleri o kadar etkili olmuştur ki Tibetliler kendisini en büyük kilise babası olarak tanımışlardır.

Daha sonra, Sarı kilise Kırmızı rakibini neredeyse tamamen saf dışı etmiştir. Tibet'te hâlâ bazı kırmızı başlıklı insanlar yaşar; ama bunlara artık sadece büyücü gözüyle bakılır.

Sarı kilisenin gitgide artan etkisi kısa sürede Tibet sınırlarını aşar. Bir süre Kırmızı kiliseye tabi olan ama daha

sonra yeniden dışlanan Moğollar XVI. yüzyıl ortalarına doğru Sarı kiliseye katılmışlar ve XX. yüzyıla kadar sadık kalmışlardır bu kiliseye. Urga (Ulanbator) "yaşayan Buda'sı" 1924'te öldüğünde yerine birisi geçmemiştir. Bu tarihten sonra Moğol Lamacılığının gerilemesi dönüşü mümkün olmayan bir yola girmiştir.

XIV. yüzyıl reformundan sonra Tibet Budacılığı pek fazla gelişmemiştir. Belki sadece kültün dış biçimlerinde bir gösteriş ve ihtişam görülmüştür. Tsong-ka-pa'dan sonra dinsel çabalar bu bağlamda katı bir hiyerarşinin yerleşmesi, manastır örgütlenmesi ve litürjinin zenginleşmesiyle sınırlı kalmıştır.

Lamacılık

Budacılığın Tibet'te aldığı özel biçime Lamacılık denir. "Lama" önceleri yüksek sınıftan keşişlere verilen onursal bir unvandı ama günümüzde her Tibet keşişine "Lama" denir. Dolayısıyla, Lamacılık Tibet'te keşişler aracılığıyla uygulanan teokrasidir.

Dinsel önderler kesin bir hiyerarşi içinde büyük taşıtın oluşturduğu Buda ve Bodisatva tablosuyla birleşmiştir. Tibet kilisesinin başında iki büyük lama vardır: biri 1575'ten beri Dalay Lama (Okyanus'a benzeyen Lama) sanını taşır: ünlü Bodisatva Avalokit Çvara'nın temsilcisi; Pançen-Lama ise (bir mücevher olan Lama) yüce Buda Amitaba'nın temsilcisidir. Dalay Lama başkant Lhasa'nın Pota-la Manastırı'nda yaşar ve cismani iktidara sahiptir;

Ta-şilhum-po Manastırı'nda yaşayan Pançen-Lama ise ruhani iktidarı elinde bulundurur.

Pançen Lama'nın desteğinden yararlanan komünist Çin 1950'de Tibet'i istila eder. Bu tarihten itibaren Lamacılığın etkisi büyük ölçüde sınırlanır; gerçekten de, Mao Çe Tung tarafından ekonomikgelişmeyi durduran, göçlere ve nüfusun azalmasına neden olan zararlı bir olgu gibi görülür Lamacılık. Lamacılığın bütünüyle yok olmasından korkulmaktadır.

Hiyerarşinin ikinci basamağında 'hutuktu'lar bulunur: 'bodisatva'ların ve tanrıların temsilcileri. Bunların sayısı 180'dir ve 50'si Tibet'te, 76'sı Moğolistan'da, 35'i Kukunor bölgesinde, 5'i Şamdo'da, 14'ü Pekin'de yaşar.

Nihayet, çok sayıda din adamı da tanrıların ve daha alt düzeydeki azizlerin temsilcileri gibi kabul edilir. Bunların sayıları sürekli artar; çünkü bir manastırda temsil edilen bir tanrının varlığı Tibet'te sayıları çok fazla olan hacıları çeker ve böylelikle bulunduğu bölge gelişir.

Budaların ve 'bodisatva'ların ruhgöçü Lamacılar tarafından aynen kabul edilmiştir. Kutsal bir varlığın temsilcisi kabul edilen Lama öldüğünde Tibetliler onun ruhunun başka bir yaratığa sığınmış olduğunu kabul ederler. Ve bu insanlar vakit geçirmeden bedeninde yeni ruhgöçünün gerçekleşmiş olduğu çocuğu aramaya başlarlar. Sonunda, doğumu çevresinde gelişen olağanüstü olaylar ya da kendisinin gerçekleştirdiği mucizeler sayesinde bu çocuk bulunduğunda merhum Buda'nın ait olduğu tarikatın üyelerinin yanına götürülür ve bir sınavdan geçirilir. Çocuk gerçek halef olduğunu kanıtlayınca –selefine ait olan objeleri tanıması gerekir vb.– ölen Lamanın düzeyine yükseltilir.

Adayın tercihinin çoğu zaman, hatta her zaman çok daha pratik düşüncelere bağlı olduğu kesindir. Bu nedenle, eskiden Çin yönetimi iki büyük Lamanın seçilmesini denetlerdi.

Yaşayan Budalara gerçek bir kült adanmıştır; törenlerde neredeyse tanrılar gibi tapılır onlara.

Mantra

Tibet kilisesi ritleri, kuruluşuna kadar giden olağanüstü karmaşıklıklarıyla şaşırtıcı bir dinsel karışımı yansıtırlar: yan yana görülen olgunlaşmamış bir dinsellik ve derin mistisizm, yoğun spiritüalizm ve kaba boş inançlar, gongların, zillerin, semballerin, mitsel dansların ve kutsal eşyaların yüceltildiği kutsal dönüş hareketleri desteğindeki ilahiler eşliğinde görkemli törenlerden oluşan bir ritüel safahatına yol açmıştır. Ama özellikle Tantra taşıtının 'mantra'ları önemsemesi sayesinde doruğuna ulaşmıştır. Kutsal *om mani padme hum* ifadesi Tibet ruhunun tüm mistik coşkusunu onun üstünde yoğunlaştırmış gibidir.

Bu büyülü ifadenin anlamı pek kesin değildir. Bu sözler ilk başta Bodisatva Avalokit Çvara'nın 'lotus elli sakta'sına (=Manipadma) hitap ediyordu. Dolayısıyla, çeviri şu şekilde olmalıdır: "Om! Manipadma! Hum". Manipadma da adın seslenme kipidir burada. Her durumda, bu ifade bugün her türlü dış anlamdan yoksundur. Tibetliler onu iç anlamıyla yorumlayabiliyor ve kabul ediyorlar ama Avrupa'da tam bir demagoji hüküm sürmektedir bu bağlamda.

Mantra tanrısal gücün bir parçası kabul edildiğinden ve doğaüstü bir güce dayandığından Tibetliler bu anahtar kalıbı kendileri tekrarlar ve her vesileyle tekrarlatırlar. Kayalarda ve taşlardaki yazıtlarda ebediyen kalacaktır bu ifade, her evin yanına dikilmiş dua bayraklarında ateşten harflerle yer almış olan bu sözler altına sığınan herkesi korur. Ama bu bağlamda en etkili araç sapından tutularak çevrilen dua değirmenidir: kutsal hecelerin basılı ya da yazılı olduğu bir kâğıt bant vardır bu değirmenlerde ve çok kısa bir zaman dilimi içinde bir yığın *om mani padme hum* sözünü yinelemek mümkündür böylelikle. Dua değirmeni konusunda bir oryantalist birtakım hesaplar yapmıştır ve ilgimizi çeken bu hesapları aktarıyoruz aşağıda:

On iki yaprağından her birinin yüksekliği 23 cm., uzunluğu 67 cm.'dir; üstteki ve alttaki marjlar yaklaşık 1.75 cm., kenarlardakiler 3 cm.'dir. Bir yaprakta 41 satır bulunur ve Tibet yazısıyla kırmızı renkle basılmış 'om mani padme hum' duası 60 kez yinelenir. Her yaprak 41 x 60 = 2.460 dua içerir; sonuçta on iki yaprak, 12 X 2.460 = 29.520 dua bir seferde bitirilir. Dakikada rahatça 120 kez dönülebileceğinden 3.542.400 kez okunabilir dua: en dindar kişiyi bile tatmin edebilecek bir rakamdır bu.

Lamacılığın Dışlanması

Lamacılık tipik bir Tibet olgusu olmasına rağmen kendi çevresinde büyük ilgi görmüştür. Özellikle Çin ve Tibet'teki Moğol istilaları ve Cengiz Han ve haleflerinin, özellikle

de torunu Kubilay'ın Budacılığa olan sempatileri sayesinde Moğolistan'da XIII. yüzyıla doğru Tibet özellikleriyle büyük bir gelişme göstermiştir. Büyük Kuran ve "yaşayan Buda"nın konutu Urga manastırları Lamacılığın merkezleri olmuştur. Bununla birlikte, 1338'de, Moğol hanedanı Ming ayaklanmasıyla Çin'den uzaklaştırıldığında Lamacılık belli ölçüde gerilemiştir.

Mahayanacı özelliklerin etkisinde kalmasına rağmen Çin'de oldukça büyük ilgi görmüştür. Şunu da belirtelim ki, "Lamalar Tapınağı" denen ünlü Pekin Yong-ho-Kong Tapınağı XVIII. yüzyılda Lama kültüne hizmet etmesi amacıyla Mançu hanedanı döneminde inşa edilmiştir.

IV. Bölüm

ÇİN'DE BUDACILIK

Evrensel dinler tablosunda, Çin'de yaşayanların toplum nüfusu içinde Budacılar'ın sayısı abartılmaktadır zaman zaman. Çok yanlıştır bu. Budacılık'la ilgili genel saptamamız, yani onun bir dinden çok bir disiplin olduğu ve herhangi bir dinsel ya da sosyal çerçeve içinde gündeme gelebilecek bir kaçış yolu olması gerçeği Budacılık etkisindeki bütün ülkeler içinde en fazla Çin için geçerlidir.

Gerçekten de, bu bağlamda üç din iç içe geçmiştir ve birbirlerinden ayrılması mümkün olmayan bir bütündür bu. Çinli Konfüçyüsçü müdür, Taocu mudur, yoksa Budacı mıdır? Birçok Çinli'nin kolay cevap veremeyeceği bir sorudur bu. Bir öğreti içinde yer alma, bazı koşullarda başka bir öğretiye hizmet etme olasılığını dışlamaz. Çinliler üç din olduğunu ama bunların tek bir aile oluşturduğunu söylerler.

Bu dinsel senkretizm içinde Budacılığın özel rolünü anlayabilmek için, Çin'de ilgi görmesinin ve karşılaştığı

dirençlerin nedenlerini anlayabilmek üzere, kurucuları Buda'nın az ya da çok çağdaşı olan –ilginç bir rastlantı– öteki iki dine bir göz atmak gereklidir; böyle bir çakışma Budacılığın iki rakibinin bıraktığı boşlukları hangi ölçüde doldurduğunu ve hangi ölçüde onlara karşıt olduğunu görebilme olanağı verecektir.

Konfüçyüsçülük

Konfüçyüs (İÖ 551-479) öğretisinin Buda'nın öğretisinin zıddı olduğunu söylemek abartı olmaz. Buda insanın kurtuluşunu sadece pratik yaşamın dışında görürken ve mükemmelliğe giden yolların bekârlık ve manastır yaşamından geçtiğini söylerken, Konfüçyüs ailenin ve sosyal düzenin dışında bir ahlakın mümkün olabileceğini düşünmez. Konfüçyüsçülüğe göre, insan, mükemmelliği kendi kurtuluşu için değil, ailesinin ve devletin sürmesi ve gelişmesi için istemelidir. Leibniz, Konfüçyüs'e mal edilen en önemli yapıtlardan biri olan Yi-King'i okuduktan sonra çarpım cetveli gibi görmüştür onu. Konfüçyüs ahlakı, yüce özellikler taşımasına rağmen, aslında, yararcı bir ahlaktır ve bu nedenle çoğu zaman matematik bir kuruluk egemendir ona.

Konfüçyüsçülük sivil özellikleriyle bir devlet dini olmaya yargılıydı. Ama mistik yanı olmayan bu dinin halk kitlelerini tatmin edemeyeceği kolayca anlaşılır. Öte yandan, son derece pratik olan bu din bireyci ve bir anlamda Budacılığın asosyal hali olan öğretiye de karşıttı. Gerçekten de,

Konfüçyüsçüler Budacılığı her zaman bir sapkınlık gibi görmüşlerdir; Budacılığın Çin'de zaman zaman engellerle karşılaşmasının nedeni budur.

Taoculuk

Buna karşılık, Taoculuk çok farklı özellikle taşır. *Tao* sözcüğünün ilk anlamı "yol"dur; bu anlam genişleyince "yol" dünyayı yönlendiren ilke olmuştur. Yaşam çevriminin sürmesini sağlayan ikiliği birleştirir bünyesinde: dişi ilke yin ve eril ilke yang. Dolayısıyla, Taocu için söz konusu olan, yin ve yang çelişkilerini aşmak ve kozmik gücüne katılmak için tao ile karışmaktır. İlk Taoculuk büyü ve büyücülükten yararlanır. Gene Buda'nın çağdaşı olan felsefi Taoculuğun kurucusu Lao Çe de mistik unsurun Teklik'le birleşmesini araştırır ama getirdiği ahlak fikirleriyle tinselleştirir onu. İÖ IV. yüzyılda yaşamış olan Çuang Çe, Lao'nun düşüncelerini sürdürür ve Taoculuğu olağanüstü bir metafizikle zenginleştirir. Taoculuk daha sonra ilk biçimine döner. Halkın tüm boş inançları yeniden ortaya çıkar; bunlar vaktiyle Çin ruhuna kök salmışlardır ve günümüzde de tanrısal kökenli kabul edilen Lao Çe'nin öğretisi bu unsurları atamamıştır içinden.

Dolayısıyla, Taoculuk ve Budacılık arasında çok yakın ilişkiler vardır. Taoculuğun Budacılığa yer hazırladığını söylemek abartı olmaz çünkü her ikisinde de pratik yaşamdan kurtulma arzusu ortaktır. Bununla birlikte, Budacılığın Çin halk dinine karşı açık seçik bir üstünlüğü vardır. Dün-

ya ve yaratıkların doğası konusunda derin görüşler sunar; bütün canlı varlıkları teklik olarak düşünür. Tinsel yoğunlaşmadan kaçış yolu. Tinsel bir üstyapıyla halk inançlarının altyapısını savunan, açıklayan ve doğrulayan Mahayana Budacılığının benimsediği ikili gerçeklik ilkesi, büyüleriyle sadece basit düşünceleri tatmin edebilen Taoculuk'ta yoktur.

Budacı düşüncelerin Taocular nezdinde başarılı olmaları bu şekilde izah edilir. Budacılar bu öğretiyi reddetmiyorlar, tamamlıyor ve zenginleştiriyorlardı. Sonunda Taocu kavramların Budacı bir içerik yüklendiği bir kaynaşma oluşmuştur, oysa Budacılık Taocu tanrıları benimsemesi sayesinde Çin ruhunun gerekliliklerine uyarlıyordu kendini.

I. binyıl Budacılığına yaşamsallığını ve yayılma gücünü veren, birbirlerini neredeyse tamamlayan iki düşüncenin bu bireşimidir. Ama daha sonra Çin düşüncesi Hindistan'ın tinsel yaşamıyla bütün bağlarını koparınca kendi haline terk edilen ve Hint düşüncesinin yaratıcı gücünden yoksun kalan Çin Budacılığı yavaş yavaş Taocu ilkelliğe doğru iner. Bu dekadans günümüze kadar sürdüğünden, bu öğreti cahil keşişlerin cahil kitlenin saflığından yararlandığı basit bir halk dininden başka bir şey değildir artık.

Budacılığın Çin'e Giriş Yolları

Hint ve Çin uygarlıkları arasındaki ilişkiler Uzakdoğu tarihinin en ilginç sorunlarından birini oluşturur. Himalaya ve Orta Asya'nın uçsuz bucaksız çöllerinin aşılmaz

sınırıyla ayrı düşmüş bu iki dünya arasında ilişkiler nasıl kurulmuştur? Bu gizem tam anlamıyla ancak yüzyıl başında birçok misyonun (özelllikle Pelliot ve Aurel Stein misyonları) Orta Asya vahalarındagerçekleştirdiği kazılarla aydınlatılabilmiştir. Sanılanların tersine, Budacılık Çin'e deniz yoluyla değil, kara yoluyla girmiştir.

Bilindiği gibi, İÖ I. Yüzyılda, Hint-İskit Kralı Kanişka döneminde, Budacılık Hindistan'ın kuzeybatısına doğru ikinci büyük yayılmasını gerçekleştirmiş ve Afganistan'ın doğusuna doğru genişlemiştir. Peşaver ve Gandara son derece aktif Budacılık merkezleri olur. Ünlü Budacılık üniversitesi Takşaşila'nın gelişmesi bu bölgeye çok sayıda bilgin ve öğrenciyi çekmiştir.

I. yüzyılın sonuna doğru, Hanlar hanedanının Orta Asya'da egemen kıldığı "Çin barışı" sayesinde, Budacılık etkisini Doğu Türkistan bölgelerine, yani Tarim havzasına doğru genişletebilmiştir. Bu ülkede, o dönemde, İran kökenli, Farsça konuşan halklar yaşıyordu ve böylelikle Budacılık Çin'e ulaşmadan önce İran özellikleri kazanmıştır.

Ünlü "ipek yolu"nun 'konak-vaha'ları Budacılığın gelişmesinin işaret taşları olmuştur. Çöl Tarim havzası gerçekten de kuzeyde ve güneyde belli sayıda vahayla çevrilidir; bu vahalar Pamir eteklerine kadar değerli mallar taşıyan ve oradan da Yunan-Roma dünyası ürünleri getiren bütün kervanların zorunlu geçişi sayesinde zenginleşmişler ve parlak bir uygarlık yeşertmişlerdir.

VII. yüzyılda Hindistan'a giderken ve oradan dönerken bu yoldan geçen Çinli hacı Hiuan-Tsang çeşitli Buda merkezleriyle ilgili çok ayrıntılı bilgiler vermiştir bize. Sözge-

limi, ülkenin kuzeyindeki büyük Kaşgar, Oş ve Kutşa manastırlarından ve güneydeki Yarkand ve Kotan manastırlarından söz eder.

I. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak, Budacılık, Çin'in uzak merkezlerine kadar yol açmıştır. Gerçekten de, bu döneme doğru Çang-Ngan ve Lo Yang'da ilk Buda manastırları ortaya çıkmıştır.

Çin'de Budacılığın yayılmasıyla ilgili olarak Türkistan'ın önemi sadece coğrafi bağlamda düşünülmemelidir. Bu ülke aynı zamanda Çin ve Hindistan arasında entelektüel bir köprü işlevi görür: gerçekten de, bu ülkenin entelektüel merkezlerinde Sanskritçe yazılmış bir yığın Buda yapıtı Çince'ye çevrilmiştir. Özellikle Kutşalı ünlü Kumarajiva (344-413) tarafından gerçekleştirilen çeviriler önemlidir. Kendisi tutsak edilerek Çin'e götürülmüş, orada bir Sanskritçe metin çeviri bürosunu yönetmiş ve bu büroda efsaneye göre 800 kâtip çalışmıştır.

VI. yüzyılda, yani Türk istilalarının başlamasından itibaren, ipek yolu tehlikeli, hatta kullanılmaz olunca, Hindistan ve Çin arasında deniz yolları ilişkileri kurulur. Yüce Bodidarma –Çinliler'e göre Budacılığın 28. patriği– 526'da Canton'a deniz yoluyla gitmiştir.

Yaklaşık iki yüzyıl sonra, Tantra Budacılığı Tibet'ten geçerek Çin'e girer. XI. yüzyılda Tibet kilisesinin Hindistan'dan gelen ünlü reformcu bilgini, vajrayanacı Açika öğretiyi Çin mabedi U t'ai Çan'a kadar götürmüştür.

Ama iki ülke arasındaki ilişkiler tek yönlü değildir. Yansımaları kendilerine yarım yamalak ulaşan bir uygarlığı ve öğretiyi tanımak isteyen Çinliler Buda'nın vatanını ziyaret

etmeye başlarlar. Kara yolunu, "ipek yolu"nu kullanırlar, Gobi Çölü'nden, Tarim havzasından, Himalaya bölgelerinden geçerler ve ender olarak da deniz yolunu kullanarak Çinhindi'nden geçerler.

Birçok vesileyle bunların en ünlülerinden söz ettik. Fa-Hien deniz yolunu kullanmış, Hiuan-tsang Orta Asya'dan geçmiştir. Hiuan-tsang getirdiği 657 Buda metnini daha sonra birçok müridiyle birlikte tercüme etmiştir.

Çin Budacılığının Tarihi

Çin Budacılığı oldukça çalkantılı bir dönem yaşamıştır. Çin'in belli başlı üç dini arasındaki ilişkiler çok sıkı olsa da, yabancı düşmanı ve tutucu Çinliler Budacılığı asla yabancı kökenli bir öğreti gibi görmemişlerdir. Çinli sürekli ruhgöçleri inancını hiçbir çekince göstermeden kabul ediyordu, hiçbir Çinli karşı çıkmıyordu buna, ancak Çinli'nin aile disiplinine bağlı zihniyeti Budacılığın özel olarak üstünde durduğu manastır yaşamına karşı çekingen, hatta düşmandı.

Dolayısıyla, Budacılık, manastırların kurulması ve rahip ve rahibelerinin çoğalması ölçüsünde direnişle karşılaşır. Kimi zaman sosyal bir itaatsizlik gibi gördüğü aktif yaşamın geri çekilmesinden endişelenen sivil iktidar, manastırların kurulmasını ve uyruklarının tarikatlara girmesini izne bağlar. Aynı şekilde, Çin tarihinde çok ender görülen kötü muameleler de özellikle manastırların kapatılması ve rahip ve rahibelere laik yaşama girme mükellefiyetleriyle yansır.

Bu tarihi belirleyen çeşitli olaylarla ilgili olarak, mutlak bir kural olmamakla birlikte, Budacılığın kaderinin belli bir almaşma kuralına tabi olduğu söylenebilir. Bilinçli bir şekilde evrenselci olan bu öğreti ne zaman Çin yabancı kökenli bir hanedanın eline geçse yönetim tarafından desteklenmiştir; buna karşılık, içlerinde tabii ki Budacılığın da olduğu tüm yabancı etkilere karşı tepki göstermeyi düşünen bir Çin hanedanı iktidara geldiğindeyse gerileme içine girer.

Budacılık ilk yandaşlarını Hanlar hanedanı döneminde toplamış olsa da, Çin'de, İS III.-VI. yüzyıllar arasında, Kuzey Çin'in efendileri olan Tatar krallarından gördüğü destek sayesinde kök salmıştır. Çinliler ilk kez 335'e doğru Buda'nın belirlediği manastır kurallarını benirnseme iznine sahip olabilmişlerdir. 452'den başlayarak Rabgaç istilacıları Budacılığı kabul ederler. O dönemde bir Buda sanatının gelişmesine tanık olunur: hüküm süren hanedanın adından Wei sanatının belirgin özellikleri inceliği ve esinlediği dinsel coşkudur.

T'sang hanedanı döneminde (618-907) Budacılık gelişmeye devam eder. Bununla birlikte, Konfüçyüsçülerden gelen bir tepki de görülür; bu tepki, 844'te, İmparator Wu-Tsung döneminde ilk şiddetli tacize dönüşür. Bütün yabancı dinler nasiplerini alırlar bu kötü muamelelerden. Ama Çin'e girmiş olan Manicilik ve Zerdüşt dini bu zor koşullarda bütünüyle silinirlerken daha güçlü ve dirençli Budacılık ayakta kalmayı başarmıştır.

Song hanedanı (960-1276) Budacılığı destekler. 1019'da İmparator Çen-Tsung Budacılık ve Taoculuğa tam bir öz-

gürlük tanır. Gene bu döneme doğru Budacılığın kurallarının ilk Çince metni yayınlanır. Çince metinde hem Sanskritçe hem Pali dilinde yazılmış dinsel kurallar bir araya gelmiştir.

Budacılık Moğol imparatorları döneminde ikinci parlak gelişme sürecini yaşar. Cengiz Han (1162-1227) Moğol kabilelerini barbarlıktan kurtarabilmek için Budacı aydınların ilminden yararlanmak istemiştir. Çin'in fethini tamamlayan torunu Kubilay (1259-1294) dedesinin başlattığı din siyasetini sürdürür ve güçlendirir.

Moğollar'ın Çin'den atılması ve Ming Çin hanedanının iktidara gelmesi yabancı dinlere ve özellikle de Budacılığa karşı sert bir tepki doğurmuştur. Konfüçyüsçülük yeniden ön plana çıkar, öyle ki, yönetici sınıflar tarafından ihmal edilen Budacılık Kubilay dönemindeki gücünü yitirir ve sadece cahil ve boş inançlara sahip halkın dini olur.

XX. yüzyılın ilk yarısında, ne yazık ki, son derece yanıltıcı bir çifte şans yakalar Çin Budacılığı. Entelijensiyanın ilgilenmeye başladığı komünizmle mücadele amacıyla, genç Çin Cumhuriyeti, Budacılığı boğucu boş inançlardan kurtararak canlandırmaya çalışır.

Bir Büyük Asya düşüncesini yaymak için Budacılık'tan yararlanan Japon işgali de bu öğretiyi canlandırmaya ve yeniden düzenlemeye çabalar ama önemli başarılar kazanamaz bu bağlamda. Mevcut komünist rejimin artık kurtulması mümkün olmayan Çin Budacılığının dejenere olmasını engellemek için niçin hiçbir şey yapmadığı çok kolay anlaşılmaktadır.

Çin Budacılığının Farklı Özellikleri

Çin Budacılığı birçok mezhebe bölünmüştür ve bu ayrılıklar bir yandan ait olduğu büyük taşıtın farklı özelliklerine, öte yandan da Taocu inançlar ve Konfüçyüs öğretisiyle karışmasına bağlıdır. Bu bağlamda, en karakteristik üç okulun adını verebiliriz.

Tsing-tu-tsong okulu, "saf ülke okulu", büyük taşıtın gözde Budası Amitaba'ya inanır ve efendisi olduğu sukavati cennetinde yeniden doğmak ister. Kesinlikle en eski mezheptir bu, çünkü bu cennetin tasvirini içeren Sukavativyuha ve Amitaba efsanesi İS II. yüzyılda Çince'ye çevrilmiştir.

Hin-tsong okulu, "derin düşünce okulu", İS VI. yüzyılda büyük Hintli âlim Bodidarma tarafından kurulmuştur. Bu okulla ve eğilimiyle ilgili olarak anlatılan efsaneyi aktarıyoruz: Bodidarma Çin'e gittikten sonra dokuz yıl boyunca, hiç konuşmadan, bir duvara bakmıştır. Gözkapakları iradesi dışında kapanmaya başlayınca kesmiş onları; bu göz kapaklarının düştüğü yerde ilk çay ağacı bitmiş ve bu ağacın yaprakları keşişleri derin düşüncelere daldıkları sırada yorgunluğa teslim olmaktan kurtarmış. Dolayısıyla, bu, Bodidarma'nın müritlerine tavsiye ettiği tinsel yoğunlaşmadır. İnsan bilgi yardımıyla değil, ancak derin düşüncelere dalmakla aydınlanabilir.

Tantra taşıtının etkisi VIII. yüzyılın başında Mitsong okulunun, "Gizemler Okulu"nun kuruluşuyla yansır. Bu okul içinde sadece Tantracılık değil, gerçek Çin boş inançları da yer alır çok büyük ölçüde. Bu okul, kültünün şahane

törenleri sayesinde uzun süre Çin Budacılığının en önemli okulu olmuştur.

Nihayet, bir XI. yüzyıl Budacı keşişinin yapıtını analım: *Dinin Temeli* adlı bu yapıtta dinsel bir senkretizm sergilenir ve Çin düşüncesi günümüze kadar sadık kalmıştır bu senkretizme. Buda, Lao Çe ve Konfüçyüs niçin karşıtlaştırılıyor aralarında? Her üçü de aynı öğretiyi anlatmışlardır; hepsini yüceltmek gerekir. Bu nedenle, Buda tapınaklarında ve 'capella'larında görülen Buda heykellerinin sol taraflarında Lao Çe, sağ taraflarında Konfüçyüs heykelleri bulunur.

V. Bölüm

JAPONYA'DA BUDACILIK

Japon Budacılığı Çin Budacılığına göre çok daha şanslıdır. Kendisini en kısa sürede bütün aldıklarının sahibi yapabilen, Japon'a özgü özümseyici yetenek bir yana bırakılırsa, Budacılık Japon ruhuna yerleşebilmek için –Çin'de olduğu gibi– güçlü öğretileri ve ters eğilimleri yenmek zorunda kalmamıştır. Japonya'nın ulusal dini Şinto hiçbir biçimde Konfüçyüsçülük'le karşılaştırılamaz. Belli belirsiz sistemleştirilmiş olan bu dinde doğa tanrıları ve atalar kültü vardır, bununla birlikte, Şinto dini ritlerini herhangi bir öğretisel bütüne bağlamaz. Dolayısıyla, eski inançları özümseme bağlamında bütün dinlerden daha güçlü olan Budacılığın Şinto diniyle bu kadar kolay çakışması şaşırtıcı değildir.

Japon Budacılığının Tarihi

Çin Budacılığını Japonya'ya tanıtan Kore olmuştur. 522'de, Güneydoğu Kore ülkesi Pakçe kralı Japon impara-

toruna gönderdiği bir elçiye Buda tasvirleri ve metinleri verir. Budacılık, VI. yüzyıldan başlayarak, imparatorluk sarayında ve yüksek sınıflarda Çin uygarlığıyla eşzamanlı olarak yayılır. Suiko dönemi (Budacılığın yayılmasına büyük destek veren İmparatoriçe Suiko'dan [593-629]) Japon sanatı Çin Wei sanatından esinlenmiştir ve Budacılığın Japon ruhunu çok kısa sürede etkilemesine tanıklık eder.

Budacılık yüzyıllar boyunca gelişme göstermiş ve Japon halkının bütün sınıflarına derinlemesine nüfuz etmiştir. Gerçekten de, XVII. yüzyıldan başlayarak imparatorluk gücünün tam bir güce kavuştuğu düşüncesi yavaş yavaş otantik Japon dini Şinto'nun da eski gücüne kavuştuğu düşüncesine bağlanır. 1868'de, İmparator Mutsuhito (Meijitenno), yüzyıllardır feodallerin elinde bulunan iktidarın yeniden mutlak hakimi olmayı başarınca, Budacılığı manastır ve tapınaklarından soyutlayan ve Şinto dinini devlet dini yapan bir dizi imparatorluk fermanı çıkarmanın gerekli olduğuna inanır. Bu bir hata olmuştur. Ve imparator da yirmi yıl dolmadan vazgeçmiştir bu düşüncelerinden. 1884'ten başlayarak Şinto dini devlet dini değildir artık; 1889'da bütün kültlere özgürlük tanınır. Dolayısıyla, Şinto dininin ve Budacılığın seküler birliği yeniden sağlanmış olur. Şinto dininin karakteristiği olan imparatorun, ataların ve ulusun yüceltilmesi tekrar Budacılığın vazgeçilmez özellikleri olur. Japon etkileri bu öğretinin çekim gücüne hiçbir olumsuzluk getirmez: bugün Japonya'nın gerçek ulusal dinidir. 1950 sayımına göre bu ülkede 37 milyon Budacı ve 106.223 Buda mabedi vardır.

Büyük taşıt Budacılığı, Çin'de olduğu gibi, birçok okula bölünmüş ve bu okullarda öğretinin çeşitli özellikleri işlenmiştir; aynı şekilde, Japonya'da da Çin'den gelen Budacılık birçok mezhebe bölünmüş ve bu mezhepler de ortaya çıkan eğilimleri benimsemişlerdir. Bununla birlikte, özellikle bir Japon karakteristiği ortaktır: bu mezheplerin tümünde güçlü ulusal duygular ve coşkulu bir yurtseverlik egemendir.

Farklı mezhepler, ortaya çıktıkları dönemde, Japonya'nın başkenti olan kente göre kronolojik gruplara dağılmışlardır. Üç kentten söz edilebilir bu bağlamda: Nara (710-794), Heiankyo, yani bugünkü Kyoto (794-1192) ve Kamakura (1192-1603).

Nara döneminde ortaya çıkan mezhepler, gelişmelerini yüzyıllar içinde tamamlamalarına rağmen, günümüzde neredeyse kaybolmuşlardır. Çin Lio-Çong'unun ("Disiplin Okulu") beş dalına göre oluşmuşlardır.

Heian döneminde Dengyo Daişi ve Kobo Daişi keşişleri ilk Tendai okulunu kurarlar, ikincisi Şingonşu okuludur. Bunlar Çin Mi-çong okulundan esinlenmişler ve Tantracılığın geç dönem Budacılığına getirdiği büyü unsurları ve ezoterik unsurlar üstünde durmuşlardır.

Ama en önemli mezhepler Kamakura döneminde gelişmiştir. Myoan Eisai (1141-1215) Bodidarma'nın Çin'de yaygınlaştırdığı derin düşünce Budacılığını (hintçong) yerinde inceledikten sonra Zen (*diyana*) mezhebini kurmuş ve müritlerini özellikle savaşçı Samuray kastından toplamıştır. Bu mezhep, gerektirdiği zihinsel disiplin ve derin

düşünce egzersizlerinin doğurduğu tinsel yoğunlaşmayla bir askeri erdemler okulu olmuştur; Japon askeri kadroları tartışılmaz değerlerini çok büyük ölçüde bu okula borçludurlar. Japon askeri onurunun şifresini oluşturan ölümü önemsememe (*buşido*) Budacı ruhgöçü öğretisine dayanır.

Aynıdöneme doğru ortaya çıkan iki mezhep, inancı Buda Amitaba (Japonca Amida-Butsu) lütfuna yayarlar. Amitaba cennetine girme umudu hayırlı işlerle ve çilecilikle gerçekleşmez, kurtuluşun tek kaynağı olan Tanrıya sunulan mistik sevgiyle gerçekleşir. Keşiş Hônen (1133-1212) Yodoşu ("saf ülke okulu") mezhebinin kurucusudur; müridi Şinran Şonin ise Jodo-Şinşu'nun ("gerçek saf ülke okulu") kurucusudur. Günümüzde Japon Budacıları'nın büyük bölümünün toplandığı bu iki okulun öğretisine amidizm (Amidia Amitaba'nın Japoncası'dır) denir.

Zen okulu rasyonalizmi ve amidist okulların kiyetizmi reformcu Nikhiren'in (1222-1282) kurduğu mezhep tarafından şiddetle reddedilir. Buda Çakyamuni hakim majestesini yücelten Mahayanacı yapıt *Sadarma-Pundarika*'dan (*Doğru Yolun Lotüsü*) hareket eden Nikhiren sadece Buda Çaka'nın (Çakyamuni) gücüne inanmak ister. Aranması gereken, ebedi Buda'yla birleşebilmektir. Oysa, bu arayış, içindeki kutsal formül "Namu Myoho Renge Kyo"nun ("doğru yol lotüsü sûtra'ya tapma") yinelenmesini gerektirir ve bu bağlamda anlamının bilinmesi gerekli değildir. Kesinlikle Tantra eğilimli olan bu öğreti özellikle cahil insanların dünyasında yaygınlık kazanmıştır. Yandaşlarının bağnazlığı öteki tüm Japon mezheplerinin geniş hoşgörüsüyle çelişir.

Japon Budacılığının Canlılığı

Japonya'nın modernleşmesi, Budacılığa zarar vermek şöyle dursun, onun coşkusunu ve misyoner etkinliğini canlandırmıştır. Avrupa eleştiri silahlarıyla donanan ve siyasal başarıları dolayısıyla halklarına düşen önemli uygarlaştırıcı rol düşüncesiyle desteklenen Japon Budacıları büyük bir hevesle Sanskritçe metinleri öğrenmeye ve inançlarını tüm Uzakdoğu ülkelerine, hatta daha da ötesine yaymaya çalışmışlardır. 1930 yılında gerçekleştirilen resmi bir istatistiğe göre, Japon kolonilerinde 535, Çin'de 147, Okyanusya'da 8, Havai adalarında 111, ABD'de 33 Buda rahibi vardır. 1935'te Tahip Entai Tomomatsu birçok ülkede şubeleri olan bir uluslararası Buda derneğinin temellerini atar. Japon Budacılığı, aynı zamanda, kendi düşünceleriyle uyumlu bulduğu modern felsefi ve bilimsel öğretilere uyum sağlamaya çalışır.

Öğreti yoğun misyonerlik faaliyetleriyle sadece Büyük Okyanus kıyılarında değil, aynı zamanda ABD ve hatta çoğu zaman Japon hocaların öğrettiği 'zen'in moda haline geldiği Avrupa'da da etkin olur.

VI. Bölüm

BUDACILIK VE BATI

Bütün Uzakdoğu ülkelerinde ilgi gören Budacılık yüzünü Akdeniz dünyasına çevirdiğinde neredeyse aşılmaz bir engelle karşılaşmıştır. Uluslarüstü niteliğiyle ve nüfuz gücüyle evrensel diyebileceğimiz bir dinin yayılmasına getirilen bu sınırın, onun yayılma döneminde, Batı dünyasını Doğu dünyasından ayıran mutlak ve güçlü ayrım olduğu sanılabilir. Kesinlikle böyle değildir durum. Sadece coğrafi ve tarihsel koşullar dikkate alındığında, Budacılığın Yunan dünyasına yönelmesi Himalayalar ve uçsuz bucaksız çöller nedeniyle Çin'e doğru yayılmasından daha kolay gibiydi. Pencap'a kadar giden İskender'in seferinden sonra, Hindistan ve Batı dünyası arasında gerçekten çok önemli ilişkiler kurulmuştu. Dolayısıyla, Hıristiyanlığın Avrupa ruhuna sahip olmasından önce Batı ve Doğu düşüncesi arasında derin bir uyuşmazlık bulunduğunu düşünmek durumundayız.

Bununla birlikte, Budacılığın Batı'ya girebilmesi konusunda bazı girişimler olmuştur. İÖ III. yüzyılda dindar İmparator Açoka Budacılık misyonunu Suriye, Mısır, Kyrenai,

hatta Makedonya-Yunan krallıklarına kadar yaymaya çalışır. Ünlü kaya yazıtlarında Budacılığın bu uzak ülkelerdeki fetihleriyle yücelmiş biri olarak tanınsa da, onun misyoner etkinliklerinin bu dalının herhangi bir başarıyla taçlanmış olduğunu sanmıyoruz.

Bununla birlikte, bu dönemden başlayarak, karanlık, anlaşılamayan ve denetlenemeyen bir düşünce akımının Buda Hindistan'ı ve Yunan-Roma dünyası arasında kurulmuş olması mümkündür. En azından Sylvain Lévi'nin kanaatleri bu yöndedir:

Adları bilinmeyen misyonerler tarafından yayılan ya da esinlenen Buda ahlakı Mısır'a kadar, hatta dünyanın fethine hazırlanan bir 'çocuk-tanrı'nın ortaya çıkacağı hiç önemsenmeyen bazı bölgelere kadar yayılmıştır. Evren, Budacılığın himayesinde, ortak bir çabayla kurtuluş yolunda çalışmaktadır sanki.

Bazı "karşılaştırmacı" Hintbilimciler daha ileri gidebileceklerine inandılar. Bunun üzerine, İncil'de bile Budacı esinlenmeler buldular. Sözgelimi, onlara göre Aziz Markos ve Aziz Yuhanna Buda esinli sözler söylemişlerdir. Bu tür açıklamalara karşı Hıristiyanlığın savunucuları sert tepkiler göstermişlerdir. Her durumda ve oldukça karışık bazı olası yakınlaşma ve çakışmalara rağmen, Budacılığın İncil'in yazıldığı dönemde Filistin'de bilindiği kesin olarak kanıtlanmadıkça bu bağlamda nedensiz varsayımların söz konusu edildiğine kuşku yoktur.

İS ilk iki yüzyılda İskenderiye'de etkileri farklı Yeni Platoncu sistemler içinde hissedilen çok etkin ve önemli bir

Hint kolonisinin bulunduğunu unutmamak gerekir. Özellikle Plotinos'un "tek olan" düşüncesi özellikle Brahman bireysel ruh ve evrensel ruh özdeşliği düşüncesinden yararlanmıştır. Gerçek anlamda Budacı düşüncelerin izlerinin bulunabilmesiyse pek olası değildir.

Roma İmparatorluğu'nun yıkılması ve Hıristiyanlığın zaferi Hindistan ve Avrupa arasında tarihsel ve ideolojik bir uçurum oluşturur ve bu uçurum Doğu Hindistan denizyolunun keşfedilmesine kadar (1498) hiçbir ilişkiye olanak vermez. Bununla birlikte, şunu da belirtelim ki, tarih kimi zaman eğlenceli sürprizler hazırlar bize: Buda, Josaphat adıyla (Bodisatva'dan türeyen ad) birçok kilise azizinin arasına girmeyi başarmıştır. Bir Hint imparatorunun oğlu olan Josaphat gerçek Buda'nın yaşadıklarına benzer olaylardan sonra Hıristiyan olmuştur.

Budacılık ancak XIX. yüzyıldaki "Doğu Rönesansı" sayesinde Avrupalı zihinleri gerçekten meşgul etmeye başlamıştır. Hatta öteki Asya dinlerine gösterilen ilgiden çok daha fazla ilgi göstermişlerdir bu dine. Bu bağlamda, çok farklı, hatta çelişen gerekçeler görüldüğünden çok daha şaşırtıcı bir olgudur bu. Kimileri pozitivist karakterini sevmişlerdir bu dinin, kimileriyse, tersine, ezoterik derinliğini. Ama zihinleri kurcalayan özellikle derin karamsarlığıdır.

Budacılığın XIX. yüzyıl Avrupa felsefesi üstündeki etkisi konusundaki en önemli örnek kesinlikle Schopenhauer'in verdiği örnektir. Ünlü yapıtı *İrade ve Tasavvur Olarak Dünya*, Buda'nın kurtuluş için müritlerine tavsiye ettiği yolu aktarır. Gerçekten de, Schopenhauer'e göre bütün acıların kaynağı irade ve yaşama arzusudur. İnsan ancak "arzularını

bilinçli şekilde yok ederek" "ölüm içinde bile sonsuz mutluluğa" kavuşabilir.

Burada kesinlikle Budacılık ve modern felsefe arasında nedensiz bir rastlantı söz konusu değildir. Gerçekten de, Schopenhauer, Platon ve Kant kadar Hint düşüncesinden de yararlandığını kendisi ifade eder; ona göre, Hint düşüncesinin Batı düşüncesine etkisi sayesinde "bilim ve düşüncede radikal değişiklikler" olacaktır.

Esasen, Budacılık modern düşünceyi Schopenhauer karamsarlığını yorumlayarak etkilemiştir. Bu etki Richard Wagner gibi Schopenhauer felsefesine coşkuyla katılanlarda olduğu gibi ona şiddetle karşı çıkanlarda da (sözgelimi Nietzsche) görülür.

XX. yüzyıl Avrupa düşüncesinin Budacılığa ilgisi de önemli boyutlardadır. Doğu düşüncesi ve Batı düşüncesinin yüz yüze gelmesi farklı bir düzlemde gerçekleşir. Bundan böyle karamsar ve iyimser bir yaşam anlayışını yan yana getirmek değildir söz konusu olan; mesele, maddi açıdan çok zengin, manevi açıdan çok yoksul uygarlığımızı dış görünümüyle geri kalmış ama çok derin bir tinselliğe sahip Doğu uygarlığıyla karşılaştırmaktır.

Cahiers du Sud'ün 1940 felaketinden sonra yayınlanan ve kaynağı kesinlikle Fransa'da bütün değerlerin çökmesinin getirdiği endişeler olan ünlü özel sayısı *Message actuel de l'Inde*'i hatırlıyoruz hepimiz. Giriş bölümünde şu ifade yer almıştır:

Batı düşüncesi ne zaman çelişkilere düşse ve bilimin kendisini nereye doğru götürdüğünü sorsa, yüzünü mitolojilerin ve tinsel disiplinlerin anası Hindistan'a çevirir.

Gerçekten de, Batı uygarlığının kesin anlamda yok oluşu gibi görülen Birinci Dünya Savaşı ertesinde de Hint düşüncesine karşı aynı ilgi ve coşku gösterilmişti. Ama iki savaş arasında Avrupa dengesini buldukça Doğu'ya karşı bu aşırı sempati gitgide sertleşen muhalefetler buluyordu karşısında. P. Allo'nun alaycı bir tavırla *Avrupa'nın Yaraları ve Ganj'ın Merhemleri* adını verdiği kitabı Doğu düşüncesinin sözde üstünlüğünü cezalandırma ve Batı'yı savunma amacına yönelik bir yapıttır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, Zen Budacılığı Batı'da çok büyük ilgi görmüştür. Ama her şeyden önce ahlaksal olan bu disiplin amacı belirsiz fiziksel ve ruhsal bir antrenmana dönüşmüştür.

Sözlerimize bir Hindu filozofun Hint düşüncesinin rolünü belirleyen ve Budacılığın en güçlü yansımasının Batı'nın geleceğinde etkili olabileceğini dile getiren düşünceleriyle son veriyoruz:

Dış yaşamın her zaman daha mükemmel örgütlenmesi maddi olasılıklar verir ve daha yoğun bir entelektüel ve tinsel yaşama adanmayı sağlar. Ve Hindistan'ın rolü de burada ortaya çıkıyor, çünkü büyük sırları açan ve yaşamın anlamını açıklayan anahtarı, uykuyla daha da ağırlaşmış kapalı elinde tutuyor.

BUDACILAR'IN DAĞILIMI VE SAYISI

Küçük Taşıt	
Seylan	5.504.000
Birmanya	15.500.000
Tayland	12.000.000
Kamboçya	2.500.000
Laos	855.000

Tantra Taşıtı	
Tibet	1.500.000?
Dış Moğolistan	1.600.000?

Büyük Taşıt	
Çin	?
Kore	?
Kuzey Vietnam	?
Güney Vietnam	?
Japonya yaklaşık	37.000.000

Not

Bu istatistik denemesinin amacı, Budacılar'ın toplam sayısını vermek değil, tersine, böyle bir girişimin peşinen başarısızlığa mahkûm olduğunu kanıtlamaktır. Küçük taşıt ve büyük taşıt Budacılıkları kök saldıkları ülkelerde aşağı yukarı mutlak bir biçimde hüküm sürerler; geçerli bir istatistik oluşturabilmek için bu ülkelerin tam bir nüfusunun bilinmesi gerekir ki bu da her zaman mümkün değildir (sözgelimi Tibet'te sayılar 1.500.000-6.500.000 arasında değişir), buna karşılık, büyük taşıt Budacılığı başka dinlerle bir arada yaşamış ve onları saf dışı bırakamamıştır hiçbir zaman. Bu bağlamda, özellikle Konfüçyüsçülük, Taoculuk ve Budacılığın bir arada yaşadığı Çin örnek gösterilebilir; bu ülkede, şu ya da bu biçimde, Budacı 500 milyon insan yaşamaktadır. Dolayısıyla, değerlendirmelerin 120-500 milyon arasında değişmesinde şaşırtıcı bir şey yoktur.

BUDACILIĞIN KRONOLOJİSİ

Hint Budacılığı

Yaklaşık 560-480	Buda
İÖ V. yüzyıl	Rajagriha yakınlarında birinci konsil
İÖ IV. yüzyıl	Vaiçali'de ikinci konsil
274-236	Dindar Açoka saltanatı, Budacılığın ilk büyük yayılması
İÖ 245'e doğru	Pataliputra'da üçüncü konsil
İÖ 166-145	Pencap Yunan kralı, Budacılığın koruyucusu Menandros dönemi
İS 78-110	Hint-İskit Kralı Kanişka dönemi Budacılığın ikinci büyük yayılması
İS I. yüzyıl	Dördüncü konsil; büyük taşıtın doğuşu
İS 100'e doğru	Kral Kanişka'nın ruhani danışmanı Mahayancı bilgin Açvagoşa
İS II. yüzyıl	Mahayanacı bilgin Nagarjuna
İS 400'e doğru	Hinayanacı bilgin Budgosha
İS V. yüzyıl	Mahayanacı bilgin Asanga
İS 399-413	Çinli hacı Fa-Hien'in Hindistan ziyareti

İS VII. yüzyıl	Mahayanacı şair Çantideva
İS 629-645	Çinli hacı Hiuan-Tsang'ın Hindistan ziyareti
İS 671-690	Çinli hacı Yi-Tsing'in Hindistan ziyareti
İS VII. yy'a doğru	Tantra taşıtının doğuşu; Hint Budacılığının gerilemesi
İS 1193	Bihar'ın Müslümanlar tarafından alınması: Hint Budacılığının sonu

Budacılığın Yayılması

İÖ 250'ye doğru	Budacılık Seylan'da
İS I. yüzyıl	Budacılık Birmanya'da
İS 61	İmparator Ming-Ti'nin Budacılığı Çin'e tanıtınası
İS 355	Çinliler'in Buda manastırlarına girebilmelerini sağlayan resmi izin
İS 522	Budacılığın Japonya'ya girişi
İS VII. yüzyıl	Budacılık Siam'da
İS VII. yüzyıl	Budacılık Tibet'te
İS 750'ye doğru	Padmasanbava'nın Tibet'i Tantra taşıtına yöneltınesi
İS XIV. yüzyıl	Kamboçya'nın küçük taşıta katılması
İS XIV. yüzyıl	Tibet Budacılığında reform; Sarı kilisenin doğuşu
İS XVI	Moğollar'ın Tibet Budacılığını kabul etmeleri

1871	Mandalay'da (Birmanya) beşinci konsil; 729 mermer plakaya kazılan eğitim metinleri
17 Mayıs 1954	Rangoon'da (Birmanya) altıncı konsil
23 Mayıs 1956	Buda'nın 2500'üncü doğum yıldönümünün (23 Mayıs 1956) kutlanması: Budacı ülkeler ve Hindistan'da Buda öğretisinin yeniden yayılmasının örgütlenmesi arasında dinsel işbirliği arayışı
1959	Tibet ulusal isyanının bastırılması; Dalay Lama'nın Hindistan'a kaçması

KAYNAKÇA

E.-B. Allo, *Plais d'Europe et baumes du Gange*, Paris, Editions du Cerf., 1931.

J. Bacot, *Le Bouddha*, Paris, PUF, 1947.

Coomaraswamy, *Hindouisme et bouddhisme*, Paris, Payot, 1937.

Grousset, *Sur les traces du Bouddha*, Paris, Plon, 1929.

Grousset, *Les philosophies indiennes*, 2 cilt, Paris, Desclées de Brouwer, 1931.

R. Guyon, *Anthologie bouddhique*, 2 cilt, Paris, Les Editions G. Grès & Cie, 1924.

La Vallée-Poussin, *Bouddhisme*, Paris, Gabriel Beauchesne, 1925.

S. Levi, *L'Inde civilisatrice*, Paris, Adrien Maisonneuve, 1938.

Masson-Oursel, *La philosophie en Orient*, Paris, Alcan, 1938.

M. Mourre, *Les religions et les philosophies d'Asie*, Paris, La Table Ronde.

H. Oldenberg, *Le Bouddha. Sa vie, sa doctrine, sa communauté*, Paris, Alcan, 1984.

A. Schweitzer, *Les Grands penseurs de l'Inde*, Paris, Payot, 1945.